

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

ARANYFONÁL

TARTALOM

KÁROLY APJA
ADONISZ ÜNNEPE
SAKK-MATT
A FAKÍR
KÜLÖNÖS LÁTOGATÁS
HALÁL UTÁN
ISTENÍTÉLET
A HEGEDŰ
HOMÉROSZ
VISSZA A GYERMEKEKHEZ
A GYÁSZRUHÁS NŐ
ORRVÉRZÉS
ŐSZ FELÉ
TELEFON
A VONAT MEGÁLL
VERSTÁRGYAK
SZOMBAT DÉLUTÁN
A CSEH TROMBITÁS
PÁRBAJ
PRASSZ KÁZMÉR HOSSZÚ ÉS CSODÁLATOS ÚTJA
VAKSÁG
A KŐIMÁDÓ
TAMÁS BOSSZÚJA
PESZTRA
BOSZORKÁNY
ARANYFONÁL
A PAP

KÁROLY APJA

Károly nagyon hasonlított az apjához. A teste, a lelke egy volt vele. Magas homlokáról, sasszeméről mindenki az anyjára ismert. Az öreg Károly - őt is így hívták - egykor híres szobrász volt, kiről egy darab óta sem a társulattudósítások, sem a napilapok személyhírei nem hoztak semmi hírt. Pár év előtt még tagja volt több képzőművészeti és irodalom pártoló társaságnak, azután megunta a tagsági díjak fizetését, zsémbelődött a túrhetetlen reprezentálásokra, és kimaradt mindenünnen. Az egyesületi könyvek nagy, vonalozott lapjain kihúzták a nevét, s szép betűkkel melléje írták: kimaradt.

Az öreg járása roskatag lett. Vésőit eldobta, szobrait és tervvázlatait felvitette a padlásra, s a márványtömböket belepte a vastag, közönyös por. Házisapkát csináltatott magának, s rogyó léptekkel, ásítózva járkált a kihalt portán. Mindenütt halálos csend volt. Fia Párizsban tanult. A rendetlen műteremben nem csengett és kacagott a dallamos márvány, mely dacos kedvvel, de vajszerű légysággal engedett a tolakodó vésőnek. A legyek zsibongtak benne. Reggeltől estig tétlenül járkált a házban, mint egy nyugalmat nem találó vadállat, s unalmában százszor is útba ejtette az elhagyott műtermet. Mindennap eltávolított valamit belőle. A múlttal való szakítás lassan, de végzetesen és halálos bizonyossággal következett be. A mintákat összetörte, a fehér, könnyű munkakabátokat elajándékozgatta, s végre az egész termet átalakította kártyázó szobává. A régi barátait unta, s azok viszont őt nem állhatták. Talált helyettük olyanokat, akik százával ajánlkoznak az összetört nagyságoknak: dologtalan pénzkirályokat, tartalmatlan naplopókat, magához hasonló szerencsétlen kiábrándultakat, akikkel borozgatva eltölthette a végtelennek látszó napokat.

- Te Károly!.... - szóltak hozzá a nyugalmazott bankigazgatók, míg az öreg művész lassan, szomorúan bandukolt hazafelé.

Fiát nagyon szerette. Zsenge gyermekkorától fogva vele beszélgetett, és ő vezette be őt a művészet titkaiba. Diákkorában nagy sétákat tett vele a szagos mezőkön, az ébredő tarlókon, s lelkesedve magyarázta neki, mint szelídíti meg a diadalmas ember a makrancos göröngyöt. Megvárták a nap felkeltét, aztán hazamentek. A parasztok idegenkedő tisztelettel emeltek kalapot a két furcsa, fakó bársonykabátban járó úriember előtt, s titokzatosan súgták egymás fülébe:

- A művészek...

Reggel otthon, a kertben megteáztak, azután felkötötték poros, fehér kötőjüket, s füttyülve, oly könnyedén, mintha csak kőművesmunkát végeztek volna, vágták a fehér, csengő anyagot. Eközben a park lombjaiban felébredtek a madarak, s az első madárszóval rendszerint belépett Károly anyja, hogy köszöntse a javíthatatlan reggeli munkásokat. Az öreg, ha jól vált le a törmelék, kacagott, mint egy pákosztos diák, s bukfencet hányt a földön. A kopott szalonkabát csupa por lett. A cigarettafüsttől alig látták egymást.

Négy év után először lépett a fiatal Károly a szülői házba. A hosszú, fekete redingotban soványabbnak és sápadtabbnak látszott, mint azelőtt, s úgy tetszett, mintha valami szigor borulna sötét fűrtjei közül kikandikáló nagy homlokára. Orra nyúltabb s arca férfiasabb és erősebb kifejezésű lett. Szemében tetterő égett. Az öreg közönyös dolgokról beszélgetett vele, míg a kocsi hazafelé gördült.

- Mennyit költöttél?

Károly a viszontlátás izgatottságától alig jutott szóhoz, s röviden, határozottan felelt.

- Hazahoztad a sárga takarót?

Károly összerezett, s meglátszott rajta, hogy másról szeretett volna beszélni. Minden porcikájában még a lázas párizsi év művészi izgalma vonaglott.

Mikor a kocsi megállt a zöld vaskapu alatt, anyja kitárt karokkal repült elébe.

A kertben terített asztal várta őket vacsorára.

A fiú rémulve, először hitetlenül, később elborzadva tekintett apjára. Majd sajnálta, majd megvetette. A műteremben gyakorta megfordult, s órákig ült egy helyben, míg magára lehetett. De amint jöttek a barátok, elment hazulról, mert velük is éppoly szívesen beszélgetett, mint apjával. A város másik részén rendezett be magának egy kis műtermet. Ha hazament, atyja minden mozdulatában és szavában talált valami gáncsolni valót, valami alantast és nyárs-polgárit. S gyűlölni kezdte őt. Érezte, hogy ezek a néma-tétlen napok őt is meg fogják látogatni, s összeborzadt.

Egyszer este elvitette az apai házba bőröndjeit, hogy párizsi csecsebecséit és szobrait megmutassa. Azt hitte, ezekkel felrázhatja apjának lelkét. Beszélt a francia bronzszobrokról, Lemaire-ről, dicsőítette Rodint - mindhiába. Az asztalra rakta a fényes, csinos és drága szobormásolatokat.

Az öreg unta magát. Csak látta, de nem nézte a kis márványtömböket. Cukrot kért a teájába.

Károly a farnesei Herkulest vette ki, boldogan magyarázta neki az anatómiáját. Csakugyan fölséges jelenség volt. A fáradt bajnok komoran, erőteljesen dőlt az oszlopra. Izmai hullámosan dagadtak, s örök életkedvet leheltek. Látszott, hogy még annyi munkát elbírt volna, mint amennyit eddig elvégzett. Alig bírt szóhoz jutni.

- Ó, mi művészek is ilyen Herkulesek vagyunk! Én is ezt éreztem, mikor elfáradtan ledőltem a párizsi manzárdom szűk ágyára. Ilyen pihenést nem lehet ingyen venni. A hivatalnok, a napszámos nem így pihen. Tudják is azok, mi a nyugalom. Dehogy tudják! Csak a Herkulesek tudnak ily komoran, ily istenien tétlenkedni, akik elvégezték tizenkét munkájukat, s bánatosak, hogy vége van hatalmas erőfeszítésüknek. Ó, nézd apám, ezt az... ezt az Istent. Ez Zeus fia...

Sokat beszélt még a Louvre-ról, művészbáratairól, a színházakról, nagy terveiről, s főleg a mai kor hitvallásáról: az emberben élő erőről, mely egy új kort nyit meg, s hatalmasabb újításokat hoz a szellemvilágba, mint a francia forradalom egykoron a társadalmi életbe. A tekintély, a pénz, a hírnév semmivé fog törpülni e szó előtt: energia. Ez a boldogság, ez minden. Királyok fogják porba vágni érte silány koronájukat. Szavait mély csend követte.

Károly komoran ment el műtermébe.

Ezután a szülők már bizalmatlanul tekintettek fiukra. Különösen az apa. De azért most is szerette. És tisztelte. Az összetört, tehetetlen, sokat evő és sokat alvó ember félt ettől a világban naggyá nőtt óriástól, kit maga nemzett. Félt a saját véréből. Eszébe jutott a hitrege Zeusza, aki atyját megölette, s aztán a trónjára lépett.

Minden bizalmas közlekedés megszakadt közöttük, s csak a mindennapi dolgokról beszéltek egymással. A fiú oly fölényel szólt hozzá, mint egy öreg, derék inashoz, aki a családhoz tartozik.

Sokszor azonban nem is felelt együgyű kérdéseire. Az anyja sokat sírt. Kísérletet tett, hogy a két embert közel hozza egymáshoz, mert nem látta, hogy milyen nagy úr választotta el őket. Azt hitte, hogy csak idegességről és szeszélyről van szó. Kedvébe járt fiának, s sírva panaszkodott, hogy apja elkeseredésében mindennap leissza magát, s akkor hangosan zokog.

A fiú némán meredt maga elé, s azt mondta, majd keres módot, hogy meggyógyítsa őt.

Nagyon szenvedett. Sokat virrasztott, szüntelenül töprengett és kétkedett. Pillanatokig azt hitte, hogy atyja még él. Mert az ilyen életet halálnak tartotta. A rothadás bűzét érezte közelében. A pityókás öreg gyakran eléje támolygott álmaiban is, amint majszosan, mint egy rossz gyerek, hempergett a fűben, sáros ősz hajjal, egy borosüveget lóbázva sovány kezében.

Ilyenkor fölugrott az ágyból, fölrántotta az ablakot, és segítségért akart kiáltani. Torkán akadt a szó, homloka kopogott és lüktetett. Félt, hogy megőrül. A fejét belemártotta az udvarból hozott jeges vízbe, s hóval dörzsölte le lázas testét. Megsemmisülve nézett a nyugalmas, nagy aranycsillagokra, s alig várta, hogy jöjjön a reggel ködével, zajával, kocsizörgéseivel. Később nem is kísérelt meg lefeküdni, meggyújtotta lámpáját, és cigarettázott. Valahogy meg akarta menteni azt az iszákos, agg művészt.

Nem sikerült semmi sem. Mikor elzárták előle az italt, a vén cselédnek odaadta az aranyóráját, csak hogy bort kapjon. Újabban a pálinkára is rákapott.

Egyszer reggel felé, lázkínos, hosszú virrasztás után, vígan ugrott föl Károly a karosszékéből, mint akinek egy pompás ötlete jön. Elsápadt. Az eszme lassan érett meg agyában. Egy pillanat előtt még valami halvány, öntudatlan derengés volt, s most már vakító, gyilkos világosságban állott előtte.

- Vagy... - dadogta halványan. Az ajkai idegesen reszkettek.

Sietve megmosdott, szépen megfésülködött, s kiment a parkba. Megvárta atyját, míg felöltözött, s boldogan átölelte.

Beszélni kezdett vele.

Az öregember értelmetlenül mosolygott fiára, mint a rosszakaratú, ostoba emberek az idealisták lelkes beszédére. A borszag dőlt a szájából. A fiú szomorúan beszélt hozzája. Megfélemlítette. Erélyesen lépett föl. A megvesztegetett cselédeket elbocsátotta, ágyát apja szobájába vitette, s az egész ház vezetését magára vállalta. Semmi szeszes italt nem adatott neki. Nagy tekintélyre tett szert, s apja úgy félt tőle, mint a kutya a gazdájától.

Az öreg magába szállt, zordon lett. Keveset evett, nem dohányzott, s lassan visszanyerte öntudatát. Korán kelt, ide-oda lézengett, míg a fia a padon francia könyveket olvasott. Halálosan unatkozott.

Károly eleinte alig mert atyjára nézni. Annyira sajnálta. Aztán lassan közeledett feléje, s megsimogatta ősz haját, mint az engedelmes gyermeknek szokták. Az ősz hálásan nézett rája, s bizalmasan és - annyi idő után - őszintén beszélt a fiával. Görcsösen magához ölelte. Türelmetlenségről, unalomról és ismét unalomról beszélt neki, s kért tőle bort, nagyon sok bort. Fehéret, vöröset. Olyat, mint a vér. Vagy pezsgőt, amely habzik, zenél és gyöngyöz és friss pezsgéssel muzsikál a hideg poharakban. Pálinkát, amely olyan kellemesen döng a fülünkben. Rumot, sötétet, vérvörös rumot, amely trombitál... Károly összeráncolta borzas szemöldökét, s az öreg ijedve dőlt hátra, mert azt hitte, hogy nyomban megüti. Fia azonban komolyan és szelíden intette. Krisztusi szelídséggel feddette a fölemelt mutatójával. Megfogta remegő kezét, s vigasztalni próbálta. Beszélt jövőendő életükről, mikor újra kijárnak majd a mezőre, és vésőcsengés fogja zajossá tenni a néma házat.

Az öreg sírt.

Mikor lecsillapodott, azt mondta, hogy gyengének érzi magát, s szeretne lefeküdni. Csakugyan egész nap fáradt és kimerült volt.

Károly másnap már vezetgette a kert kavicsos útjain. Könnyű földadványokat adott föl neki. Futtatta, ledörgölte érdes, hidegvizes ruhákkal.

De apja ereje és életkedve mégse tért vissza.

Egy este arra a gondolatra jött, hogy megkedvelteti vele a kerékpározást. Úgy gondolkodott, hogy ezáltal nemcsak erőt gyűjt, de ha sikerült megszerettetni vele, azt is remélte, hogy teljesen leszokik káros szenvedélyéről, s visszavezetheti őt az életbe, s talán abba a légkörbe is, mely egyedüli eleme volt. Orvosi könyvekben, pszichopatológiai szemlékben sok oly esetről olvasott, mikor egy erőszakolt, mesterségesen növesztett, jóirányú szenvedély legyőzi a károst, a rombolót, s a beteg teljesen meggyógyul.

Rögtön rendelt két óriási versenygépet.

Pár nap múlva a reggeli szürke órákban már tanította kerékpározni. Először igen lassan ment a dolog. Az öreg letaposott cipőivel fonákul hágott a kengyelre, s ügyetlen, lötyögő lábai gyakran a kerekbe keverődtek. Egyszer úgy leesett, hogy majdnem elájult, s másnap a világért sem akart a nagy kerekű, zúgó szörnyhöz közeledni. Végre csellel fogott ki rajta Károly. Megígérte neki, hogy kap egy pohár bort, ha engedelmesen tanul, sőt pezsgőt is ígért neki, ha egyszer majd elhagyja. Összeszorított fogakkal és lihegő mellel kapaszkodott rá a nyeregbe, s bámulatos szívóssággal írta a lefurkózott porondra a köröket. Szépen haladt, s kedvét növelte, hogy fia megtartotta ígérését. Az országúton vak sebességgel nyargaltak. Az öreg sokszor elhagyta a fiát.

Egyszer valahogy kezébe kapott egy nagy üveg rumot, s két hajtásra teljesen kiitta. Kábultan rogyott le a díványra, és hányt. Oly rosszul lett, hogy orvost kellett hívatniok. Az orvos chlorálhidráttal mesterséges alvást igyekezett előidézni. Minden kísérlet sikertelen volt. Üldözési rohamai jöttek. Félt mindenkitől. Azt hitte, hogy bőrén egerek, békák és tetvek másznak. És sírt, zokogott, bögött. Az ágyneműit, az ingét föltépte, félt a megfulladástól s a haláltól. A fiát ölelte meg egyedül.

Azt szerette. Megismerte. Látta, hogy ez ő. A szobrász. A művész. Az új életre kelt istenember. A jobb fele. S mostan a reménysége. Károly megtudta az orvostól, hogy nincs semmi reménység. Azt tanácsolta neki, hogy vigyék szanatóriumba.

- Azért - mondotta -, mindent meg kell próbálnunk. A baj alapos gyógyításáról természetesen szó sem lehet, legfeljebb csak halálos kínjait enyhítjük. Pár hét múlva úgyis vége mindennek. Egyébként...

Az orvos vállat vont. Károly határozatlanul meredt a padlóra. Azután elvált az orvostól, s újra bement a betegszobába, honnan csuklás, hörgés, üvöltés hallatszott ki. Anyja kétségbeesetten törte a kezét, s jégestömlőt rakott a beteg fejére. Az öreg a padlóra vágta, és kacagott.

Mikor Károly belépett, elcsendesült és bánatba merült. Újra elfogta a sírás, s mint az örültek a lucidum intervallumban, látta magát undok, állati betegségében. Fiát úgy magához ölelte, hogy majd megfojtotta.

- Mentsetek ki ebből a szemétből... Vigyetek kifelé... kifelé... mint a forgó, nagy kerékpárok... A hosszú, hosszú küllők... Ki... ki, ki innen.

Károly kiment a folyosóra.

Némán, gigászi árnyak közt gubbasztottak a nagy versenygépek. Óriásiaknak tünnek most neki. Táltosoknak, acélsarkányoknak... Megolajozta mind a kettőt, szétszedte, kitisztította. Azután újra a betegszobába ment.

Mikor feküdni tért, még egyszer megnézte a kerékpárokat. Mozdulatlanok voltak. A szobából a kifáradt beteg egészségtelen, sípoló hörgése hallatszott. Sötéten nézett az ajtóra. Aztán megveregette a gépek nyergét, mint ahogy az induló zsokék a kényes telivér paripák nyakát szokták, versenyek előtt.

Másnap indultak kifelé. Károly egész éjjel nem aludt semmit. Anyja éjfél tájban még hallotta izgatott lépéseit, aztán elfáradva lefeküdt, s mély álomba merült. A beteg lélegzet nélkül aludt; a lázfoltok eltűntek arcáról, s élettelen, lárvaszerű, petyhüdt fehérség suhant rá. Az ajtó nyitva maradt.

A fiú majd a pincében, majd a padláson botorkált. A pincében egy pókhálós, zöld üveget kotort ki a homokból. A padláson előkereste apjának fehér dolgozókabátját, s ő is magára öltötte azokat a ruhadarabokat, melyekben egykor együtt dolgozott vele. Sok helyen lyuk tátongott rajta. A moly ette ki. Erős naftalinszag terjedt a szürkülő padláson. A szegény, vékony, szenvedésektől gyenge fiú rádőlt egy oszlopra, hogy el ne essék.

Aztán lejött. Fehér, könnyű ruháit meglebegettette a hajnali szél.

Egy cseléd kinézett az ablakon, s hirtelen ijedve csapta be. Azt hitte, valamilyen kísértet jár az udvaron. Ez a fiatal-öreg arc a reggeli levegő fagyosságában nagyon hasonlított az apjához.

Az öreget fölkelte. Fáradt és halálosan kábult volt, de amint fülébe súgta, hogy kifelé mennek, rögtön föleszmélt, és öltözködni kezdett. A fehér ruhák oly jól illettek megtört arcához, s ősz hajával, fáradt, nagy szemével egy dekadens művész agyrémének tetszett. A fejére egy horpadt kürtőkalapot nyomott, s lementek a kertbe. A kerékpárok készen állottak.

Először kérdezősködött, hová indulnak, s nem akart engedni. De mikor a fia kihúzta a méregerős pálinka dugaszát, egyszerre talpra ugrott, s fütyülni kezdett. Végtelen erőt érzett karjaiban és lábizmaiban. Először Károly ivott, azután ő. Sokáig, nagyon sokáig. Úgy vette le szájáról a palackot, mint a piócákat a húsról. Letépte. Azután elindultak.

Rohantak, és nem szóltak semmit. Éj volt még. Ember nem járt az utcákon, s haladtak eszeveszett nyargalásban. Sokszor átugrottak egy-egy követ, mintha csak hitvány kavics lett volna. Az öreg később ellökött egy kis gyermeket, de tovább vágatott, anélkül hogy a gépnek valami baja is esett volna.

Kiérték a nagy, hamuszínű mezőkre. Járatlan utakon suhantak tovább, a sikamló óriási kerékpárok zúgtak, mint valami hatalmas acéllegyek, melyek a kelő nap lámpása felé igyekeznek. Csak a mellük lihegése hallatszott.

A nap a felhők mögül kibújt. Rózsás sugarai úgy ágaztak szét, mint a csillogó, hosszú küllők. Egy fellegalak sapkát viselt. Hosszú, lelógó lába mozgott, mintha a vörösen izzó nap körül ingó küllőket taposná. Mentek, s az út porzott a gumihártyák alatt.

Az öreg szép lett. Erélyes. Az az állati vonás, amely az utolsó években elrútította természetétől fogva művészi arcát, teljesen eltűnt, s inkább degeneráltnak és szenvedőnek látszott. Annyira kapkodott a kengyelek után, hogy vékony cipője levált, és mezítelen, véres lábakkal kapaszkodott az acéltaposóba. A fia izgatottan nyargalt nyomába, s homlokáról csurgott a víz. Csöngetett és kiabált, hogy álljon meg, de ő csak haladt tovább. Nem bírta vele tartani. Már egy fél óra óta erőlködött, hogy utolérje. Mind hasztalan. Húsz-harminc méterrel mindig előbbre volt.

Vágtattak...

Károly figyelt. Egyszerre megállította gépét. A fék korgott, s ő féloldalt esett le. A gép kerekei összetörték, küllői meggörbültek, de hirtelen talpra ugrott. Ledobta kalapját, s kimeresztett szemeivel nézte apját, amint rohan tovább. Utánakiáltott:

- Hahó, hahó! Előre!...

Egy fához kapaszkodott, hogy el ne essék.

A nap kibukkant, és olyanféle világításban volt előtte a mező, mint midőn a sötét színpad egyszerre megvillan kék lila és vörös görögtűzben. Távolban álltak a hegyek, s előttük a mély hűvös folyó.

Atyja gépe egyszerre föl pattant, s magasra, hihetetlenül magasra ugrott, mint valami óriási bolha. A folyó felé futott. Homályos, vak porfellel takarta el. A fiú térdre ereszkedett. Mozdulatlan volt, mint egy szobor. Az öreg ment, rohant, vágatott. Károly fülelt. Már a zajt sem hallotta. Tudta, hogy valaminek történnie kell. Föllállott, hogy jobban lássa. A gép kavargott, s egyszerre egy arcot látott a levegőben, magasán, hihetetlenül magasán. Az apja volt. Szétterpesztett lábakkal, a rózsaszínű égre forgó véres szemekkel esett a medernek kék, reggeli ködben fürdő vizébe. Nagy szemrehányás intett ki szeméből.

A fiú mosolygott. Nyugodtan fordult vissza.

1904

ADONISZ ÜNNEPE

Philomene csendes, nagy homlokú római leány volt. Anyjának hótól ezüstös, hosszú téli éjszakákon segített fenni a rokkánál, s kellemes, lányos hangon énekelte azokat a dalokat, melyeket öreg dadájától tanult. Gyerekkorától kezdve ő adta ki a húst a konyhában, s ha vendégek jöttek a centurio házába, a bort is ő mérte ki. Gyönyörű sötét haja volt. A bőre úgy feketéllett, mint az apuliai asszonyoké. A tengerparton, ha feküdni készült a nap, s a víz idegesen hányta pezsgő gyöngyeit, labdázott, hancúrozott a fiatal rableányokkal, pedig már rég túl volt a tizenhat éven. Az apja kardjával is el-eljátszadozott még, és sohasem volt boldogabb, mint ha maga tisztíthatta ki. Világért sem adta volna az otromba rabszolgák kezébe. Mikor aztán tükörfényesre sikálta a kék pengét, meglátta benne kacagó arcát, fehér fogait, piros ajkát, és ekkor elmosolyodott.

Alig múlt el március idusa, kiment a mezőkre, hogy a barmokra, a fekete bivalyokra, a bégető barikra s a gágogó, sárga csőrű ludakra vigyázzon. Az erdő melletti tisztáson leheveredett az oroszlánbőrre, s nézte az enyhe tavaszi égboltot, melyen bárányfelhők kergetőztek.

Nagy, kék szemei tágra nyíltak, rámeredtek az égre, s elgondolta magában, hogy az égbolt is egy nyugodt, nagy, kék szem. Télen sír, nyáron mosolyog, tavaszkor nevető, ősszel szomorú. S ezen annyira nevetett, hogy könnyek csordultak ki a szeméből.

Maga sem tudta, hogy miért, de érezte, hogy az egész természet éledt, dagadt körülötte, s a friss patakokban, az olvadó havasokban, a kósza fellegekben valami csiklandós jókedv volt, mely őt is megrészesgítette. A nedvtől csöpögő fák tele voltak pelyhes barkákkal, s szinte látta, mint pezsdül meg az ágakban a fanedű keringése, a rügyek csírákredve. Az erdőkben sokáig andalgott, s a langyos pocsolyákba gyakran belemártotta kicsi, barna lábát. A hóvíztől duzzadó patakokban látta a nimfákat, az undinét, aztán szólítgatta a komoly driádokat, és a rigóknak felelt tompított kacagásával. Az erdőben nem volt senki sem; a gyér levelű fák közül látta még a nyáját, az agg és bölcs pásztorokat, amint botjukra dőlve nézték az aranyos napot s a vékony szárnyú tavaszi legyek táncát.

A vén égerfák között megállt. Nem messze sötétlett a tölgyerdő is. Félve tekintett szét, mert Jupiter közellétét érezte. Azután ledőlt egy dombra. Mindig estefelé jött ide. Ilyenkor aztán maga elé meredt, lábára az alkonyat tüzes szőnyeget bontott, s a távoli élet egyhangú nyüzsgése tompítóan kopogott füleiben. A halántékán kidagadtak az erek, lélegzete meggyorsult, forró vére arcába csapott. Átadta magát álmainak.

Emlékezett. Itt találkozott a két versenyfutó daliával. Az egyik szőke volt és kis termetű. A másik fekete, tüzesszemű, és mély sebhely sötétlett homlokán. A lucskos úton futottak. Testüket megolajozták, behintették homokkal, birkóztak egy kissé, dobálták egymást, aztán felállottak, s futni kezdtek. Philomene tudta, hogy a barnának győznie kell, s csakugyan - az lett az első. A másik lihegett, kaszált a kezével, ő azonban nyugodtan és könnyen szedte lábait, mintha repült volna. Csak akkor kurjantotta el magát, amikor célhoz érkezett. Olyan erős volt, mint egy bika. A társát megfogta, felemelte, és talpra állította.

A két fiút azóta nem látta. Eltűntek, mintha a föld nyelte volna el őket. Hiába zarándokolt mindennap a dombhoz, ahol először találkozott velük, hiába imádkozott Venushoz és Jupiterhez, hiába fordult a vajákos asszonyhoz, a barna fiút sehol se látta.

Este, mikor elszökhetett a nyájtól, mégis ide jött mindig. Levetette magát a földre, bámulta az eget, hallgatta a madarak dalát, s oly víg volt, hogy sokszor sírva is fakadt örömeiben.

Nem tudta, hogy mi baja van. Mint egy fejetlen legyecské, támo­lygott ide s tova. Homályosan emlékezett regékre, melyekben Amor megsebzí a leányok s a fiúk szívét, hallott Ovidiusról, de mégsem tudta elképze­lni, mi hajtja a dombhoz, mért beszélget a fehér testű, moszathajú nimfákkal, miért nem szereti az agg pásztorokat, az öreg, fecsegő dajkákat, az alázatos rabszolgákat úgy, mint azelőtt, s miért jobb a dombnál lenni.

Késő este lett, mire hazaért.

Az átriumban félhomály volt már. Csak az örökláng lobogása világította meg Vesta szobrát. Az udvaron rabszolgák és harc­ból hazatérő, véres katonák ácsorogtak. A tricliniumból serény ancillák siettek ki, gyorsan lekuporodtak, s sikálták a rézmoszarakat és a nagy hasú csöbröket. A tisztítottakat virággal övezték, padkára rakták, s egy folyós szemű, félig vak szabados vitte be a termekbe.

Másnap adonia volt.

Philomene előtt megjelent Adonisz, s a kedves istenfiú most százszor szebbnek tűnt fel, mint egyébkor. A sötétben tündöklött sovány, elegáns zergealakja. Egy oszlophoz dőlt, s csípőinél kéjes hanyagsággal görbítette meg hajlékony derekát. Philomene egyszerre megszerette őt. Sajnálta anyját, kit elcsábított vad lelkű apja. Az Arész-kedvelt fiú hosszú bujdosására gondolt, és könnyekre fakadt. Maga elé képze­lte a vadászati zajt, a dühös vadkanoknak finom bőre felé forgó agyarát, a tavasz zöld bársonyára hulló vérét, s ez annyira meghatotta, hogy nyomban otthagya a készülődő népet, szótlanu­l ágyába bújt, és zokogott, míg el nem aludt.

Másnap alig ébredt, alig indította meg Apolló tüzes lovait, künn az utcákon kábító zűrzavar tolongott. Fiú, leány, öreg, fiatal, katona, polgár, gazdag és koldus egy csoportban énekelt az Adonisz-szobor előtt. Phalernumi és caecubumi bor piroslott a virágos serlegekben. A férfiak közül már sok porban hentergett, az asszonyoknak lobogott a hajuk.

Philomene hozzájuk csatlakozott, mert tudta, hogy az istenek szeretik az emberek hódolatát. Este megígérte Venusnak, hogy három napig tiszteli, ha visszaadja neki a sötét arcú fiút, akit úgy szeretett.

S elmúlt az első nap, és elmúlt a második nap. A fiú pedig nem jött. A szegény Philomene egész nap járkált a piszkos sikátorokon, és sírt óriási mezőkön, melyeknek végét sem láthatta, és imádkozott lápos, betegséget lehelő pocsolyák partján. Szandálja levásott lábáról. Az asszonyok evoéja, rekedt éneklése majdnem sükké tette már, barna arcán a vastag por sárrá változott, s lábai inogtak. Tétován bolyongott haza. Mint egy félhalott meredt az ijedségtől sápadt apjára.

Az apja kézen fogta, megcsókolta, s az átriumba vezette. A lobogó tűzhely megvilágította szemét, mely alatt vastag, kék karikák sötétlettek. Csendesen egymás mellé ereszkedtek és imádkoztak. De a centuriónak úgy tetszett, mintha az égből azt a jóslatot kapta volna, hogy ez a dúlt arcú leány a villámszóró Jupiter rendelése folytán sohasem fog békés tűzhely mellett pihenni. Az edzett férfinak könnyek peregtek kemény, fekete bőrére. Szeme sötét volt, mint a Tartarosz.

Mikor mindenki aludni ment, Philomene kiosont az udvarra, azután a nagy, üres utcákra, melyekre még az éj borította sötétségét. A harmadik nap borús hajnala lassan derengett. A kietlen égbolttól fáradtan serkedtek az első fényszikrák. Az ünnepség roncsai, virágok tört szárai, bortócsák, üszkös fáklyák sötétedtek mindenütt. A sárban részeg emberek feküdtek. A katonák egy lebu­j lépcsőjén kockáztak sötét fényű fáklyáknál.

Philomene a Campus Martius felé tartott, hol a gyászünnepélyhez előkészületeket tettek. Lassan tántorgó léptekkel, félig behunyt szemekkel ért oda. Éjjel nagyon rossz álma volt. Még a hajnal fakó fényébe se mert nézni.

Azt álmodta, hogy a barna fiút egy vastag üstökű, iszonyú barbár megfojtotta. Dühöngő csontökle bőszen döngette finom fejét, míg szét nem loccsant. Ezüstös, hideg arcán megfagytak a forró vércsermelyek. Mikor azután Philomene könnyekben úszva, jajgatva könyörgött az életéért, megjelent előtte a lilimarcú, isteni Venus, de kifestve, részegen, mint egy rossz, utcai leány, és ledéren szemébe nevetett...

Philomene többször gondolt erre a borzasztó, lidércnyomásos álmra, s ereiben meghűlt a vér.

A tér néptelen volt.

Az ég lassan derengett. Már látta az Adonisz-szobrot, amelyet a kétnapos hurcolás piszkossá és füstszagúvá tett. Nézte sokáig a póre istent, s úgy találta, éppen olyan, mint a versenyt futó dalia. Ott volt előtte sűrű aranyhálóban a vérvörös anemoné, Adonisz virága, mely a szegény fiú véreből sarjadt. A hűvöses tavaszi hajnalban akadozott a lélegzete. Azt hitte, nyomban megfullad. Ledőlt a piederstálra. Egy katona hirtelen odaugrott, s egy kis ércszilkében vizet adott neki.

A nap kelt. A gyászruhás nők kibontott hajjal, minden ékszer nélkül közeledtek. Sok mellét is meztelenül hagyta.

Valami nagyon monoton dalt suttogtak. Olyan volt, mint valami tagolatlan, szívből felsikító panasz, mint a gyermek rívása, csakhogy még fájdalmasabb, még szomorúbb, még egyhangúbb.

- Ó, Adonisz, Adonisz!

A verseket hosszú, bűgő jaj követte. A gyászoló nép szólogatta a fiatal istent, hogy ébredjen föl, jöjjön a fényes tavaszi világba, és dús marokkal szórta a vérvörös héricsét.

Philomene az éneklők élén állott. Hosszú haját rázta, körmeivel a mellét tépte. Szemeiből csurogtak a forró könnyek.

- Ó Adonisz, Adonisz!

A szobrot elől vitték. Minden szem feléje fordult. Az övé azonban nem. Meredten tekintett a messzeségbe, s eszelősen várt valakit.

Nem jött.

Elérkezett a hús este, mikor a fáradtakat a puha ágy várja, mikor szelíden csillognak az olajos szobrok, s az ő Adoniszja még mindig nem jött. Véres arccal, meredt szemekkel, krétafehér ajakkal tért haza Philomene.

A centurio rémülten látta leányát. Nyomban orvosokért küldött. A házi népség ijedten sügött-bűgött. Az agg tudósok, a kuruzslók és javasasszonyok seregesen jöttek lecticákon a bódult házba, de mindegyik csak a vállát vont, s az örök istenekre utalt, kik Philomene életét kívánják. Philomene meg fog halni.

A centurio sokáig nézte a leányát, anélkül hogy egy szót szólt volna. Fásan, ridegen virrasztott egész éjjel betegágya mellett. De bölcs ember volt, és belátta, hogy ez az istenek bosszúja, s másnap, szürke hajnalban, két ijedten vakogó, fekete kost áldozott Proserpinának, az alvilág királynéjának.

1904

SAKK-MATT

EGY HÁZITANÍTÓ NAPLÓJA

Egyszer este az apám sugárzó arccal jött a szobába. Emlékszem, az üvegajtón át néztem, mint jön felém a gyakorlattéri portól összepiszkítottan, elfáradva, és mégis ruganyosan. Mikor belépett - mintha most is látnám -, lecsatolta kardját, és így szólt hozzám:

- Holnap átmégysz Tarékhoz. Ma az ezredes úr Aladár tanítójának fogadott meg...

Az apám magához vont, és megcsókolt:

- Becsüld meg magad, fiam.

Másnap dobogó szívvel kopogtam egy széles, faragványos tölgyfa ajtón. Aladár kelletlenül nyújtotta felém keskeny, sápadt kezét, de pár perc múlva összebarátkoztunk. Ettől fogva azután mindennap elmentem hozzá, s később egész délutánokon ültem az ágya mellett. Az álmos, langyos szobában halkán zenélt a szimfónium, csipegett a kanári madár, a kandallóban pattogott a tűz, mi pedig képeskönyveket néztünk, kibámultunk az ablakon, együtt unatkoztunk.

Ilyen unalmas, végtelennek látszó délutánon vettük elő egyszer a sakkot. Aladár megtanított játszani, s én egy hét múlva már rendszeren vertem őt.

Mikor ezt megtudták, az anyja, egy sovány, őszülő asszony magához hívott:

- Hagyjon reá mindent. Aladárnak fáj, ha nem teljesedik az akarata. Maga okos fiú, tudja...

Megsimogatta a fejemet, és én mélyen meghajoltam.

Azóta mindig az övé volt a győzelem.

Aladár azonban hamar megszokta ezt az olcsó dicsőséget, s napról napra érezte velem a fölényét. Kicsinylő, hideg mosoly fogadott, és az izgatott tornák után kínos csend remegett fölöttünk, melyben a szívünk dobogását is hallottuk. Az anyja rendszeren ott állt az ágynál, s izgatott boldogsággal csókolta szájon a fiát:

- Te kis mester... Győztél megint.

Én ilyenkor zavartan hallgattam, vettem a kalapomat, és mentem.

Künn a folyosón még hallottam, hogy nevettek. Engem nevettek? Nem tudom. De mikor az utcán a hús levegő megcsapta az arcomat, sokszor gondoltam egy nagy, végső leszámolásra, egy irgalmatlanul kegyetlen, véres letiprásra. Másnap azonban megláttam Aladár elaszott alakját, mosolyogtam az érzékenységesen, s mély szájalommal, majdnem szeretettel nyújtottam a kezemet.

- Játsszunk.

A lázas betegnek minden életereje a játékszenvedélyben újult meg és oszolt el.

Most már nem unatkoztunk, mindkettőnk arca tüzelt a nagy indulattól. Az övé a becsvágytól, az enyém a szégyentől.

Így lassanként ennek a háznak rabszolgájává váltam. A síkos parketten esetlenül hajladoztam a háziak előtt, kik hideg jóindulattal váltottak velem néhány szót. Hiába tisztította és alakította anyám a ruháimat, mindig otrombább és ügyetlenebb lettem. A nyakkendőm vagy nagyon vastag volt, vagy nagyon vékony. De sohasem állt jól. Az asztalnál vagy keveset ettem, vagy sokat. Sokszor a poharat is feldöntöttem.

Mikor hazamentem, arcomra szorítottam a kezeimet, és mérgesen vettem magamat az ágyra. Azt hittem, nem bírom ki sokáig.

Ma is úgy emlékszem erre a házra, mint ahol minden elefántcsontból, ébenfából és ezüsből van. A gyöngyházkagylók sejtelmes zúgását még mostan is hallom. A kapualja ablakai finom zöld, sárgás és halványlila fényt szűrtek át, s amint beléptem, mindjárt két kőóriás feje meredt elébem haragosan, morcosan. Minden, ami sejtelmes és nagyszerű volt, azt ebben a házban találtam föl.

Egyszer történetesen korábban érkeztem oda. A szobában ezüsternyős lámpánál egy fiatal leány hímezett, akit azelőtt sohasem láttam. Aladár nem volt otthon. Leültem az asztalhoz, s hallgattam a csendet, bámultam a lámpát és a leányt, kinek halvány nyakát az ellenző fehér árnyékai csipkézték körül, és úgy éreztem, hogy egy végtelenség óta ismerem ezt az ismeretlent, aki akkor tágra nyílt szemekkel nézett az én fájdalmas, szomorú arcomba.

Azóta mindennap találkoztunk és kóboroltunk a kertben, a tágas, kongó szobákban. Holdfényes esteken leült a zongorához, s én fájó fejjel állottam a tündöklő, fekete szekrény mellett, melyből sírva fakadoztak fel a nagy, germán koponyák és porladó szívek megelevenülő álmái.

Nagyon boldogok voltunk.

Egyébként minden a régiben maradt, én rendszeren jártam Aladárhoz, sakkoztunk, s mindig ő vitte el a győzelmet. Az iskolában megcsináltam a feladatát, mellette ültem, és talán el sem tudtam volna lenni nélküle.

Rendszeren késő este vetődtem haza. Az úton szaladtam, boldogan megvacsoráztam, s kószáltam a nyári éjszakában. Aztán olvastam, s gyakran három órakor is égett a lámpám.

Álmomból sokszor felriadtam. Felszakítottam az ablaktáblákat. Az éj fülledt volt, az ég téntafekete. Csak szögletében pislogott egy arany csillag, mint valami odatűzött drága ék. Körülötte halvány fényfoltok remegtek, mintha odalehelt aranyfüst nyomai lettek volna. Önkéntelenül is a titokzatos ház felé fordítottam a fejemet.

Az udvar mélyén a fehér orgonák virágoztak.

És ezt az álom-népes, csendes boldogságot egy sötét őszi délutánon egy pillanat alatt elvesztettem.

Eljátszottam.

Ha e napra gondolok, újra oly izgatott és zavart leszek, mint akkor voltam, és rendeznem kell a gondolataimat.

Aladár az utolsóban volt, az orvosok kimondották, hogy nem menthetik meg. Ő azonban még mindig a sakk szenvedélyén csüngött, azzal a görcsös erővel, amellyel a haldoklók utolsó pillanatukban paplanuk huzatába kapaszkodnak. Én természetesen továbbra is bohóca maradtam, s túrtem a szeszéyeit, a család hallgatag gúnyját, mint egy rabszolga. Csak otthon sírtam fel keservesen, a lelkem mélyéből. Mint egy megkorbácsolt rabszolga.

Még most is látom azt a szobát, amint az októberi nap fakó sárgaságában tündöklük. A barna, nagy, politúros bútorok vakítóan csillogtak, fönn a pohárszéken pedig nyugodtan szunyókáltak a színes edények. Aladár a vörösbárszony toloszéken ült, s égő szemeivel az őszi délutánra, a lugas pirosuló leveleire bámult. Nagy fejében, melyet selyempuha szőkeség borított, nyugtalanul forogtak a láztüzes szemgolyók. Vézna testét szörnyű, ugató köhögés rázta össze, s ő maga szinte eltörpült ijesztő, értelmetlenül nagy feje mellett. Homlokán hideg izzadsággöngyök. Arcán égtek a tüdővész alkonyrózsái.

Aznap - emlékezem - korán sötétedett. Délután három órakor már félhomály volt a nagy teremben, s én úgy éreztem, mintha e nehéz égbolt búcsúzó őszi fényével, komor fellegeivel a szobára feküdt volna: elvette látásunkat, felkorbácsolta vérünket, s eltompította eszünket... Sokszor azt hittem, hogy már az anyanyelvemet sem értem, oly idegenszerűen és zavarosan hangzott minden szó, ami abban a csillogó teremben elhangzott. Aladár a rendesnél is idegesebb volt, fülhasítóan, sértően kacagott:

- Ne hagyd magad!

A szobában meleg volt; szédült a fejem. Egy gondolat villant meg előttem, de a másik pillanatban már kinyílt az ajtó, s belépett Olga, halványkék ruhában.

A játék tovább folyt. Aladár előtt egy csomó báb hevert.

Összevissza húzogattam a figurákat, úgyszólván győzelme már biztos volt.

A végjátéknál tartottunk, amikor én kedvetlen szórakozottságomban egyik bábhoz kaptam. Aladár hirtelen felugrott, s a kezemre ütött:

- Nem rajtad a sor.

Elsápadtam, s az ajkaimba haraptam. Kóválygott velem a világ. Az egész ház, mint valami óriási hadihajó megindult, s a vízen hánykolódó ember rémült bizonytalanságával az asztal párkányába kapaszkodtam. Egyszerre fekete lett előttem minden.

Aztán szédületes gyorsasággal gondolkozni kezdtem. A szemben levő tükörben láttam feldúlt arcomat, a győzelmére váró Aladárt, s mellette az anyját. Kezem a sakkdeszkán járt, de nem tudtam, mit csinállok. Kábult és fáradt voltam, s akkor úgy tetszett, mintha egy végtelenség óta ütött volna meg tanítványom, aki az én véreből, az én agyamból szívta életét, mindenét. Láttam magam is: ott ültem vele szemben, mint egy kitömött szalmabáb, mint az ő bohóca, cselédje, rabszolgája. Aztán sokáig néztem csontvázra aszott, tüdőtelen testét, porcogós kezét, mely leigázott, porba nyomott, mint egy fejedelmi vasmarok.

A fülemben harangzúgást hallottam. Kezem tologatta a bábokat előre, hátra, hol jól, hol rosszul. Egyszerre aztán kétségbeesett elhatározásom támadt. E hústalan csontkoponyáról utoljára letéptem azt a hazug aureolát, melyet finom és fehér arisztokratakezek fontak köréje, hogy a földön marasszák...

Aladár kacagott. Anyja mosolyogva várta a győzelmet.

- Vigyázz - súgta a fülébe.

Akkor kiegyenesedtem. Görbedt gerincem merészen rázta le az alázatosság szolgáljarmát. Ebben a percben nem gondoltam semmire és senkire.

Végigsimítottam a homlokomat, és lángoló szemekkel meredtem a sakkmező fekete-sárga tarkaságára. Agyamban haditervet kovácsoltam. Három lépés után már előnyben voltam. Szörnyű acélgyűrűt vontam ellenfelem hadsora elé, mely a kombináció szédítő merészségével s a logika vaskövetkezésével roppantotta szét egy vizenyős agy üres kapkodásait. A bástyák

keményen állottak, a futók serényen vigyáztak, a lovak mintha fülüket hegyezték volna: minden báb a diadalmas gondolkozás s a szikrázó ész egy-egy eposziája volt.

Felemeltem homlokomat, s kezem ökölbe szorult.

- Sakk! - szólt Aladár, és az anyja boldogan mosolygott. Én egy kibúvó mozdulatot tettem. Az utolsó rabszolga-lépést.

Mikor aztán újra rám került a sor, az agyamra ömlő vértől szinte vakon, az indulattól részegen, az öröm remegő kiáltásával szóltam:

- Sakk-matt!

S lassan előretoltam egy parasztot...

1905

A FAKÍR

- A fakír - mondta a lány kacagva, és a férfinak nyújtotta a kezét.

Ott állt előtte a fakír.

Még mostan is a régi. Nyakkendőjét lazán köti meg, hideg eleganciával öltözködik, s úgy lép eléje, mintha tegnap látta volna utoljára. Pedig azóta két év múlt el. Kettő vagy három? Már nem is tudja biztosan. Milyen különös. Egy időben a fakír mindennapos udvarlója volt. Fél hatkor pontosan megjelent, s a zongoraszubában megvárták, amíg besötétedett, és a zongora árnyéka ijesztővé nőtt a falon. A fakír közönyös dolgokról beszélt. Finom ujjai közt idegesen forgatta a japánasztal csecsebecsét. Maga a leány se tudta, hogy mit akar. Egyszer a sötét folyosón feléje nyújtotta a száját, de a fakír csendesen a szemébe nézett, és nem csókolta meg. Ezen az éjszakán a fakír szemeiről álmodott.

Ezek a fekete szemek. Még mostan is a régiek. A sápadt arcban olyan élesen világítanak. Micsoda titkai lehetnek? A fakír külföldön járt. Japánba ment, hogy egy könyvét megírja. Azóta semmi hírt sem adott magáról. Vajon tudja-e már az ő titkát?

Úgy érezte, hogy igen.

Sokáig hallgattak. A csend elviselhetetlenné vált. A leány fehér ruháját meglibegtette a szél, s finom cipőjébe beszívárgott az aranyos, langyos homok. Végre egészen váratlanul és hirtelen megszólalt:

- Ugye, tudja, hogy menyasszony vagyok?

A fakír mosolygott.

- Tudom.

Lassan mentek a halk, szélcsendes folyóparton. A leány cipője olyan volt, mint egy karcsú, fehér rózsabimbó. Félórája találkoztak a hajóállomás fabódéja előtt. Mind a ketten szerettek volna elválni, de nem tudtak, inkább együtt maradtak tehát, és közönyt színelve tovább beszélgettek élcés, gúnyos és fordulatos beszéddel. A leány ibolyaszemeit félve nyitotta a fakírra. Mindig a szemébe kellett néznie. Emlékezett, hogy egy időben mennyire hatott rá. Beszéde egy messze parancsolat volt, s vele szemben nem volt akarata. Este gyakran kiszaladt a kertbe, s a csöndben bevallotta a szavait, amiket délután mondott neki. Ez a régi emlék ma is ott lebegett fölöttük, s a múlt alattomos lassúsággal fonta köréjük aranyfonalait.

A leány meg-megállt, mint valami félő zerge, aztán tehetetlenül, a legyőzött merészségével ment előre a part mentén. Mindig tovább.

Szivárványos alkonyat volt. Rózsaszínben ragyogtak a fehér fürtös akácok, s a szél halkán dúdolt a bólogató orgonabokrokra. A vén kastélyok rézcímerei csillogtak, s az ablaküvegeken megjelent az a rejtelmes, kék-vörös-sárga színű karika, mely gyermekkorunk egyik misztériuma volt. Messze-messze tompán dörgött az ég alja, s tömör csomókban gyűltek a fellegek. Keleten tintafekete felhők lapultak.

A hajóállomás még odalátszott hozzájuk. A bódében a kirándulók tarka tömege várakozott. A hölgyek könnyű, nyári ruhában, cseresznyedíszes kalapban, vékony cipőben. Jegyet váltottak, csevegtek, ásítottak; a férfiak cigarettáztak.

Mind a ketten megálltak, hátranéztek, aztán mentek tovább.

Előttük beláthatatlan távolság. A vihar előtti fülledt csendben minden elalélt. A nap, mint egy bágyadt, nagy vörös rózsza, lehajolt, halványlila fénybe vonva az egész láthatárt. A főveny nyugtalankodni kezdett, s néha egy-egy finom, szürke porszalag cikázott el előttük.

A gyenge leány a férfira nézett. Soha szebbnek nem találta. Fekete haja rásimult barázdás, fiatal homlokára, csak orrát és magas homlokát látta a félhomályban. Egy izma sem rándult.

Egyszerre azonban észrevette magát a leány. Nagyon messze voltak. Előttük egy erdő. Házak sehol. Remegve fordult vissza. Futni akart. De a hajóállomást abban a pillanatban takarta el egy porfelhő.

A vihar nőtt. Örültség lett volna nekivágni a tomboló szeleknek.

A fakír ott állt a folyó partján. A leány kétségbeesve kiáltott hozzája. Az örület rekedt, elfúló hangján. Hogy mentse meg, vigye vissza az anyjához, ne hagyja elveszni. Hogy műveljen csodát, hívjon egy hajót, hiszen a fakír mindent tehet. De a fakír nyugodt volt. Nem ölelte át. Nem csókolta meg. Nem is közeledett hozzá. Még most sem. A haját dacosan tépte a fergeteg, s ő mozdulatlanul állott az elemek háborgó forradalmában.

A leány tanácstalanul járt-kelt. Elszaladt tőle, visszament hozzája, csak ő maradt mozdulatlanul.

A fekete viharban egy hófehér szoknya fodrai libegtek.

A fakír a kikötőoszlopra dőlt, s nézte a nyugtalankodó vizet, a vágató habok zöld táncát. Távolban a hajóhid s a kikötőállvány békanyálas deszkái csikorogtak és sóhajtoztak. A csónakok láncai csörögtek. A fakír a part legszélére ment, szeretett volna beleugorni a hullámokba, de ezt hitványságnak tartotta. Elég erősnek érezte magát, hogy itt maradjon. Közönyösen hallgatta a víz sziréndalát, ezt a tündéri parancsszót, mely a természet megtaposott és megpacskolt kebeléből szól olykor hozzánk, és hív és csábít, hogy hagyjuk itt a földet s vessük magunkat a hullámokba.

A lány újra feléje sietett. Zokogva kérte, hogy mentse meg.

A fakír mosolyogva intett neki, hogy ne féljen. Belebámult a türemlő vízlepelbe, s hajlékonyan előrehajolt. Megfájdult a feje: szemében egy pillanatra fölillantak a lángok, azok a régi lángok. Aztán újra nyugodt lett. Lehajtotta nagy, bozontos fejét, a vízre bámult, s ajkai remegtek hangtalan, furcsa mozgással. Odaállt a part meredek oldalára s bűvös könnyűséggel ment a vékony sziklaperemen.

A folyó mindig lüktetőbb és lázasabb lett. Ő pedig egyre merészebb, szenvedélyesebb és különösebb. Türelmetlenül tekintett a mozgó égre, s félt és lihegett a belső láztól. Előtte csúszott a folyó sziszegő zöld kígyója, és ő úgy feszült meg ott, mint egy titokzatos keleti kígyóbűvölő. A fakír akaratának engedelmeskedik a vihar.

Szédült. Úgy érezte, rögtön magához rántja a dühös áradat, melyre minden szenvedélyét, haragját akarta háritani. Erei kidülledtek a homlokán, s parancsolt a fékevesztett folyónak. Egyre zöldebben dagadtak föl a habok, a kavargó szemetet sodró vízpúpok.

Nagyon szenvedett, de tudta, hogy közeleg szenvedései jutalma. Távolban kigyulladtak a hajólámpások, s halkán föllobbantak a hídcillárok. Minden izma reszketett. A haja szemébe lógott, sötét kalapja alatt könnyesen égett lángoló szeme. A lány bizalmasan simult hozzája, de ő meg sem mozdult.

Előrehajlottak mind a ketten. A vihar utolsó erejét adta ki. A víztölcsérek az égig csaptak föl, fenn ezer és ezer villám kék erezete száguldott, a hidak remegtek s az oszlopfőnél bömbölve ágaskodott föl a korbácsolt, gyöngyös víz, míg a legmagasabb hullám ormán küszködve megjelent a hajó.

Mind a ketten fősóhajtottak. A lány csalódottan mosolygott. A fakír azonban megragadta, s vaskarokkal a mennykövek csattogása közt rohant vele a hajóállomásra.

Két perc alatt odaértek. A fakír talpra állította a leányt.

Nyugodt volt, és büszke. A vihar szíve dobogására táncolt.

A hajó ájulatos nyikorgással, sziszegő kötelekkel kikötött. Halottfehéren nézte. Aztán levette a kalapját, meghajolt a leány előtt, és sötéten mosolyogva, egy finom mozdulattal, akárcsak egy bálrendező, a remegő hajóra mutatott:

- Tessék beszállni!

1905

KÜLÖNÖS LÁTOGATÁS

Az orvos feltekintett a könyvéből, s ijedten tolt hátra a széket. Felkelt, s lassan szétnézett a villanyfényes szobában. Valami finom neszt hallott künn, s azt hitte, valaki járkal az előcsarnokban. Megnézte az óráját; régen elmúlt két óra.

Fiatal, erős ember volt, azok közül, kik természetüknél fogva szépek és izmosak, s sohasem híznak el. Fehér homlokára finom, szőke haj simult, s szemeiben enyhe, nyugodt fény reszketett. Arcán azonban nagy fáradság tükröződött. Lehajtotta a fejét, s mikor már megunt a hallgatózást, újra az íróasztal felé tartott. Őt-hat vastag orvosi könyv volt előtte nyitva; mellette heverték megsárgult ifjúkori jegyzetei. Szomorú mosolygással tekintett rájuk. A másik asztalkán egy villanyoskörte égett, mely késeit, kémszereit világította meg. A szoba mélyén egy üvegszekrényben közönyös vigyorgással állott a csontváz.

E megszokott, furcsa környezetben ideges léptekkel járt ide s tova. Régen nem volt ily nyugtalan. Máskor ily időben mindig nyugalmasan aludt. Ezen az éjjelen azonban nem bírta lehunyni a szemeit. Fájt a feje, az arca piros volt.

Maga előtt látta a halvány, fiatal leányt, ki aznap délután a márványasztalon kezei alatt meghalt, s ő érezte - pusztán miatta. Tudta, hogy nem szabad lett volna elvéreznie. Valami csip-csup hiba volt az egész katasztrófa okozója, s ő mindig jobban látta, hogy ez csak az ő ügyetlenségén múlt. Ezen gondolkozott egész éjjel. Este nem is ment vacsorázni barátai közé a vendéglőbe, hanem a kórházból rögtön hazahajtott, s elveszett vaskos könyveiben. Türelmetlen és ideges lett, azt hitte, hogy minden ellene esküdött. Nem hitt a tudományban, és bár maga előtt is szégyenlette bevallani - félt.

Nagy lépésekkel mérte végig dolgozószobáját, ki-kitekintve olykor az izzadt ablakokon. Az udvarra a tompa, őszi éjjel ereszkedett le. Egy ablak sem volt már világos a nagy bérházban. Egészen egyedül volt, s úgy tetszett neki, mintha ő lenne ennek a lélektelen kőszörnynek élő lelkiismerete.

Nem talált sehol sem nyugalmat. Átment a szalonba, lefeküdt a díványra, azután benyitott az ebédlőbe. És ekkor újra hallotta a suhogó, különös neszt. Valaki jár a szobában, gondolta magában, mire hangosan megdobbant a szíve, s határozott léptekkel dolgozószobájába tartott. Első pillanatban azt hitte, hogy beteghez hívják. Bizonyosan felkelt az inasa, magyarázgatva magának, míg a hűvös termeken a fényes szoba felé tartott, mikor azonban ott volt, ijedten hátrált vissza. Az íróasztala mellett egy fekete ruhás, sápadt nő állott. Fejére sietségében egy fekete sált kapott. A haja, a szeme koromfekete volt. A feje bánatosan hajolt mellére, mint egy viharcsapott, misztikus fekete rózsa. Az arca sápadtabb volt, mint a halottaké.

Az orvos először kiáltani akart, de ijedtségét azzal a nagy tettető képességgel, mely csak a férfiaknak adatott meg, elleplezte, s elmosolyodott. Sokáig néztek így egymással farkasszemet. A nő nem jutott szóhoz, mert sietve szaladt fel a lépcsőn, s láthatólag lihegett, a férfi meg találgatta, ki lehet a titokzatos látogató. Nem tagadhatta, hogy eszébe jutott minden rémmese, mit gyerekkora óta olvasott, olyan mozdulatlan és szomorú volt e hajlékony nőalak, amint fehér fogai bevilágítottak a fekete éjszakába. Az orvos arcvonásai azonban mindig derültebbek lettek. Látszott, hogy megerőltette az emlékezetét; s később fölismerte a nőt.

- Nagyságos asszonyom - szólott végre megkönnyebbülten, mélyen meghajolva.

- Bocsásson meg, uram, hogy ily időben, éppen most jövök... Késő van, ugye? Fél három. Bocsásson meg, uram... Láttam a földszintről, hogy ég a lámpája... A házban más ismerősöm nincs... Nem ért félre, ha megmagyarázok mindent.

Az orvossal keringeni kezdett a szoba. A nőt két éve ismerte. A gyönyörű fiatalasszony barátjának a felesége volt. Lenn laktak a földszinten, s ő házi orvos volt náluk. Egy év előtt megmentette gyönyörű kisleányukat a biztos haláltól. S most előtte állott ez a nő. Először azt hitte, hogy beteg lett valamelyikük, s az első rémületben futott hozzá, de ő nyomban leintette. Elmondta, hogy férje nincs otthon, s a gyermekeit most magukra hagyta, rájuk zárva az ajtót.

Az orvos, bár még mindig nem értett semmit sem az egészből, nyugodtan átmutatott a másik szobába, s udvariasan bevezette a különös látogatót. Felgyújtotta a gázlámpákat, s szemébe nézett. Aztán kiment az előszobába, hogy felkeltse az inasát, de nem találta a szokott pamlagán.

Sietve visszatért. A nő már eléje ment, s remegve állott meg előtte.

- A szolgát kereste, uram? Ne keresse; én küldöttem el. Azt akartam, hogy egész magunk legyünk. Mert végtelenül félek ma mindenkitől, aki idegen. Ettől a félelemtől futottam ide...

A gyönyörű asszony kivette a zsebkendőjét, és zokogni kezdett száraz, könnytelen, hörgő zokogással. Az orvos összeráncolta a szemöldökét.

- Legyen egész nyugodt, asszonyom - szólott, belezökkenve a társalgásba. Most legalább volt egy pontja, melyhez tarthatta magát, s úgy beszélgetett a nővel, mint páciensével. Megfogta a kezét, a szemébe tekintett, tiszta, becsületos arccal.

- Oka nincs a félelemre - próbálta vigasztalni. - De ha parancsolja, becsukom az ajtókat.

Az asszony mohón kapott az eszmén, s míg az orvos az ajtóra kétszer ráfordította a zárat, félve tekintett körül, s átfutott a másik szobába.

- Nincs itt senki? - kérdezte az asszony.

Az orvos hirtelen elfehéredett. Valami oktan, irtózatos félelem szorította össze a szívét. Tántorogva hőkölt vissza e futó, csodálatos asszony elől.

- Nincs, nagyságos asszonyom.

- De hallok valami zajt. Figyeljen csak.

Mind a ketten hallgatóztak. Csend volt. Csak a szíveik dobogtak.

- Bolondság - felelt az orvos mosolyogva.

- Gyűjtsa fel, kérem, a gázlámpákat.

- Tessék besétálni.

A doktor határozott léptekkel a nagy, sötét dolgozószobába tartott. Tulajdonképpen izgatott volt; nem tudta megmagyarázni az asszony lelkiállapotát, s egy nagyon kevés ideig, egy másodperc ezredrészéig kételkedett a becsületében is, de ezenkívül is furcsán hatott rája ez a látogatás. Mindazonáltal nyugodtan állt a székre, s gyufát tartott az üveghenger fölé. A gázláng fellobbant, s zöld fénnel árasztotta el a hideg, kongó szobát.

Az asszony körültekintett, s egy pillanatra nyugodtabb lett. A szoba minden bútora egyszerűséget és rideg komolyságot lehelt. A háttérben egy nagy könyvesállvány állott, a közepén kényelmes nyerselyem bútorok terpeszkedtek. Az asszony levetette magát a pamlagra.

- Azért jöttem önhöz, uram - kezdte -, mert becsületes embernek ismerem. Ön orvos, egyúttal tudós is. Ön mindenesetre meg fog érteni.

A doktor leült egy könnyed tabouret-re, s a díványhoz közelebb húzva, nyugodtan kérdezte:

- Mi a baja, nagyságos asszonyom?

A nő megborzadt.

- Félek, félek. Otthon is, itten is, mindenütt félek. Azt hittem, hogy majd ön mellett elmúlik az, ami elől rohantam a nedves udvaron, de nem bírtam megcsalni így se. Ott van, itt van, mindenütt van. A hideg téglákon át eljött velem ide is, s most úgy érzem, hogy ebbe a terembe is belopódzott az a fanyar hervadásillat, amit átjövét éreztem. Uram, bocsásson meg, ne nehezteljen. Gyűjtsa meg a szomszéd szobában is a lámpát!

Az orvos sietve engedelmeskedett. Most már mindenütt világos volt, kivéve az utolsó, félreeső termet, hol a lámpáknak áttetsző árnyai lebegve táncoltak.

A nő láthatólag megnyugodott. Előtte látta a tudományok férfiát, körötte minden a természet-tudomány diadaláról beszélt. Visszaemlékezett illatszeres hálósobájára, s most valóságos kéjjel szívta magába a karbolszagot, s a bútorokból kiáramló naftalin józan illatát.

- Mennyivel jobb most! - sóhajtott fel a vacogó asszony. - A sötét szobánál nincs irtózatosabb; ott mindig rejtve van valami. A legsötétebb sarokban, ahol nem is gondoljuk, guggol egy árnyék, reánk várakozva. Ezért nem mernék most bemenni az utolsó szobába. Irtózatos gondolat az, hogy az árnyakat durván dobogó lábainkkal felriasztjuk...

- Méltóztassék ideadni a kezét - kérte az orvos a féló asszonyt, ki az emlékek hatása alatt egészen elfehérült. Az üterét akarom megnézni.

A nő tovább beszélt.

- A férjem nincs otthon. Magam voltam. A gyermekeim és a cselédjeim régen lefeküdtek, s én egyedül olvastam valami nagyon nyugodt hangú, hosszú lélegzetű angol regényt. De én egyre izgatottabb lettem, sokszor kinéztem a sötét udvarra; úgy rémlett, hogy az ajtó becsapódott, s a férjem jön. Nem jött senki. Csak a kutyák ugattak.

- Harminchét, harmincnyolc... - számolt az orvos, s úgy tett, mintha nem is figyelne a nő elbeszélésére. A keze ott remegett az övében. Jéghideg volt.

- Aztán kinéztem a folyosóra. Mikor visszanéztem, még egyszer kitekintettem. És ekkor történt az, amitől annyira megijedtem. Az ablakom fehér, könnyű szövettel van bevonva.

- Az üter kissé feszült. Egy középszerű izgatottság. Hamar keresztül fog menni.

- Uram, higgyen nekem. Oly jólesik elbeszélni ezt az irtózatos eseményt, mert az, hogy csak én tudom, megőrjít.

- Kérem, hallgatom. Előre is megjegyzem azonban, hogy nem hiszek a kísértetekben.

- Azon az ablakon néztem ki. S akkor történt minden. Valami neszt hallottam, olyan fajtát, mint mikor valaki félve jár, mert nem akarja, hogy a lépéseinek zaját meghallják. Aztán elhalt ez, s a fehér ablakon két fénytelen karika jelent meg. Csak hogy éppen láttam. De ott volt mind a kettő. Halkan végigmozogtak az ablakon, aztán eltűntek. Kiáltani, ordítani, üvöltölni akartam, de nem bírtam. Kővé meredten bámultam az ablakra.

- Képzlődés, izgatottság - magyarázta mosolyogva az orvos.

- Aztán egyik cselédem is odajött. Összefogózva vártunk. Alig öt perc múlva újra megjelent a két karika. A cseléd lihegve mondta, hogy ő is látja.

- Nem hiszem, hiába is folytatja. Természetesen azonban nem bocsátkozhatom be a látomány tudományos magyarázatába. Egyelőre szíveskedjék meginni ezt a pohár vizet. Önök ideges nők. Sok Maupassant-könyvet olvasnak, és nagyon kevés természettudományos írást.

- Elképzelterheti a lelkiállapotomat! Ijedve szakítottam fel az ajtót, s kirohantam. Behunyva szemekkel szaladtam át az udvaron, s rémüldözve botorkáltam föl ide a második emeletre. Bízom önben. Ön nemes férfi. Ön tudós. Segítsen, uram!

Az asszony újra zokogni kezdett.

- Fel kellene égetni minden Maupassant-könyvet.

- Ah, az rettenetesebb volt, mint az ő „terreur”-je!

- Igyék még egy korty vizet. Így. És most méltóztassék reám hallgatni. Nagyságos asszonynak élénk képzelme s beteg idegrendszere van. Itt nem szabad szépítgetnünk semmit sem; számolnunk kell a tényezőkkel. Előzőleg valószínűleg felizgatta valami; a férje ritkán marad el, ön várta, nyugtalanodott miatta. Itt az egész kísértetmese magyarázata. És most beszéljünk másról.

- Igaza van. De az előzmények is oly különösek voltak. Egész nap fájt a fejem, s egy különös melódia döngött a fülemben. Aztán délután ugyanazon a helyen ültem, ahol végiglebegett a két karika. Töprengtem az életemen. Mit ér ez a bolond, unalmas élet? Öltözködés, vetkőzés mindennap, e két határ közt egészség, betegség, ásitás és nevetés. Mondja, nem komédia ez? Aztán leásnak öt-hat lábnyira a fekete földre...

Az orvos az asszonyra nézett. Csakugyan, milyen fekete, mondotta magában, végigjártatva szemeit a nő fekete haján, és elhült a vére...

- Milyen buta, buta komédia - ismételte az asszony.

- Verje ki a fejből e céltalan gondolatokat, asszonyom! Ezen gondolkozott mindegyik bölcs és író - szintén céltalanul. Nekünk a jelen bajait kell orvosolnunk. Méltánylom az ön ijedelmét, és belátom, mily küszködés után kopogott be az ajtómon. Az ön férje ezalatt valószínűleg hazament...

- Értem, mit akar mondani. De én most is félek, s nem merek hazamenni még akkor sem...

- Ne értsen félre, asszonyom. Én gavallér ember vagyok, ki a gyanú árnyát is el akarja kerülni. Ha otthon van a férje...

- És ha nincs otthon?

- Mindenesetre hazakísérem...

- Még akkor sem merek hazamenni.

Az orvos csüggedten leült. Várt. Az óra egyhangúan ketyegett a falon.

A nő kezét mindig az ölében tartotta, s ettől időnként kemény, nőietlen szorítást kapott. Nem volt ebben semmi gyengédség sem, s inkább hasonlított a félelem görcséhez, mint egy kérő, hálálkodó kézszorításhoz. A jéghideg kéz belemarkolt forró ujjába, s úgy érezte, amint keze hidegebb és hidegebb lett, a lelke is megfagyott valami esztelen félelemtől. Mert a félelem mindig oktalan. Ha van neve, ha kitaláltuk az okát - már megszűnt.

Az első ijedtségrohamnak azonban már vége volt. Beállt a csend, mely az ideges, gyors elbeszéléseket szokta követni, mikor már ásítózunk, sőt unatkozunk is, de még mindig félünk. S ez a félelem még rettenetesebb, mint az előbbi. A beszéd és mozdulat mindig gyéresebb lesz, a csend egyre nő, s percről percre jobban átalljuk megzavarni a hanggal s a zörgéssel. A félelem mint valami láthatatlan fluidum lepi el a szobát, mely először a bokáig, aztán a térdig ér, aztán felkapaszkodik a nyakig, végre az ajkunkat veri, majd összecsap a fejünk felett. És akkor már nincs menekülés.

Némán nézték az idegen tárgyakat, s egymás szeméből merítették a név nélküli, vak rettegést. A gégéjük kiszáradt, s mindketten kiáltani akartak. Az orvos a tudományról beszélt, s álmos közönnyel dicsőítette vívmányait. Gúnyolta a babonás köznépet s a féltékeny nőket. Az asszony várta a reggelt, s kiszínezte, mily boldogan tér majd haza, ha a rémoszlató napsugár beözönlik a sötét szobákba, az ő ebédlőjébe, hol érintetlenül áll még tegnap esti vacsorája. A tejeskocsik járnak majd az utcákon, az emberek hangosan beszélnek, s üde arccal látnak dolgaikhoz. De milyen sokáig késett a rózsás pirkadás.

Az óra lassan, nyugodtan járt. Remegve hallgattak. A szobára oly nagy csend borult, mint vihar előtt a tikkadt mezőkre.

Az asszony egyszerre felugrott. Az arca elfehéřült.

- Hallja?

- Mit?

- A suhogást.

- Semmit sem hallok.

- Ugyanaz a suhogás.

Az orvos elsápadt. Két lépést tett előre. Az asszony is. Aztán hátrált, s gyökeret vertek a lábai.

- És most a két fakó karika - kiáltott torka szakadtából az asszony.

Az orvos lesütötte a szemét, s nem mert felnézni, de még mozdulni sem. Az örület környékezte. Az asszony vad szemekkel nézett az utolsó, sötét szobába.

- Uram, az istenre kérem, gyújtsa meg a lámpákat ottan is.

A férfi habozott. Aztán elindult. De csak az asszonyig ment. Nem mert bemenni. Ottan aztán megállt. A szemek találkoztak. A nő még jobban megrémült, mert még az ő erősségében, tudásában való hitét is elvesztette.

Ijedve a kezéhez kapott. Megszorította. A férfi is megragadta a nőt.

A pamlaghoz siettek. Az erős ember átölelte a gyenge derekat, s mozdulatlanul egymásra hajoltak. Aztán elkezdtek csókolózni, kétségbeesett dühvel, minővel a szerelem sohasem tud, csak az összetiprott ember félelme. Az orvos belemélyesztette fehér ujjait a nő éjfekete hajába, s boldogan nyomta ajkait a száját kereső vértelen ajkakra. A keble a keblén pihegett, a szája a szájára tapadt, görcsös kezei az övéiben nyugodtak, s nem tudtak egymástól elválni. A csendet a szilaj csóklárma egészen elvette. Most már nem féltek annyira. De nem mertek mozdulni.

Oly boldogok és ártatlanok voltak, mint két félő gyerek. Nem törődtek semmivel. Még annak a gondolatától sem ijedtek meg, hogy esetleg kopog az ajtón a feleségét követelő férj, mert tudták, ha meglátta volna őket a félelem e vad ölekezésében, a csók e szilaj zivatarában, rögtön elmúlt volna minden gyanúja. Itt nem két szerelmes, hanem két szepegő ember-gyerek borult össze, ki vigaszt keresett, s magában az indulatok harsogó háborújában sem tudott a

szerelemre gondolni. A szemük, az arcuk elmondott mindent; így ölelnek, így csókolnak a gyermekek, kik haldokló anyjukat akarják életre kelteni. Nem a szerelem, hanem két félő ember szeretetének vad tombolása volt ez.

Az orvosnak eszébe jutott egy báléj, mikor e nővel táncolt, és ő melegen viszonzta egy kézszorítását. Erről két álló hétig ábrándozott. Most azonban semmit sem érzett az édességből. Mellette volt ez a nő, szorította kezét, csókolta az ajakát, s esze ágában sem volt a szerelem. Lényegtelennek látszott előtte minden, csak attól félt, hogy ez a nő elszakad tőle, mielőtt betekint az első napsugár, mert belőle vigasztalást ivott. Ő azonban még hevesebben viszonzta öleléseit és csókjait.

A lámpák halkán lobogva égtek. Az óra járt. A csókok vadul csattogtak.

Az arcuk még mindig halottfehér volt, a kezük hideg, mint a jég. Homlokukon azonban halvány derű játszadozott. Lassan-lassan visszatért beléjük az élet, melyet egymásból merítettek. Annyi erejük még nem volt, hogy egymástól elválhattak volna. Hideg, józan boldogságot élveztek, mint a beteg gyerek, ki éj idején felébred, s ágya fölé hajló édesanyjának nyugodt szemeibe néz.

A szoba már szürke volt. Pár perc múlva bekandikált az első napsugár.

A nő felkelt. Egy szót sem szólt a férfinak, egy intéssel sem kötelezte hallgatásra. A férfi sem szólt. Elváltak.

Boldogan szaladt át az udvaron. Az őszi napsugár bágyadtan aranylott a tar bokrokon, melyek zavaros ködben fürödtek.

Az ajtajában cselédjei várták.

Első dolga volt benézni a hálósobába; mohó tekintete először is férjének ágyára esett.

Még üres volt.

1905

HALÁL UTÁN

1.

A diákszoba tintás asztalán szomorúan bóbiskolt a gyertya. A fiúk tanulni próbáltak, de sehogy sem sikerült nekik.

- Szegény György... - mondotta az egyik, és nyomban elnémult.

- Ki gondolta volna?...

- A halottaskamrában fekszik, már hiába megyünk - szólt a másik, a romantikus hajlamú és naiv, aki néha titokban verseket írt. - Kilenc óra. Ne is beszéljünk róla ilyenkor, majd holnap reggel. De annyit mondok, most már nem szabad szégyellnünk, hogy Györggyel együtt laktunk, végre is barátunk volt.

- Szegény, már úgysem hazudik többet...

- Nem viszi el a fehéreneműnket...

- Nem issza meg reggel a tejünket - pityeregte a legkisebb.

Siralomházbeli hangulat ereszkedett le a szobára. A szomorúság följük nehezedett, reájuk hasalt, beleette magát a lelkükbe, mint a csúnya, novemberi köd. Az egyik nagy falás kenyeret nyelt le, a torkába csurgó könnyeivel együtt, hogy a zokogását elfojtsa, a másik füttyülni kezdett, de szájában elnémult a hang. Gábor dühösen az asztalra csapott:

- A keservét, mit bolondoztok?

Az asztaltábláról ijedten ugrott fel a vékony papírszelet, szegény Györgynek utolsó írása. Kezükbe vették, és újra-újra elsilabizálták a kusza, póklábú betűket, az asztalra meredtek, s nem mertek többé mozdulni, mintha féltek volna egymástól. Lesték az ajtót. Nem nyílt ki. Máskor, ilyen időben már mindig otthon volt, elette a vacsorájukat, telefüstölte a szobát, azután pedig dunyhájukkal ágyat vackolt magának a fürdőkádban, és elaludt. A szobában most csend volt. Megijedtek a hallgatásuktól, nem értették megdöbbenésüket. Miért rontja el az éjszakájukat ez a lerongyolódott, éhes diák, akivel folytonos pörlekedésben állottak, s még az utcán is szégyenkezve mentek vele?

- Te könnyezel.... - szólt Gábor, és szemébe nézett a fiatal bölcsésznek.

- Te is...

Hallgattak, és mindnyájan megtörülték a szemüket.

2.

Reggel a havas égbolton búsan kóválygott a téli hold, sápadt volt az éji dorbézolástól, és szomorúan nézett a fiúkra, mikor elindultak Györgyhöz.

De minél tovább nézték, annál méltóságosabbnak tűnt fel nekik ez a hideg, hallgatag földdarab. A rögtönzött ravatal hihetetlenül magasra nőtt a szemükben, s György fönt, egészen fönt, mint egy király trónolt, fehér szájjal, átlukasztott fővel. Sebe fekete tapasszal volt beragasztva, arca a halál finom soványságától átszellemült, merev és nyugodt maradt, mintha most is pózolni

akarna, de már sokkal komolyabb modorban. Ajkait egy végső elhatározás groteszk dacában összeharapta, hirdelve, hogy akart és győzött. Úgy látszott, hogy jól beletalálta magát új hivatásába, kényelmesen elnyújtózott, és ügyet sem vetett rájuk.

- Ez György? Ez György...

- Volt - igazította helyre az, aki a filozófiával foglalkozott. A vigyorgó, hóbortos diák illedelmesen összetett kezekkel feküdt előttük. Néha-néha mintha valami jeges fuvallat csapott volna az arcukba.

Nem zavarta őket senki. Zavarba jöttek, s nem tudtak mit csinálni. Bizonytalanul forgó szemekkel tekintettek körül.

Megrémültek. Ez az ember, akit senki sem vett komolyan, halálos komolysággal, tettének mintegy pöffeszkedő öntudatában meredt rájuk. A szívük megdobbant: minő erős és szilárd volt! Kérdés kérdésre tolt az agyukba: hátha egész életében csak alakoskodott, hátha mindig ily komoly maradt a lelke mélyén, mint most? Kezdték megérteni és szeretni. Megborzadtak. Sietve otthagyták a halottasházat, és könnyes szemmel beszélgettek.

- Ez a György mégis erős, nagy ember volt. Mindig megtette, amit akart.

- Igazán kár érte. Olyan jó volt hozzánk...

A kihűlt fő gondolatai lassan keringeni kezdtek az agyvelőkben:

- Emlékeztek, mit mondott mindig? Unta az életét, nem akart dolgozni. Ki parancsol nekem? Én. Ki nagyobb úr nálam? Senki. - A világ tőlem felfordulhat, a sárba fekszem, és az eget nézem...

Nyomban összegyűjtötték a pénzt, s elhatározták, hogy ők maguk fogják eltemettetni, fájt nekik, hogy a névtelen halottakkal egy sírban porladjon szegény barátjuk.

Azután, mikor a diáktanyán újra kigyúlt a gyertyaláng, mozdulatlanul, szomorúan ültek a szobában, és róla beszélgettek.

- Kerek élet, igazán nagyszerű élet - kiáltott fel a titkos költő.

- Talpig ember, igazi jellem!

Másról nem is volt szó. Mindenki érezte szelleme nyomását, s nem tudott neki ellentállni. A sovány fiú pedig, aki filozófiát tanult, lefekvés előtt ezt írta be a naplójába:

„Különösek ezek az emberek! A halál előtt térdet hajtanak, mert nem ismerik, az életet azonban nem tudják megbecsülni. A halál méltóságot ad a legutolsó koldusnak is. Nincsen nevetséges halott. Haljon meg a király bohóca, és csörgősipkásan, fekete félholdas, rizsporos arcával százszor komolyabb, mint maga ékes ornátusban ülő ura.”

3.

A temetés napján éles szél füttyült, a fiúk jól összehúzták a kabátjukat. Rozsdavörös leveleket zörgetett a szél, az égen fekete felhők tolongtak, csak a szélükre hímezett halottas ezüst pántlikát a fehér őszi napsugár.

Maguk vitték le koporsóját az udvarba. Ez a halotti pompa, a sok nép, a régi latin ének, a szemfedő drága selyemfodra azonban még mindig valami hihetetlennek tetszett nekik, nem tudták elképzelni, hogy mindez azért az emberért van, aki benn a cifra faládjában a halottak egyszerű öltözetében pihen, és vár, vár.

Már egész legendákat meséltek róla, minő nemes szívű, okos és tehetséges volt.

- A testvérünk halt meg benne...

- Senki nem szeretett bennünket így, senki...

A szobában szentté vált minden tárgy, melyhez hozzáért. Esténként elő-elővették a kis forgópisztolyt, akkora volt, mint egy nagyobbacska tollkés, és csodálkoztak, hogy ez a semmiség oltotta ki az életét. Kézzől kézre adták, belenéztek a szűk, fekete csőbe, és a hideg futott végig a hátukon. A könyveit finom selyempapírosba göngyölték, és türelmesen betűzgették megjegyzéseit.

- Nem érted... György másképpen értette. Ő mély ember volt. Lángész.

Elmosódó képe köré csendesen szövődött a halottak aranyos fénykarikája.

- Halvány arcú, aranyszőke hajú fiú volt - mesélték a többieknek. - Olyan, mint egy szent... mint egy Adonisz.

Mikor együtt voltak, Gábor gyakran félretette a könyveit, és álmodozva mesélt róla.

- Istenem, hol lehet mostan, vajon gondol-e ránk?

- Száz év se kell, és mi is ott leszünk, ahol ő. Betemetnek egy csúnya, hideg gödörbe.

- De miért is törődünk akkor. Tedd el a könyvedet.

- Minden butaság. A legtöbbet ér még az álmodozás...

- Az eget nézni... az a legszebb...

Téli esteken, mikor az udvarra nyíló diákszoba ablakán zúzmara fehér csillogása szűrődött be, lámpagyújtás előtt gyakran elbeszélgettek szegény barátjukról.

- Olyan jó volt, mint György...

- Olyan okos, mint ő.

Énekeltek, füttyörésztek, gyufákat gyújtogattak a sötétben. Azután csendben meggyújtották a lámpát, előkeresték a csészéket, és míg főzték a teát, a spiritusz láng kék lobogásában megjelent előttük az ő sovány, szomorú képe.

1905

ISTENÍTÉLET

Cser Gábor izgatottan állott az asztal mellett a félig elsötétített szobában. Az arca krétafehér volt, s nagy, piros ajkai ebben az ijesztően fehér keretben kárminsínűeknek, kétszer akkoráknak látszottak.

- Értetted? Megismertelek egészen. Mától kezdve más hangon beszélünk majd egymással...

Az asszony az aranyszélű konzol előtt a haját igazította. Férje rekedten, kapkodva beszélt, mikor ránézett:

- Elég volt a játékból... Ezt nem bírom tovább... - Erős, sötét havannát szívott, s hevesen járt fel s alá a szobában.

- Még mindig hazug vagy - folytatta egyre izgatottabban -, képmutató és határozatlan. Le kell vetned az álarcot, mert az örületbe hajtasz. Le fogom tépni rólad, leszakítom, megalázlak. Letiporlak.

Az asszony nedves macskaszemeit tágra meresztette, s valami síró, fanyar és kedveskedő babaarcra nézett reá:

- Nem értelek.

- Ez a baj. Megmérgezett a színház, te még mindig komédiás vagy. Nézz csak a tükörbe, de ne így, hanem őszintén, komolyan, becsületesen. Próbáld meg. Tudod, mi az a becsület, az őszinteség? Az ég szerelmére, ne mosolyogjál, hagyd el végre ezeket a színpadi cafrangokat.

Cser odasietett a tükör elé, megfogta feleségének a fejét, s elállt a lélegzete. A férje vaskarokkal tartotta, s nem bírt megszabadulni tőle. Az előtte levő üveglapon látta zavart, sápadt arcát.

- Engedj, engedj... - sikoltott, s egy kígyószerű mozdulattal ki akart siklani a szép férfi öleléséből. Cser elengedte. Kimerülten a díványra dőlt, megtörölte a homlokát.

- Hol a te lelked, hol a te igazi, becsületes arcod? - kérdezte szemrehányóan, szomorúan.

Az asszony készen volt az öltözködéssel. A gyémántfejú tűt fekete kalapjába szúrta, még egyszer megnézte magát a tükörben, aztán a férje elé állott.

- Szeretsz?

Cser lemondólag intett a fejével.

- Szeretlek.

- Megígéred, hogy jól viseled magad ezután? Meg? Akkor minden meg van bocsátva.

Megcsókolták egymást. Az asszony egy mély, színpadi komplementtel ajánlta magát.

- Addio. Estére találkozunk.

Cser egyedül maradt a szobában. Leült a hintaszékbe, rágyújtott egy könnyű, orosz cigarettára, s gondolkozni kezdett.

Három éve voltak házasok. Ez, a három év most is nyugtalan, zajos boldogságnak, izgatott csókoknak visszhangját keltette benne. Az érintetlen, puha leány a színpadról egyenesen kényelmes fészkébe lépett, kecsesen és büszkén, mint egy dām vad, s fél évig a legtisztább boldogságot adta neki. Nem jártak társaságba, maguknak éltek, elégedettek voltak. Az asszony maga vitette a padlásra a babérkoszorúkat, emlékeit pedig elrejtette a szekrényébe, hogy senki

se lássa. Lassan-lassan azonban kedvetlen és szomorú lett. Az arca megváltozott. Téli estéken sokáig ült egyedül a sötét szalonban, s mikor kijött, zavartan nézett reá.

Cser ezt észrevette. Egyszer, mikor belépett a szobába, maga elé meredt. Lábujjhegyen, nesztelenül lopózott a háta mögé. Az asszony felkacagott, s trillázni kezdett. Ettől a pillanattól kezdve meg volt mérgezve körülöttük a levegő, minden tárgy idegenné vált, a szavakba mély bánat, hideg gyanakvás lopódzott. A férfi látta, hogy az asszony játszik. Ez a gondolat azután a legvadabb ölelkezésüket is megzavarta, és csókjaik édességét végképpen elvette. Cser először azt hitte, hogy ő a beteg, s maga előtt se merte bevallani a gyanúját. Elállt a lélegzete, ha arra gondolt, hogy egész boldogságuk egy ügyes csalás, holmi színpadi szemfényvesztés, melyben ő csak egy odarántott, buta szereplő. Hónapokig járt ennek a gondolatnak a terhével. Azután ijedten vette észre, hogy ez a nő a színpadi lámpák vakító fényében örökre elvesztette önmagát, s alkalmatlanná lett az életre. Az arca mindennap más volt, a hangját ezerféleképpen tudta változtatni. A szeme, az ajka, minden porcikája, minden csepp vére hazudott. Csért az örültség környékezte.

Ezek a gondolatok mostan kába zavarban vágattak át az agyvelőjén. Egyszerre hidegen és határozottan felállott, s a keze ökölbe szorult:

„Bizonyosságot kell teremtenem - gondolta magában. Meg kell mentenem az életnek, az életem árán is...”

Nem tudta befejezni a gondolatát, mert a szomszéd szobából léptek hallatszottak. A felesége volt.

Sietve meggyújtotta a villamoslámpát, s összeborzongott, mikor a férjét megpillantotta.

- Te vagy az? Ó, te csúnya, szomorú ember. Nem untad meg a várakozást?

Aztán sokáig, mereven bámult reá.

- Mit nézel? - kérdezte Cser.

- Az arcodat, a te sápadt, érdekes alakodat. Ne mozdulj. Olyan nemes vagy ebben a pózban. Hajtsd kissé előbbre a fejedet...

Cseren egyszerre a hideg szaladt át. Eszébe jutott, egyszer azt mondta a felesége, szeretné, ha előtte halna meg, mert rajta akarja megtanulni a színpadi halált. Ezen akkor mind a ketten nevettek. Most azonban agyába nyilallt a gyilkos, fekete tréfa.

- Mit gondolkozol? - gyóntatta tovább az asszony.

- Rólad. Próbára akarlak tenni. Látni akarom, szeretsz-e még? Egy áldozatot kérek tőled. Ne kérdezd, miért... ne kérdezd, hogy jutott eszembe... egyszer talán úgy is megmondom... A ruhádat akarom, melyben utoljára léptél fel. Add ide nekem, ajándékozz meg vele.

Az asszony némán nézett reá. Azután szó nélkül bement a másik szobába, s kivette a szekrényből azt a csipkés könnyűséget, melyet a férjétől kapott. A sárga selyem csodaruha odahullott lábai elé.

- Tessék.

Cser tántorgott az örömtől. Magához szorította a feleségét, és az este korán feküdtek le.

Több hónap múlt el. Cser tűzre vetette a ruhát, az asszony azonban mindig sápadtabb és szótlanabb lett. A teste sorvadt, szeme beesett. Fáradtan, álmosan tettek-vettek egész nap, s kegyetlen, éles szemekkel figyelték egymást. A férfinak borzasztó percei voltak. Gyűlölni kezdte az embereket, gyűlölte a közönséget, és féltékeny lett reá, hogy ezt a forró nőt egykor

hideg, hullókarjaival ölelgette, és undok nyálas szájával kiszívta belőle a lelkét. Gyűlölt mindenkit, ha elgondolta, hogy azelőtt éhes diákok, kövér disznókereskedők tekintete mászott a testén, mint valami falánk, mérges pók. Nem volt sem éje, sem nappala. Várakozott a percre, mikor véres bizonyítékokat kaphat, amelyek elkábítják, földre döntik, megölik.

Egyszer éjjel, mikor az asszony mozdulatlanul, lélegzettellenül feküdt, hogy azt higgye, alszik, föléje hajolt. A szemei tágra nyíltan, ragyogva meredtek a sötétbe, s mikor észrevette őt, ijedten hunyta be... A borzasztó pillanat, a leszámolás perce azonban még nem érkezett meg.

Egy novemberi estén Cser fáradtan érkezett haza birtokáról. Kocsin jött, sáros és piszkos volt; nyomban a szobájába ment, hogy megmosdjék és átöltözködjék. Alig gyújtott világosságot, a felesége hangját hallotta az ajtón kívül:

- Te vagy, Gábor?

Az asszony zavartan lépett be.

- Mi baj? - kérdezte Cser.

- Károlyka beteg. Köhög. Úgy látszik, meghűtötte magát.

Cser rémülten ugrott fel. Rögtön orvosért telefonált. A hároméves kisfiú piros arccal, homályos szemekkel feküdt a párnák közt, s már nem is volt eszméleténél. Az asszony leült az ágya mellé, s ügyetlen kézzel simogatta a forró, sajgó fejcskét. Aztán felkelt, megigazította nehéz, szőke haját, és lábait keresztbe vetve várta az orvost.

Az orvos megmérte a fiú lázát, megvizsgálta, azután félrehívta Csért.

- Difteritisz... El kell készülni a legrosszabbra.

Egész éjjel fenn voltak, s idegesen virrasztottak a betegágyánál. A beteg nyugtalanul hánykolódott, fuldoklott, és éjfélkor már hörögni kezdett. Hajnalra meghalt.

A hatalmas, atléta mellű férfi jajgatva rogyott az élettelen testre. A felesége földszínű arccal nézte a halottat és a férjét.

A ravatalt a másik szobában állították fel. A koporsót teleszórták kései rózsákkal, halvány, szagos virágokkal. Szótlanul állottak mindketten, s egy pillanatig sem mentek el a ravataltól. Éjfélkor, mikor Cser csaknem összerogyott a fáradtságtól, így szólt a feleségéhez:

- Fáradt vagyok. Egy pillanatra leheverek. Te addig maradj itt...

Bement a másik szobába, s behúzta maga után az ajtót. A két szobát üvegajtó választotta el egymástól, melyet vékony vászonfüggöny takart be, hogy ne lehessen átlátni. Cser azonban, maga sem tudta miért, nem feküdt le. Végigment a szobán, azután megállott az ajtó előtt. A vászonfüggönyön átcsillogtak a ravatalgyertyák karcsú, nyugodt lángocskái. Csend volt.

Cser nem mozdult a helyéből, s tágra nyitott szemekkel nézett a másik szobába. Azután óvatosan félrehúzta a vékony függönyt, de csak annyira, hogy a keskeny résen egyik szemével átkukucskálhasson. Felesége ott állott a ravatalra könyökölve, s nézte a halott pisze, fájdalmas, idegenszerű arcát. Sápadtan vergődött, és nem tudott sírni. Egyszerre azonban odavillant rémült tekintete az üvegre, s meglátta a férje kémlelő, sötét szemét. Arca erre sötétpirosra gyulladt, s fejét lehajtotta a halott liliumfehér arcához.

Cser lábujjhegyre állt s úgy figyelt. Az asszony sírt.

Zsebkendőjét szeme elé szorította, fejét mélyen lehajtotta. Hangja megcsuklott. Tüdejéből a levegőt szakadozva engedte ki, s erősen fújta az orrát. A színpadon zokogott így, emlékezett, tudta, érezte, egészen így sírt. Most már nem kellett kételkednie...

Cser megragadta az ajtót. A rozoga rézkilincs kezében maradt. Még látta a szobát, a koporsót, a gyertyákat, s úgy tetszett neki, mintha a ravatal egyszerre tűzbe borult volna.

Azután elsötétült előtte a világ.

1906

A HEGEDŰ

Fáradtan érkezett haza. A hegedűtokját lóbázzgatta. Dúdolt. El akarta feledni, hogy nincs mit ennie, s főleg az emberek előtt szégyellte, hogy szomorú. A lépcsőn szokása szerint ugrálva szaladt föl.

Mikor azonban szobájába ért, hangszerét ledobta az ágyára, végigsimította lázas arcát hosszú ujjával, s fejét beletemette kezeibe. Megborzongott az élet durvaságától. Torkát az undor s a zokogás fojtogatta. Nem volt egy fillére sem.

A szoba ablakai nyitva voltak. Az asztalon egy apró, zöld ernyős lámpa égett, s szégyenkezve vetett fényt a kopott bútorokra. Künn a fekete égen már gyúlni kezdtek a csillagok lámpái.

Langyos szél fújdogált. Tavasz volt. Az ibolyák mindenütt illatoztak.

S ő ott feküdt az ágyon, ruhásan, hosszúra nyúlva, csaknem mozdulatlanul. Parázsló tekintetét a szoba sötétségébe fúrta. Keresett valakit. Nem volt senkije. A nagyvárosban egyedül élt. Az éhenhaláshoz állt közel.

Egyszerre minden gondolkozás nélkül felkelt, előkereste ládjából a forgópisztolyt, s az asztalra tette. A lámpa megvilágította a sunyi kis jószágot.

Egy cseppet sem volt meghatva a pillanat ünnepélyességétől. Minél inkább bámult a fekete csőbe, annál nyugodtabb lett. Tudta, hogy csak arról van szó, hogy egy ólomgolyó árán megmeneküljön a badar zűrzavarból.

Amint azonban fagyos hidegvérrel nézelődött maga köré, a forgópisztoly mellett észrevette a hegedűt is.

A tok hideg vázához ért, s ebben a pillanatban mint valami delejes áram rohant rajta végig egy gondolat.

Maga elé tette a hegedűjét. Úgy érezte, hogy életének egész tartalma benne van. Gyerekkorától kezdve dédelgette. Dallamos fájába ő tapogatott életet és síró lelket. Föléje hajolt. Néma volt. A faváz öblében halkán szunnyadtak Beethoven lelkének vészes viharai, a Kreutzer-szonáta gyönyörsikolyai, egy egészen más világ hangjai. S most valami babonás vágy szállotta meg, hogy ez alvó hangorkánt felriassza, és forgószeleinek szárnyán visszaszálljon a múltba, az álmok aranyos egébe.

Homlokára komor redők gyűltek. Előtte volt a forgópisztoly s a hegedű. Választania kellett.

A szíve hangosan vert.

Egyszerre elmosolyodott, s a hegedű után nyúlt. Maga sem tudta, miként, hirtelen felállott, s valami ájulatos önkívületben az ablak mellett termett. Csak akkor eszmélt magára, mikor már az ablakdeszka közelében az ébredező hangok viharában állott. Arcán látszott, nem tudta, hogy ő játszik, de szomjas füle gyönyörködve itta az égi csengést, a húrok fájó sóhaját, s úgy megragadta a vonót, mintha ujjai vassá váltak volna.

Az ünnepi kirándulók künn az utcán zöld gallyakkal felékesítve jöttek haza. Családos emberek haladtak el a járdán. A dajka elől tolt a bölcsőt, a férj s a feleség hátul ment. Azután szerelmespárok ballagtak előtte boldog évődésben, andalgó járással.

A leányok fehér kalapján orgonavirág bólongott, a férfiak némán néztek a sötét, tüzes szemekbe, s halkan beszéltek. Mindezt még észrevette. A zaj, a beszéd, a suttogás felszállott ablakához, először zümmögve, majd mindjobban erősödött, végül harsogott, mennydörgött, mint az óceán s a viharos égbolt. A meleg májusest nedves gőzeiben szürkén imbolygott előtte a hatalmas várostest. A házak lassan düledezni kezdtek. Egyszerre egy egész tér megfordult, a kövek felszakadoztak, s a lomha kőkolosszusok esztelen sebességgel, otromba futással rohantak össze, és csörömpölve egymás romjaiba temetkeztek. A zaj folyamatosan nőtt.

Szédült. Füle csengett, szeme káprázott.

S a hegedű szólt tovább. Nyugodtan látta, mint távozik el a szenvedés világából, s ajkán a távozók édes és szomorú búcsúmosolya ült. Keze nyugodtan járt fel s alá. Teste mozdulatlan volt, mintha szoborrá merevedett volna. Csak a melle emelkedett szabályosan, mélyen, amint az érzelem felduzzasztotta. Szemei egy pontra szegeződtek, de lelke messze volt.

Oly fájón szakadoztak ki a hangok a húrokból, mint a nyomott kebelből a zokogás. Lassan húzta a vonót. Egészen újjászületett. Újból kezdte életét; s minden, amit átélt, most megjelent előtte, álommá és mesévé finomulva. Látta magát, mint kis fiút. Tágas nagy termők, mely most zord idegenek kezére került, újra előtte volt. Hányszor ült ott nyári holdvilágos estén az ő szőke, halvány anyjával. A kékes holdfény remegve siklott el a nagy tölgyfa ajtó aranyozott mintáin. Az ingóóra komoly hangon hirdette az órák múlását. Őszülő apja a zongorán Mendelssohnnal ábrándozott. A feje megfájdult, s némán lehajtotta anyja vállára. Aztán kimentek a nagy, bozontos kertbe. Oly csendes és hallgató volt minden. A csillagok forró remegéssel ragyogtak. Távolról kutyaugatás hangzott. A harangok estimára kondultak, s a távoli kaszárnyákban búsan hangzott fel a takarodó.

A húrokon fájó emlékezés gondolata suhant át. Hogy megváltozott azóta minden! A régi, kedves zongora - nem is tudja, hol van. A nagy kertben idegenek járnak. S az ő szomorú, halvány anyja régen-régen meghalt.

Mily szépen mondta el ezt a kezében remegő hegedű. Mennyi könnyes várakozás, szomorú vívódás szól ki belőle.

Maga előtt látta az udvarukat. A vén tölgyfát, a terített asztalt, a nyájas, hosszú ozsonnákat. A piros és fehér porcelán edények csillogtak a langyos napsugárban. Az ősz öregek az asztalfőnél ültek. Hol vannak ma ők? A régi cselédek szolgáltak föl, s a vén komondor leste szájukból a falatot. Ő álmodozva nézett az égre, melyen az alkonyat piros csókja kígyózott, s a szívét majd megrepesztette a boldogság és nyugalom végtelensége...

Most újra a világban volt. Elfelejtett mindent. A hangok rengő hullámain messze-messze távozott el a földtől s az emberektől. A keze mozgását érezte, meg az álla szorítását, mely a hegedűt mellén tartotta. Az életet nem. Csak mélységes, boldog álmokat.

Egyszerre fagyosan borzongó, különösen disszonáns hangok futottak át a húrokon. A küzdelem zenéje dübörgött fel. Azt hitte, hogy őserdőben járkál, egészen magára hagyatva, mezítelenül. Feje fölött a végtelen, zöld boltozat zivataros remegéssel rázkódott meg. Hegyekre akart futni, s nem bírt. Lábát kő hasította meg... Ingó bokával s véres sarokkal törtetett fel, s visszaesett. Felkelt. Hajrá, hajrá, tovább! Halhatatlan tusákba kezdett, s már-már elérte célját, mikor újra visszaroskadt. Félelmes sejtelmek borították el lelkét. Azt hitte, oroszlánkretrebe dobták őt, s félt, hogy a kiéhezett fenevadak felfalják. Már érezte is a hatalmas bestia selymes talpát és forró lihegését, már látta is fogának félelmes villámlását. Majd megkívánta a halált. Remegett attól a gondolattól, hogy élve marad. S a vadállat farkát behúzta, elsompolygott, és nem bántotta...

Átszellemült arccal, boldogan győzedelmeskedett minden sejtelmén. Vonták, ragadták a hangok, s a játékot nem bírta abbahagyni. Nem tudta, mióta játszik. De azért nem volt fáradt, csak sápadt, nagyon sápadt.

Egy szédületesen örvénylő szerelmi dalba kezdett. Lelke ujjongását, szenvedélyét, vére minden forró vágyát és bánatát beléöntötte. Egy pillanat múlva fehér arca piros lángba borult. Gyönyörű nők lebbentek eléje, fehérebbek a habnál, csábítóbbak a sziréneknél. Ezüstös kacajjal nevettek rá; s fondoran, édesen vonták kristálypalotájukba, gyöngyháztermeikbe és halált hozó vízforgóikba.

Sok egészen mezítelenül lépett eléje, s csak sáfránysárga haja takarta be vakító testét. Mások kék, bíbor, sárga és lila, testhez tapadó selyemszoknyában száguldottak hozzá, oly gyorsan, mint a kilőtt ágyúgolyó, aztán pedig néma megadással lába elé borultak. A levegőben körülötte csodálatos vékony hártyszárnyakon táncról kipirult női fejek röpködtek, s fülébe csókra éhes, vérvörös ajkak lihegtek mézes, parázna szavakat.

Keményen összeszorított ajka elhúzódott, mint a gyermek szája, mikor álmában mosolyog. Arcáról végtelen boldogság sugárzott, tisztább és szelídebb fény, mint a szerelmesekén. A szíve oly erősen vert, hogy minden ütését hallotta. Kábult és részeg volt. Elfeledkezett minderről.

Az óra ütött a falon, s ő egyre játszott. Az aranycsillagok eltűntek a fekete égről, s mégsem fáradt el. Az ablakokban kialudt a lámpa. Az utcák egészen elcsendesedtek. A hegedű még mindig szólt.

Egyszerre azonban valahogyan kiesett a kezéből. Rémült csend lett.

Ha bálteremben, szőnyegdíszes, fellobogózott dobogón játszott volna, ezer és ezer tenyér tapsolt volna neki. Most azonban fagyos, halálos csend fogadta.

Körülnézett. Összeborzongott az élettől. Hitetlenül tekintett maga köré, mintha kérdezte volna a körülötte levő tárgyaktól, csakugyan léteznek-e. Homloka égett. Gyomrában korgott az éhség. A csodának, melyet egy öblös faváz, egy csomó lószőr, néhány réz- és acélfonal meg négy ökörbél idézett elő - vége volt.

A hegedű leesett a földre. Nagyot koppant. A szobában ijesztő sötétség meredt rá. Magára eszmélt.

Újra oly nyomorult volt, mint előbb.

1906

HOMÉROSZ

Homérosz 1906-ban született Athénben egy magas, sárga falú bérház negyedik emeletén, hol állandóan két felhúzó lift közlekedett. A kisdedit annak rendje és módja szerint megkeresztelték, s a keresztségben Fülöp nevet nyert.

Érette nem versengett hét város, de az apja és az anyja igen. Az apja fizetőpincér volt Athénnek egyik legforgalmasabb kávéházában, anyja pedig egy végtelenül bájos divatárslány, ki különös tehetséggel tudta rásózni az athéni hölgyekre Párizs legmodernebb és legdrágább kalapjait. A szegény leány maga nevelte fel Fülöpöt. Beíratta az iskolába, a zenedébe és több táncanfolyamra, a vívóiskolába adta, és zongorázni is taníttatta. A kisfiú fényes tehetségének mutatkozott, mindenütt kivált társai közül.

Szerette a magányt. Illatos alkonyatokon gyakran elbolyongott a főváros füstjétől és porától futva, a szelíd lankákon, s bámulva nézte, mint ölelkezik a fekete éjszaka s a piros alkonyat, mint kavarnak a távolság gőzében a hamvas, lila és kék árnyak, s a lehunyó nap fénykődében szélesre nyílt, lázas szeme önkénytelenül is a régi istenek elmosódott alakját vélte felfedezni: Pallasz Athénét, a mennydörgő Kronidészt, Íriszt és Hérát.

A langyos levegőben fehér felhők úsznak. Csodálatos álom szállt a lelkére. Véres háborúkról, meztelen, fehér testű istenasszonyokról álmodott, és ajkán öntudatlanul csendültek meg az első édes daktilusok.

Homérosz költő lett. A görögök és trójaiak nagyszerű háborúját akarta megírni, mely éppen szemei előtt folyt le.

Időközben azonban változtak az események. Szegény Homérosznak meghalt az anyja, s ő már nem volt képes fenntartani magát azokból a szűkös fillérekből, miket a tanítással keresett. Egyet gondolt, s beállt a szerkesztőségbe. Újságírónak csapott fel, de azzal a tervvel, hogy a hősköteményét azért meg fogja írni.

Homérosznak először tetszett a lázas szerkesztőségi hajsza, a pazar fényt szétszóró villanyoskörtek, a csörömpölő telefonok, a frissen nyomtatott lapok, melyekben tisztán és rendesen olvashatta mindazt, amit alig egy félórával előbb kuszán papírra vetett. A kávéházba járt, délig aludt, bohémkedett, de a lelke tele volt még szűztiszta naivsággal és poézissal. A marólúgot ivott cselédlányokat érzékenyen búcsúztatta el az árnyékvilágtól, s ha egy tűzről kellett beszámolni a hírvonatban, valóságos böcklini színekkel festette le a romboló vörös elem garázdálkodását.

Idővel azonban megtanulta a lelketlen, fás stílust, s eszébe sem jutott, hogy költői képekkel okvetetlenkedjék. Megtudta, hogy minden színész, bármint hasogatja is a színpalakat, „jeles”, minden unalmas felolvasás „kiváló érdekességű”, s minden félkegyelmű csúszómászó „társadalmunk illusztris tagja”. Homérosz már villámgyorsan írt, s egyik legtalentumosabb újságíróvá küzdötte fel magát. A szedőgyereknek hanyagul szólt oda:

- Ciceró! Garmond! Nonpareille!...

- Tördelni...

Egy év múlva főszerkesztője lett az Athéni Hírlap-nak. Ekkor már eszébe sem jutott, hogy a bolond istenek és véres lándzsájú hősök perpatvaráról és csetepatéiról írjon érdektelen, pattogó ritmusú költeményt. Minden hexameternél többre becsülte a szenzációt. Csodálatosan finom szimatja bámulatosan kifejlődött, s senki sem volt ügyesebb az államélet pikantériáinak fel-

hajszolásában és kiszínezésében, mint ő. A politika különben is végtelenül érdekes volt. A görögök súlyos politikai komplikációk előtt állottak. Trója még mindég keményen tartotta magát. A görög államférfiak személyeskedése és okatlan egyéni hiúsága a helyzetet valóban válságossá és bonyolódottá tette.

A homloktérben Akhillész, egy kövér nyakú athéni ügyvéd állott, ki sértett önérzetében „teljesen visszavonult a politikai élettől”. Visszavonulásának igazi okát mély homály borította.

Homérosz azonban mint igazi, vérbeli újságíró ennek is végére járt. Kipuhította, hogy Akhillész úr haragjának oka nem más, mint Briszeisz, az athéni opera bájos dívája, kit Agamemnon úr, régi vetélytársa, elhódított tőle.

Ezt a kulisszatitkot Homérosz természetesen kellő tapintattal és gráciával szellőztette is becses lapjában, az *Athéni Hírlap* előfizetői pedig napról napra szaporodtak. A nyomdában alig győzték a munkát.

A követségek, az ünnepi küldöttek egymásnak adogatták Akhillész fogadószobájának kilincsét. A nagy államférfiú azonban hajthatatlan maradt. Homérosznak, ki többször bátorkodott meginterjúvolni a kiváló politikust, mindig csak azt felelte, hogy „a helyzet komoly, de kulcsa egyáltalában nincs az ő kezében”.

Egy alkalommal azonban, midőn Akhillész reggeli kávéjával a harctéri tudósítást olvasta, az elesettek között találta Patroklosznak, az ő kedves, pezsgőző cimborájának nevét is. Olthatatlan haragra gyulladt. Homéroszt magához hívatta, s bizalmasan közölte vele, hogy a megváltozott idők sürgető szövegének engedve újra kilép a politika küzdőporondjára.

Másnap Homérosz fényes lapot adott ki. A vezércikkben ragyogó dialektikával kifejtette, mily jelentős változásokat hoz Akhillész közbelépése a görög politikára, s talán egész Görögország jövőjére. A politikai hírvonatnak ezt a szenzációs címet adta: *A militarizmus garázdálkodása*. Therszitészt, a folyton locsogó és obstruáló politikust egy pompás krokiban gúnyolta ki. A lapot természetesen pár óra alatt elkapkodták.

Egy este Homérosz mint örült rontott a nyomdába.

A harcterről végtelenül izgalmas híreket hozott.

- Akhillész megölte Hektort... Különkiadást adunk!... Holnap húsz oldalon jelenünk meg, gyerekek.

Egy óra múlva az athéni rikkancsok hanyatt-homlok rohantak szét az utcákon.

- Rendkívüli kiadás!! Hektor halála!

A főváros közönsége lázas izgalommal olvasta a friss újságot.

Homérosz híre így napról napra nőtt. Lassan-lassan beválasztották az újságírók szövetkezetébe, a hírlapírók országos egyesületébe, sőt pár év múlva az újságírók nemzetközi egyesületének tiszteletbeli elnöke lett.

Késő aggkorában halt meg.

A hivatalos szónokok megindultan búcsúztatták el „a talentumos, vérbeli, színes tollú hírlapírót, az újságírás atyamesterét”.

A koporsónál azonban senki sem emlékezett meg egy félbenmaradt, nagyszerű költeményről, melyet egy ábrándos ifjú tervezgetett szivárványos, aranyfényű alkonyaton, Attikának egyik szagos, virágillatos völgyében.

1906

VISSZA A GYERMEKEKHEZ

1.

- Folytasd!

- Tovább!!...

Pár pillanat múlva egy üde, éneklő gyerekhang csendült fel, s akadozva, de mégis hullámzó ütemben folytatta a megkezdett olvasmányt.

A tanító a dobogón ült. A langyos tavaszi délután melegétől megfájdult a feje. Nagy, fekete szemei égtek, s mikor maga köré tekintett a kora délután álmos világosságában, a fehér falak kápráztató fényében is csak homályosan imbolygó pontokat látott.

Fáradtan, közönyösen mondogatta időnként:

- Tovább!...

Ásítózott. Unta magát. Maga is gyerek volt még. A szakála s a bajusza most kezdett serkedezni. Alig lehetett több húszévesnél.

Az ablakok nyitva voltak. A sárga napfényben ernyedttagokkal, lomhán, szunyókálva sütkérezett a falu. Az erős melegben ujjongva forrt a tavasz. Égett, mint a pokol. Az iskola melletti árokban, a lassan felmelegedő pocsolyákban ügyetlen topogással pacsáltak a sárga pelyhű libuskák, a rétekről gyenge csipogás, csendes munkazaj hallatszott. Ezer szín és hang olvadt össze egy csodás szimfóniába. A kötélén kék, piros és fehér ruhák. Tovább sárga galagonyák a zöld fűvön. A barackfák pedig szűzi fehér virágleplet öltöttek magukra, mint az áldozni készülő, halvány leányok.

- Folytasd, Virágh! - mondotta haragosan, s fáradt szomorúsággal nézte az iskolatermet, hol - úgy tetszett neki - minden unatkozott.

A régi szekrény, a zöld asztal, a piros vonalas tábla, a fal mellett álló számológép, mind mély ernyedtséget árasztott a szobára. Az óra is oly lassan járt, mintha álmos lett volna.

A falu harangja megszólalt.

Felrezzent álmodozásából. Dühösen felkapta fejét, mintha csak most ébredt volna annak a tudatára, hogy hol van. Fogait összeszorította, merészen villogó szemekkel a távolba nézett.

Csengettek. Az óra véget ért. A gyerekek lassan-lassan elszéledtek. Ő azonban sokáig ott maradt a szürkülő, üres teremben, és összevont szemöldökkel gondolkozott.

2.

Küzdött a sorsával. Félt attól, hogy élete egy bárgyú pásztorköltémennyé laposodik, s neki is az lesz a végzete, ami atyjáé, déd- és ükapjáé volt, kik mind mint jámbor református lelkészek haltak meg, zöld tornácos, fehér, falusi házukban.

Valami nagyot akart.

És amint dacosan domborodó mellét kifeszítette és érezte acélos izmait, felpezsdülő vérének lüktetését, azt hitte, hogy nincs lehetetlen. Orrcimpái kitágultak, s fiatalos kedvvel szívta tüdejébe a hús levegőt.

Egy viharos, nedves estén eszébe jutottak fiatalkori színdarabjai, a görögtüzes, műkedvelői előadások, az összeeszkábált, sátoros színházak, és először szégyenkezve, majd hideg öngúnyal olvasni kezdte régi, poros füzeteit. Lassan azonban, belemelegedett. Arca kigyulladt. Szavalt. Érces hangja messzire csengett. Az eltemetett, halott ambíciók újra ébredtek. Sikerről, mámorról, lázas és tapszajos estékről álmodozott.

És egy reggelen a gyermekek hiába várták őt a kis, sárga padokban. Nem jött. A faluban széltében-hosszában arról beszéltek, hogy a fiatal tanító Párizsba ment, s kanállal eszi a tudományt.

Nehezen szokott be az új világba. A fekete márványasztalok, a hőtől és cigarettafüsttől megvakult kék tükrök között félszegen és balogul mozgott, akárcsak egy lenge árnyék.

Sokat olvasott és tanult. A vacsorapénzén színházba járt. Keményen öklelődött a kegyetlen étellel. Ha olykor ellágyult, s hazasírt a lelke, jeges gúnyal kinevelte magát.

Egy év múlva hazajött. Színész lett.

Hamar elismerték. A lapok pár év múltán csak dicsérni tudták már. Nagy és komoly sikerei voltak.

Lassan-lassan megtanulta, hogy az élet pirosságát hogyan kell pótolni a művészet festett pírjával. A kávéházba járt, és későn feküdt le. Bohém akart lenni. A lelke mélyén azonban mindig naiv és gyerekes maradt. Szomorú, őszi estéken gyakran elgondolkozott azok sorsán, kik az életet hazudják, és nem élnek. Eszébe jutott a patakpart, ahol rókára lesett, az alkonyodó szigetek, mikre az est fehér gőzei borultak, s szinte látta a víz kavicsos fenekét, hol zöld és piros bogarak cikáznak. Vágyott a lankás mezőkre, melyeken sárga derekú méhek zümmögnek, hol a kamillás fűben oly jó olvasni egy-egy regényt, szomorú, hosszú délutánokon.

Mikor sikere tetőpontján állott, megsejtette, hogy nem született bohémnek. A feketekávés csésze senkinek sem állott a kezében oly rosszul, mint az övében.

Évekig hurcolta magával ezt a kínzó gondolatot. Nyíltan nem vallotta be magának, de így még jobban fájt. Úgy érezte, hogy nemzedékek átka nehezedik rája. Nyugodtan élő, református pap őseinek végzete. S ez húzta-húzta őt a fényben az ismeretlenségbe.

Nem tudott ellentálni a múltnak. A cigarettafüsttől émelyedett. Mezőillatra vágyott. Hús aludtjet akart inni mázos, zöld csöbörből, csendes faluhelyen.

Egy este a kávéházban ült. Vidéki lapokat olvasott. Megtudta, hogy falujukban az öreg tanító meghalt. Egy gondolat villant át agyán. Elféheredett. Küzdött magával. S egy tapsviharos, lázas este után szinte lopva leutazott a falujába.

3.

Holdfényes, havas téli éj volt. A fekete vonat lassan gördült be a kis állomásra.

Sietve leszállt a vonatról. Húsz év óta nem látta a faluját. Óvatosan lépdelt az alvó, fehér házak nyomán. A poggyászát maga vitte.

Mikor meglátta az iskolát, arcára néhány forró, kövér könny gördült.

Minden a régi volt még: az iskola, a templom, a korhadt harangláb. És ő is!

A falu népe alig akart hinni a szemének. Újra maga előtt látta a régi, fiatal tanítót, borotvált arcával, mintha egy szemet sem öregedett volna meg húsz hosszú év alatt.

S ő is csodálkozva lépett a fehér falú iskolába. Ugyanazok az arcok és ugyanaz a rózsakedvű ifjúság, ugyanaz az élet és pezsgés, mint húsz év előtt.

A jegyzőkönyvébe boldogan rózta be az egyszerű magyar neveket: Zöldi, Virágh, Kovács, s rá gondolt azokra a napokra, mikor külföldön egymagában hányódott. Érezte az élet egyhangú, boldog folyását, a nemzedékek folytonosságát, a régi történetek folytatódását.

Tanítványai nagyon szerették a mozgékony arcú, tüzes szemű férfit. Gyönyörű hangon szavalt nekik, és olykor, mikor jó kedve volt, bámulatos tündérmeséket mesélt távoli, ragyogó városokról.

Újra körülötte volt a régi óra, a tábla, a számológép. Havas téli délután volt. A nagy gyomrú vaskályha langyos meleget árasztott a szobába. Fújt és dohogott. A rostélyon szivárványos tavaszi fényt sugárzott néhány liliumfehér gyerekarra.

A tanító beszélt. Csontos ökle az asztalon nyugodott.

Meredten és feszülten állt, mint az élet katonája, mintha nemzedékeknek adott volna tanítást és parancsot egy egész életre.

Kitekintett az ablakon. A barackfák újra fehérben állottak. De most már a hó pelyhei lepték be vékony, dermed águkat...

Eszébe jutott a tavaszi délután, mikor ő mint húszéves ifjú ugyanitt ült, s most sokkal fiatalabbnak érezte magát.

Lelkében újra tavasz volt.

A gyerekhangok pedig úgy csilingeltek, mint az ezüst csengettyúk.

Nyugodt mosollyal állt a dobogón. Mutatóujjával egymás után intett a gyerekeknek:

- Tovább!

- Folytasd!...

1906

A GYÁSZRUHÁS NŐ

Sápadtan nézte a vihart. Reszketett. Kitekintett az ablakon s látta a tölcésesen hullámzó porfergeteget, hallotta a hajlongó fák nehéz sóhaját. Remegő kezekkel csukta be az ablaktáblákat.

A szegényes, nagyon tiszta szoba egyszerre besötétedett. A homályban a kis asszony alig látszott, amint összetörten egy kopott fotelben ült, s gondosan lesimított fekete hajában megcsillant néhány korai ősz hajsza élcséje.

Künn különös, sárgásbarna homályba borultak az utcák. A tükör a szoba piszokszerű derengésében zöldnek látszott.

A felhőket a villámok piros és kék pántlikával szegték körül.

A május délután hideg sötétségében a házakban remegő kézzel gyújtották meg a gyertyákat, és imádkoztak.

A gyenge asszony fázva nézte a fergeteget. A szobában csak fehér arca, nagy, ijedt szeme világított. Szinte semmivé zsugorodott össze, ha néha az ég erőbben dörrent meg, s a mennydörgés a bérház kőbörtönében öblösen hahotázva visszhangzott. Könnyörögve nézett az égre, mintha kérdezte volna, vajon mi jön még? S a mozdulatairól, bútorairól, ruháiról fájoan sírt le a panasz, hogy nincs senkije, és ezer és ezer ember között egyedül, egészen egyedül van. Csak egy sárka, életunt kanári csipegett a kalitkájában.

A vihartól különösen félt. Ez a háborgás a beteljesedés, a harag, az utolsó szó. Mindig attól tartott, hogy egyszer villám sújtja le. Ha megdördült az ég, járása bizonytalan lett, mint a szivbajosoké.

Ideges éjszakák után gyakran az utcára is félt kimenni. Azt hitte, hogy összedőlnek a házsorok, mihelyt kilép a kapuból. Minden emberhez bizalmatlan lett. A villamosokat már messziről kikerülte. Hajóra világért sem száll volna.

Reggel fölkel, megmosdott, és hosszan fésülködött. Leült egy tág, ódivatú karosszékre, s mozdulatlanul nézte a sárka fényt.

„Mennyi minden történhetik egy nap alatt! - mondogatta magában. - Ha az ember így reggel elgondolja... Mi lesz este? És év múlva?... Tíz év múlva?... És száz év múlva...”

Erre a gondolatra megnyugodott. Fázékonyan húzódott össze fekete pamutkendőjében.

De nem tudott sem nevetni, sem sírni.

Mikor a férje meghalt, akkor sírt utoljára. Ájult tagokkal roskadt a virágos koporsóra, s karjaival átölelte. A halottvivő szolgáltnak úgy kellett elhurcolni onnan.

A halál egész lopva jött hozzájuk. Akkor, midőn legkevésbé sejtette. Szeptember végén egy mosolygós napon szüreten voltak az urával. Az urak többet ittak a kelleténél, s a férje estefelé boros fővel elaludt a hideg fűvön. Tüdőgyulladást kapott, s huszonnégy órára rá meghalt.

Akkor ő még fiatal volt. Cseresznyedíszes nyári kalapot hordott, és fehér fogait villogtatva nevetett.

Két árvával egyedül maradt. Remegve ölelte magához mind a kettőt.

Az egyik nagy, szőke és álmodó volt. Izmos és sovány fiatalember. Azok közül, akik oly szépek és tökéletesek hogyha rájuk tekintünk, szinte féltjük őket valami ismeretlen, nagy szerencsétlenségtől, mert lehetetlennek tartjuk hogy ennyi tökéletesség sértetlenül megmaradjon a földön.

Az álmodó szőke fiút egy buta szerelem söpörte el. Egy átdorbézolt éjszaka után föbe lőtte magát.

Aztán jöttek újabb csapások. A gyenge asszony megroskadt a nehéz gyászfátyol alatt, járása lassú lett, hangja panaszos. Összetett kezekkel várta a halált. Érezte, hogy jó.

Alig egy óra levelet hoztak neki. Katona fia leest a lóról. Tátongó koponyával hozták haza. Hosszú haján szivárgott az agyvelő. Már minden késő volt.

A sápadt asszony földszínű arccal, némán térdre rogyott.

Azóta félt mindentől és mindenkitől.

Az emeletről, honnan a fekete díszruhás, durva, vörös arcú emberek olyan nehezen lihegve cipelték le a koporsókat, a csúnya, utálatos emeletről, leköltözött a földszintre. Aztán ott-hagyta a fővárost, és vidékre utazott. Ott sem volt maradása. Egyik városból a másikba futott. Majd falura ment. Hiába. Úgy érezte, hogy még a vonaton is a háta mögött ül a fekete árnyék. Seholy sem bírt szabadulni tőle. Bizalmatlan és ideges lett. Arca hosszúkássá, egérszerűvé vált. Haja is kezdett hullani.

Végre írt öccsének, hogy hozzá megy lakni, keressen neki a közelében egy világos lakást. Ott talán megnyughatik.

Két nap múlva leutazott hozzá. Az állomáson várt reá. Hosszan, némán ölelkeztek. Boldogok voltak. A sápadt asszony valami zord örömet érzett. Mi történhetik ezután? Semmi, semmi.

Öccse a nyugalmas vidéki város főutcáján lakott. A bérházban bolthelyiségek. Itt, az első emeleten volt az ő két szobája is. Már távolról látta világos ablakait.

A háziak vacsorával várták. Egy piros arcú és kedélyes tirolai nő vitte a szót, aki az egész világgal szeretett volna barátságot kötni.

Bort ittak és tréfáztak. A sápadt asszony fázékonyan sütkérezett a lámpafényben.

Éjfélig beszélgettek együtt. Azután aludni mentek. Mikor magára maradt a két testvér, az özvegy izgatottan fordult az öccse felé:

- Kérdezni valóm van tőled.

A hátsó szobába értek. Az asszony halántékai lüktettek. Szaggatottan lélegzett. Valami nehéz sejtelem feküdt meg a mellét.

- Micsoda házba vezettél engemet?

Öccse zavartan nevetett. Elpirult, vállat vont.

- Miért kérdezed?

- Mikor feljöttem, láttam mindent.

Nem merte tovább folytatni. A házban, abban a házban amelybe beköltözött, egy sírkőraktár volt.

Öccse összeresztette, aztán szórakozottan egy cigarettára gyújtott.

Sápadtan néztek egymásra.

Végül megszólalt az öccse. Valamit dadogott. Próbálta megnyugtatni.

Csúfolta babonás hiedelmét.

A házban már mindnyájan aludtak.

Egy ajtó a csendben fájdalmasan sóhajtva nyílt ki. A szűk, sötét csigalépcsőn, kezében egy gyengén lobogó lámpával valaki csendesen ment le.

A gyászruhás nő megsemmisülten ült le egy kerevetre Öccsére tekintett. Az erős férfi megijedt. Szájából kiesett a cigaretta.

Egész éjjel álmatlanul hánykolódott a tüzes ágyon. A lakás barátságtalanul idegen volt, a párna kökemény. Mély hangon, idegenszerű komolysággal ütött a falióra.

Szürke hajnalban már talpon volt. Minél hamarabb ki akart menni ebből a házból, hol a halottak emlékkövé csiszolják, és a halál nemtőjének faragnak fantasztikus szomorú és fehér márványszobrokat.

Kiment a tavaszi napfényben fürdő utcára.

Most kissé megnyugodott.

Csakugyan ott volt a sírkőraktár. Valóságos köerdő meredt felé: kis és nagy kereszték, fordított fáklyájú, búsuló nemtők, síró angyalok, csonka piramisok. Az ajtóban egy kék zubbonyos munkás fáradtságosan véste ki a betűket a kereszt márványlapjára. A véső hangja messzire elcsengett

Az asszony megállt, szétekintett.

Egyszerre azonban valami rettenetes történt. Nem akart hinni a szemének. Pár lépést tett előre, hogy jobban lásson.

Az üres bolthelyiségbe, a sírkőraktár mellett közönyös arccal hurcolkodott be egy koporsós.

Futni akart. Érezte, hogy menekülnie kell. Robogó vonaton, tengeren száguldozó villámgyors hajón. Gyökeret vert a lába. Azt hitte, hogy mindjárt megfullad. De azért mindent látott. A szolgák sorra hozták a székeken a szemfödős koporsókat, a posztóterítőket, az aranybojtos halotti sapkákat, az inasok pedig izzadva cipelték a ravataldeszkákat és az ezüst gyertyatartókat. Az üzletben egy deres hajú úr önelégülten tárgyalt egy síró özvegyel.

Most az összes kétségbeesése, évek némasága és félelme mozgássá változott át benne. De egy lépést se bírt tenni. Az égre nézett üres szemével, aztán a telhetetlen, koporsóéhes földre. Fáradtan mosolyogva lihegett, mintha a kökereszték, a nehéz ezüst koporsók mind mellére nehezdedek volna. Fülében távoli mély vizek moraja zúgott. Hallotta a nagy hullámok rohanását, melyek száguldozva jönnek, s elnyelnek mindent, mindent.

Leroskadt.

S ott, az égő napsugárban, a tavaszi láztól hangos utcán olyan volt ez a gyászfátyolos test, mint egy széttaposott fekete rongy.

1906

ORRVÉRZÉS

Egy órája tart már.

Bellával a virágos töltés mellett jöttünk ide az erdőbe. Jókedve volt, és kacagott, mikor a lepkefogásnál az aranyos, tarka kavicsokon elcsúsztam.

Hogy kibuggyant az első langyos vérhullám, azt hittem, mindez csak bolondság. A zsebkendőm megtelt piros, forró, nyúlós vérrel. Gondoltam, majd csak vége lesz. Bella ide akarta adni a zsebkendőjét, de én nem fogadtam el; mentünk lassan tovább, s ő olykor halkán trillázott, vagy dalolt. A vérem pedig kitartóan csöpögött, mint a végeérhetetlen, síró őszi eső.

Azóta folytonosan dől a vér - egyre jobban és jobban. Körülöttem sóhajtozik a bakacsinszínű, lázas nyári este, az aludni térő mező. A szénaillat ráfekszik a mellemre, s fojtogatóan édes balsama egészen megrészegít. A nyári ég különösen fekete, s olyan izzók és nagyok rajta az aranycsillagok. Minden csupa nehéz lélegzés és pihegő sóhaj.

A vércsermelyek egyre csörgedeznek...

Mit tegyünk? Leülünk ide a barna erdő alá egy tisztásra. Jó ülni és feküdni. A járás már valósággal utálatos. Oly komikus a lábakat folyton csak emelgetni, lihegve előretörni, s most valóságos boldogság így nyugodtan lenni. Úgy érzem, mintha bágyasztó, langyos olajjal mosogatnák a tagjaimat.

Fáradt vagyok, mondom, s arról bolondság is beszélni, hogy innen a tölgyesből beérhetünk a városba, hisz tudod, szaladva három egész óráig jöttünk ide. Ha a kocsi nem jön erre, vagy valami ostoba véletlennél fogva hegedés nem képződik az orromban, el vagyok veszve. Az orvosbarátaim ugyan biztosan kinevetnének, ha most látnának; fejemre olvasnák a statisztikájukat, és biztatgatnának, hogy így csak a legszerencsétlenebb himpellérek vérzenek el. De mit ér az most nekem? Állj ki, Bellám az országútra, less egy kósza kocsit, s ints neki, mint a Robinzonok a hajóknak. Kérj és rimáncodj, mondd, hogy egy emberéletet kell megmenteniök. Menj. Addig megleszek magamban.

Az én pünkösdi kirándulásom, úgy látszik, nagyon furcsán fog végződni. Talán ez az utolsó is. Bella hajnalban leveti a fehér ruháját, s feketét ölt. Sápadt arcához kitűnően fog illeni a sötét szín.

Nagyon nehéz megbarátkoznom azzal a bárgyúan egyszerű gondolattal, hogy meg kell hálnom, itt, a szabad ég alatt, olyan bajban, amin a legutolsó falusi felcser is pár perc alatt tudna segíteni. De mindig természetesebb lesz. Az ember valami nagyszerű halálról álmodozik, mely heroikus és kikerülhetetlen. Mindig azt gondoltam, hogy vagy a harctéren lövik át a koponyámat, vagy egy vonatszörny roppantja szét a derekam csontjait, s megesz, mint valamely kegyetlen vastigris. De mindez álmom és ostobaság volt. A halál nem érdekes és megnyugtató, hanem mindenkor közönséges.

Az orrom vérzik, és most kapkodok a levegőbe, segítségért kiáltok. Sírok.

Csak ilyen nagy hőség ne volna! A fekete éjszaka nyugtalan és rémekkel van tele. A köveket, a kavicsokat belső láz emészti, ideges melegség fut át a lombokon, s egymáshoz simulva, lihegve alszanak. Az erdő olykor-olykor hánykolódik, megfordul, mint a lázbeteg az ágyában. Mindenütt tompa homály és fekete vér mered a szemembe.

Szegény Bellám... Csakhogy itt vagy újra. Ugye meguntad a várakozást, s visszajöttél nézni, hogy mint vagyok? Vízet is hoztál, amint látom, egy kis fehér kancsóban, te áldott. De mondd, kik jönnek utánad? Ki az a nagy bajuszú parasztgazda, s miért ez az üveglámpás, a tál és a víz? Tegyük le ide. Hadd mosdjak meg egy kissé, úgymint olyan maszatos vagyok, mintha embert öltem volna.

Az öreg bácsi leül egy kőre, és nézi, mint csinállok. Aztán nyugodtan előveszi kostökét, megtömi pipáját, meggyújtja a lámpásnál, kiköp, és az éjszakába bámul. Milyen nyugodt!

Bellára tekintek, és kérdezem tőle, nem jött-e kocsi. Ijedt és esengő szeme feleli, hogy nem.

A hideg víz kissé felfrissített. Azt hiszem, hogy ki is bírom reggelig, ha nem gyengülök el jobban. Csak a fulladás ne fenyegetne. Annyi fekete, megaludt vér nyomja szájpadrólomat, a garatomat, hogy alig látok és hallok már.

A számat nehéz felnyitni, beszélnem is kín már. A fehér tálra egymás után csorognak a sikamlós, rubinpiros cseppek. Nézem, mint alvadnak meg. Egy darabig pirosak, mozgékonyak, sejteik élnek, aztán lassan meghalnak és megfeketülnek.

A fejem zúg. Az ereim reszketnek. Azt hiszem, hogy mindjárt meghalok.

Most új rohamom van. A vér csak úgy dől az orromon, s a számon is. Ó, ez rettenetesebb, mint a vízözön volt. Ez a vérözön. A vérhullámok sísteregve, nyögve hömpölyögnek mindenfelé, elöntenek bérceket, mezőt, s én megfulladok a haragos, piros véróceánban, mely az én szegény szívemből folyik ki.

Prüszkölve, köhögve öklődöm és vérzem.

Iszonyú! Iszonyú!

A hajnali, hideg szél csodásan zúg. Takarjatok be, mert fázom. Az égboltozatra felcsap a szélroham, ráfúj a csillagokra, s ezek, mint valami hitvány mécsek, egyszerre elalszanak.

A napsugár kékre festi a fekete ég peremét. A tanyai kakasok távol álmosan kaparászva és bóbiskolva kukorikolnak. A sugarak lassan borzonganak, úgy hallom, csengenek is, akárcsak az üvegszilánkok, mikor a földre hullanak. Reggel van már, pirosfülkös utáni rózsaszínű hajnal.

Milyen friss, üde minden, s én mégis olyan halálosan beteg vagyok. Segítsetek rajtam. Emeljetek magasra, vagy rázzatok, szorítsatok, ahogy bírtok, de segítsetek - az isten szerelmére!

Most megint mintha jobban lennék. Távolról halk, daloló harangszót hallok. Egyre jobban erősödik, s már zúg, bömböl, fülsiketítően harsog, mintha a harangtoronyban lennék. A szavatok már nem is értem a nagy zsongás-bongástól, csak szájatok mozgását látom néha, hogy fáradtan feltekintek a vizestáblól. - S mindig többen vagytok itten.

Az angyalok fönnyalognak, és én egészen jól hallok halk, fehér dalukat.

Bella, te halvány lány, téged is látok. Állj elélem. Olyan vagy, mint egy fehér angyal. Te szomorú halálangyal! Te püfkösdi álom!...

Ne sírj. Lásd, én türelmes vagyok. Lehajtom véres fejemet a halvány tálra.

Várom.

1906

ŐSZ FELÉ

Történik egy kis fürdőhelyen, augusztus végén. A nyaraló tornácán vacsorára készül a család. A nagyapa - sovány, barna szemű öreg - bojtos hálókabátban ül, és pipázik. Az unokái egy padon ülnek. Lassan-lassan mind az asztalhoz telepszének.

1.

AZ APA. Itt a kenyér? Ülünk le. Gyerekek, siessetek enni. Vacsora után rögtön lefekszünk. Az esték már hűvösek.

AZ EGYIK FIÚ. A nagyapó megígérte, hogy vacsora után kivisz az erdőbe, a tó mellé. Ugye, nagyapó?

A MÁSIK. Már görög-gyufát is vettünk, papa. Nézd csak: ez a piros, ez meg a zöld.

A NAGYAPA. Csak legyetek türelemmel, fiúk, aki jó lesz, az kijön a nagyapával.

A gőzölgő vacsorát hozzák. A cseléd egy kerti lámpást tesz az asztalra. Mind ülnek és esznek. Hosszú szünet.

AZ ANYA. Hozzátok ki a kabátokat. Hűvös van...

AZ APA. A szél fú. Én is fádom...

AZ ANYA. Gyerekek, vegyetek kabátot. - Nagyapó, nem kell kabát?

A NAGYAPA. Nem, fiam, hisz még egészen meleg van.

AZ ANYA. Mi fáznak mind.

A NAGYAPA. Halvérűek, didergő fagyosszentek vagytok mindnyájan. *Eszik.* Én még a régiék közül való vagyok. Nézzetek meg jól. Egész délután dolgoztam a kertben. Látjátok azt az óriási szőlőfürtöt? Meg azt a kövér sárga dinnyét? Mind én szedtem tinéktek.

AZ ANYA. Nagyon szépek, nagyapó. Ezekből a gyönyörű viaszszínű fürtökből majd télire is elteszünk. Egy kosárral már ma is levitettem a kamrába. A cseléd bevarrta a túllzsákokba, s felkötözte a keresztlécekre.

AZ APA. A dinnye is nagyon szép és érett, ideje volt, hogy leszedjék.

Szünet. A villák és kések csörömpölnek. Esznek.

AZ APA. Korán sötétedik...

A NAGYAPA. Még mindent jól lehet látni. Az országúton megy haza egy szekér.

AZ APA. Én úgy látom, hogy az egy hazaballagó paraszt.

A NAGYAPA. Lehet...

AZ ANYA. Lassan ránk jön az ősz.

A NAGYAPA. Ti mindig az ősziről beszéltek, pedig még most a nyár derekán vagyunk.

AZ APA. Azt éppen nem mondhatnám...

AZ ANYA. Az augusztus vége felé jár.

A NAGYAPA. Látjátok, a nap azért mégis olyan forrón süt, mint a parázs. Délután is úgy átmelegítette a hálókabátom posztóját, hogy szinte pörkölte a hátam; le is kellett vetnem, és azután amúgy legényesen, ingujiban gyomláltam a kertben. A tó is majdnem hogy süt. A gyermekeket délelőtt alig lehetett kihozni a vízből, olyan szívesen ellubickoltak benne. Öröm volt nézni. A fürdős szalmakalapot nyomott a fejükbe. Sárral dobálózta, pacsáltak, és fejest ugráltak a padról. Istenemre, én is közéjük megyek, ha nem szégyellem magamat. Az ördögbe is, augusztus van, nyár van. Hol még a szeptember, a vénasszonyok nyara? Talán meg sem érzük...

AZ APA. Ilyenkor már kevesen fürdenek. Nem jó, ha a gyermekek maguk mennek a fürdőbe.

AZ ANYA. A nagypapa mindig velük van.

A nyaraló melletti kápolnában megszólal a lélekharang

AZ APA. Harangoznak. Hét óra.

AZ ANYA. Milyen korán van már este. A szobában majd meg kell gyújtani a lámpást, hogy lássunk bemenni. A téli ruhákat vacsora után el akarom rakni. Délután áthozattam a padlásról a ládákat.

A NAGYAPA. Azért van itt olyan naftalinszag.

AZ APA. A nyárnak vége...

A NAGYAPA. Ilyen hamar...

Rövid, zavart csend.

AZ APA. Elmennek vacsora után a gyerekek?

AZ ANYA. Hová?

AZ APA. A nagypapa mondta, hogy majd kiviszi őket az erdőbe.

A NAGYAPA. A tóhoz.

AZ ANYA. A gyerekek már álmosak. Pistike alig bírja már nyitva tartani a szemét.

AZ APA. A tó csupa lág és hínár. Néhol egészen kiszáradt.

AZ ANYA. A kikötőben megijednek a gyermekek az ormótlan csónakok árnyékától, s éjjel nem tudnak majd aludni.

AZ APA. A víz csobogását sem lehet hallani, mint nyáron. Hallgassatok csak, gyerekek!

AZ EGYIK FIÚ. Én nem hallom.

A MÁSIK. Én sem...

AZ APA. Csak a békák brekegnek. A tó mozdulatlan.

AZ ANYA. Rászállt az őszi csend, s megfagyott tőle.

A NAGYAPA. Azért is kimegyünk, fiúk! Jöjjetek, megmutatom nektek, milyen virgoncok még az ezüstös habocskák, s szőlő lombok, a beszélő virágok. Jöjjetek, gyerekek... Bemegyünk az erdőbe, zöld gallyakat törünk, felbokrétázzuk a sapkánkat, táncolunk, dalolunk. Olyan vígak leszünk, hogy meg sem ismernek bennünket, ha hazajövünk.

AZ EGYIK FIÚ. Éjjeli lepkéket is fogunk?

A NAGYAPA. Persze hogy fogunk.

A MÁSIK FIÚ. Bogarakat is?

A NAGYAPA. Ezret, galambom. Megmutatom tinektek a piros rákokat, a zöld gyíkokat, a rucákat, a búbiceket, a gólyákat. Hol a puskánk? Hozzátok ide. Ha valaki utunkba jő - a teremburáját! -, ledurrantjuk egyszeriben. Jöjjetek a nagyapóval. Ne féljetek. A sötétben leülünk a padra, és majd hallgatjuk az édes kis madarak csicsergését.

AZ EGYIK FIÚ. A papa azt mondta, hogy a madarak már mind elrepültek. Afrikába.

A NAGYAPA. A papa nem tudja. Csak ősszel szállnak el tőlünk.

A MÁSIK FIÚ. *szünet után, okosan.* Miért nem akarod te, nagyapa, hogy ősz legyen?

Nagy csend.

AZ ANYA. A gyerekek meg fognak ott fázni. Pistike úgyis köhög. Édes nagyapó, üljön le már közénk.

A nagyapa újra leül a karosszékebe.

Az APA. Maradjon itt ma, nagyapó. - Olyan jó itthon lenni.

AZ ANYA. Az erdő ilyenkor hűvös, és nincs benne senki sem. Inkább bemegyünk majd vacsora után a szobába, s felolvassunk a nagyapónak valami régi történetet a csatákról, a háborúkról...

AZ APA. A fürdőhely már különben is lakatlan. A szobák üresek. A cukrász tegnap bezárta boltját.

AZ EGYIK FIÚ. Már haza is költözött.

AZ ANYA. Én sem szeretek ilyenkor ősz felé átmenni az erdőn. A lombok olyan ritkák. A sovány fák ágai koromfeketék, s szüntelenül meg-megzördülnek a szélről. Vagy nem is tudom mitől...

AZ APA. Az ember minden bokortól megijed.

AZ ANYA. S a homályos úton olyan barátságtalanul ég a piszkos petróleumlámpa, mintha valakit gyászolna...

AZ APA. Augusztus végével a nappalok nyáriak, de éjjel már ősz van.

A NAGYAPA. Csakugyan itt lenne az ősz?

AZ ANYA. *sóhajt.* Bizony.

A NAGYAPA. Pedig alig múlt el a nyár.

Szünet.

AZ ANYA. Lassan-lassan főzzük a szilvalekvárt is. A rézkotlákát el kell hozatni.

Szünet.

A NAGYAPA. Nem szeretem az őszt. Olyan szomorú.

AZ APA. *szivarra gyújt, mélyeket szippant.*

A NAGYAPA. Nem akartam elhinni, hogy itt van... Most már tudom, miért sajdult meg tegnap este lábamon a régi seb. Igaz lenne tehát?

AZ APA. *nagyon lassan beszél.* Én is mindig megérezem az őszt... A múltkor vacsora után kimentem a tópartra szivarozni. Már jó két hete lehetett. A fürdőépületben még zúgtak a

szobák a nyaralóktól, mint a kaptárok. A nagyteremben játszott a cigány valami nyári táncmulatságon. Az asztalok előtt ülő vendégek fagyaltot ettek, jégbe hűtött pezsgőt ittak, s törölték a verejtéküket. A tó vize bugyborékolta a forróságtól. Meleg nyár volt... A lánghullámok paskolták égő tarkónkat, és a vérünk háborogva zúgott... És ekkor én a szürke alkonyatba mentem. Az árnyékok már zöldek, hidegek és hígak voltak. A nádas felé haladtam, s ott mintha meglegyintett volna valami hűvösség. A zombékokon künn már ott lengett az ősz. Magam voltam a parton. Távolban egy szomorú, szürke alak ödöngött. Valami öreg banya rózsát meg száraz levelet szedett az erdőn, hogy legyen télire fűteni valója. Aztán egy fájós lábú öregasszony jött oda, s korszóval merített a tó vizéből. Ő is még az éjjel elutazott. A tavon lenni nehéz vontatóhajók mentek. Könnyű és elegáns nyári csónakázók helyett sötét, barátságatlan arcú, bebugyolázott, gyanús emberek szálltak ki a ladikokból. Mikor hazafelé jöttem, már minden házban égett a lámpa. A tűzhelyeken vígan pattogott a tűz. A házicicák a gazdasszonyok ölében doromboltak. Aztán, hogy a fasorba jöttem, láttam a sötétben is, hogy a leveleken rozsda barnult. A nagy tölgyfa majdnem kopasz volt, a fű száraz, vörös. Megpörkölődött a nyári láztól. Az erdő pedig sóhajtozott. Haldoklott. Akkor tudtam meg, hogy vége az idei nyárnak.

Csendesen szivarozik.

AZ ANYA. Valami elsurrant felettünk.

A NAGYAPA. Valami árnyék.

AZ ANYA. Egy denevér.

A gyerekek tágra nyílt szemmel bámulnak. A lámpa lobog. Hosszú szünet.

AZ ANYA. Én pedig múltkor délután láttam meg az őszet. Kinn ültem a verandán, és hímeztem. Egyszer csak egy száraz levél csörögve hullott le a rámámra. Feltekintettem. Az ég mozdulatlan volt, s fülledten borult a földre. A levegő tisztán és üresen fénylett. S ekkor úgy tetszett nekem, mintha a végtelen őszi csend elejét hallottam volna. A gyerekek a tavalyi kopasz karácsonyfát elültették a homokba, s a vedlett aranydiókkal, tépett papirosláncokkal és csempe üvegdíszekkel karácsonyt játszottak. Lábujihegyen tipegtek. A zöld gypágyak lustán sütkéreztek a bágasztó napfűrdőben. Távolban egy kötélén színes ruhák voltak kitergetve, s a szüretre kikészített hordók dohos, boros szaga messzire elszállott. Mindenütt az ősz melankóliája lengett, s mindez olyan furcsa és szomorú volt. Ma este ugyanezt éreztem. Az ég, a föld, a tárgyak oly különösek, mintha valamilyen váratlan vendég érkezett volna meg.

A NAGYAPA. *csüggeden.* Igazatok van. Én is úgy érzem, mintha valaki itt járna a közelben. Itt az ősz.

Nagy csend. A vacsorának vége. Egyik fiú az asztal végén szunyókál, az apa fölkel, az anya a lámpába néz. A nagyapa, mikor neszét veszi, hogy nem figyelnek rá, a kapun elillan az erdő felé. A fák között sietve megy kifelé. A tó fénytelenül, ólomszürkén ömlik el a távolban. A zenészek vitorlavásznas emelvényén néhány szék lézeng, s a vászonköpenyből a vasváz rúdja sok helyütt kikandikál, mint valami sovány lábszár. Egy lélek sem jár az utakon, csak a homályos petróleumlámpa vergődik a piszkos üveglemezek mögött. A nagyapa többször megfordul. Mindenütt süket, üres csönd. A fájó magányosságban többször körültekint, hogy megbizonyosodjék, csakugyan ősz van-e, egyszerre aztán megijed, összeborzad, s feltekint, mintha kriptába lépett volna. A tó felé megy, mindig lassabban, végre egy fához dől, s halkan, keservesen sírni kezd.

Két órával később. A két kisleány a nyaraló külön szobájában vetkőzik, és beszélget. Az asztalon mécs van, mellette gumilabda és karikahajtó.

AZ EGYIK. Te, Pista, miért lett olyan bús a nagyapa, mikor megtudta, hogy ősz van?

A MÁSIK. Nem tudom.

AZ EGYIK. Hány éves a nagyapó?

A MÁSIK. Hatvan, vagy hetven.

Szünet.

AZ EGYIK. Te, Pista, alszol?

A MÁSIK. Mit akarsz?

AZ EGYIK. Rossz lehet öregembernek lenni.

A MÁSIK. *gondolkozik.* Miért?

AZ EGYIK. Az öregember fél a haláltól. Az öreg hamarabb meghal, mint a fiatal.

A MÁSIK. A nagyapa már nagyon öreg. A szeme folyós, és mindig könnyezik. Aztán hallottad, olyan furcsán beszél, és mindig mekeg, mint a kecskebéka... *Nevet.*

AZ EGYIK. Mit gondolsz, mitől olyan sárga az öregember foga?

A MÁSIK. Azt hiszem, a cigarettafüsttől.

AZ EGYIK. A nagyapa már rágni sem tud. Te láttad, hogy a mama mindig a puha húst válogatja ki neki?

AZ EGYIK. Az öregembereknek a lábuk is rossz, lötyögős, azért nem tudnak járni meg szaladni. A szemük sem lát jól. Vakok. Az iskolában egy gyerek nagyapja azért halt meg, mert nem volt tüdeje. Úgy ám.

A MÁSIK. Ez nem igaz. *Gondolkoznak.*

AZ EGYIK. Te, mikor hal meg a nagyapa?

A MÁSIK. Ilyet nem szabad kérdezni. A mama a múltkor is megvert érte. *Nagy szünet.*

AZ EGYIK. Te, Pista! Alszol? *Vár. A másik fiú nem felel, mert már elaludt. Erre ő felkel az ágyból, fülét nesztelenül az ajtóhoz tapasztja, s hallgatózik. Nem hall semmi neszt sem. Félretolja a záron levő rézlemez, s kíváncsian nézi, mint vetkőzik a nagyapa. A sovány, szomorú öregember éppen hálóingét húzza fel, s testének árnyai a gyertya világánál komikus hadonászva óriásokká nőnek. A kisleány halkán, száját befogva nevet, azután lábujjhegyen visszalopózik a hálóágyba, s fülig a kis, piros paplan alá bújik, mert érzi a közeledő hideget. Rögtön elalszik. A kulcslyukon még mindig a gyertya halvány, átszűrt fénye sugárzik. Az országúton ezalatt bolyhos fellegek között kel a hold, és az őszi, beteges holdfény, mint mozdulatlan tűz, ég a háztetőkön s a nyaralók fehér falain. A nyárfák a távolban néha megmozdulnak, de csak halk selyemsuttogással, mintha meglapulnának és félnének. A törpe bokrok az árnyékban guggolnak. Halálos csend. Vak, mozdulatlan éj. A levegőben csak az avar hűvös és fanyar illata reszket.*

TELEFON

Fekete hajnal volt még...

A jó Benedek, a sovány, éhesszínű fiú, izgatottan írni kezdett.

A tinta engedékenyen folyt a tollából, s a papíron daloló mondatokká, színes sorokká ömölt össze. Izgalmas virradat borult az utcákra. A sötétségben a csíraszagú, langyos szél lábujjhegyen járkált a porhanyó göröngyökön, s az emeleti ablakokon itt-ott arany lángok haldokoltak. Többször tekintett az éjszakába, azután gyorsan, lihegve írt, és mintha félt volna valamitől, kipirult, s a keze reszketett.

Pár perc múlva az íróasztalon berregni kezdett a telefon. Leemelte a kagylót, s füléhez szorította. Félretolta a nedves írást, és jegyezni kezdett.

- Nem értettem. Még egyszer.

- A betűket kérem egyenként.

Az ujjai közt táncoló tollszár szorgalmasan róttá le az unalmas, hideg szavakat, s mondhatatlan fájdalom szorította össze a szívét. Fáradtan kelt fel a székéről, végigsimította verejtékes homlokát. Halottfehér volt. Összeráncolta a szemöldökeit, gondolkozni kezdett, hogy megtalálja az elvesztett fonalat, s újra belezökkenjen a hangulatba. Folytatta az írást, még hevesebben, még boldogabban, mint előbb. Gyönyörű képek táncoltak elébe, álmok suhantak elő a hajnalodó levegőből, a mellén szorítást érzett, s a feje megfájdult. Alig írt pár sort, a csengő újra megszólalt.

Felpattant a székéről. Sohasem bántotta ennyire a zaj. Úgy tetszett neki, mintha ma a csengőnek acélgombja különösen élesen zajongna. Máskor is háborgatták írásában, máskor is felzavarta a csengettyű, de ezen a hajnalon érthetetlenül mérges, pörlekedő, követelő volt, mintha csak őt akarta volna bosszantani. Keze ökölbe szorult. De mégis győzött nyugodtsága. Hidegen leemelte a kagylót, s odahajolt a szótölcsér felé:

- Háló, háló...

Az írása ezalatt megszáradt. A papírlapokon álmos, ténfergő legyek mászkáltak.

Mikor felvette a tudósítást, vállat vont, elmosolyodott, s újra írni próbált.

A csengettyű megint berregett. Aztán minden pillanatban feljajdult sziszegve, csörömpölve, lármázva. Ismerte ezt a vinnyogó, kegyetlen hangot. Nadrágzsebébe dugta a kezét. Szája elpityerdült az undortól. Amint kissé lehajtotta a fejét, tarka gomolyban került eléje az elmúlt napja, ez a hosszú, zaklatott, céltalan nap, a késő felkelés, a kávéházi órák, a keserű cigaretták íze, a robot, a gyors ebéd, a vacsora, a történések örömtelen sorozata, s úgy érezte, hogy ez a nap jelképe egész örömtelen életének. Mindennek az oka - kétségkívül - a telefon, amelynek hangját sokszor álmában is hallotta. Ilyenkor zsibbasztó bizsergést érzett a talpában, s hátgerincén valami villamos borzongás futott át, s csengő füllel, tágra meredt szemekkel, nyöszörögve ült fel az ágyában, előrehajolt, és az ajkai hangtalanul mozogtak.

Belátta, hogy ma nem írhat. Megadta magát a sorsának. Nyugodtan letette a tollat, s várta a csengettyűszót. A csengő minden két percben felzördült. Tántorogva kelt fel, s reszkető kezekkel nyúlt a kagyló után. Szeme a haragtól szikrázott, s dühösen ordított bele a telefonba.

- Háló! Ki beszél?

Iszonyú hangzavar zúgott feléje. Több hang dünyögött egyszerre, távol zeneszó homályos akkordjai, érthetetlen magyar és német szavak foszlányai.

- Háló, háló... - szólt, s a méregtől már csaknem sírva fakadt.

A kagyló lemeze pattogva, csörögve kopogott.

- Elég... Nem kell több... Ebből kérek tíz, tizenöt sort.

Megnézte az óráját. Három óra volt. Ásított, s az íróasztallal szemben levő mély pamlagba süppedt bele. Kinyújtózkodott, és aludni próbált. Feje lassan süllyedni kezdett, nehéz szemhéjai hűsen borultak le égő szemgolyóira. Fölötte homályos, zöld lobogással égtek a virrasztó gázlángok. Suta, komikus árnyékok hasaltak végig a padlón, a falakon s az íróasztalokon. S ahogy könnyes és kivörösödött szemei az álommal küszködve pislogtak, meglátta a telefont. Mozgó árnyéka esetlenül kalimpálva végigfeküdt a falon, s érezte, hogy folytonosan nő, nő. A tölcseré bólongatott, mint egy öblös harang, s rúdja fekete póznaként egyszerre hatalmasan felfelé dagadt, s a kötélvastagságú zsinórok mozogni kezdtek, akárcsak valami izmos, hideg óriási kígyók. Félni kezdett. Látta, hogy ez a csodaszörny él. Felugrott, s melléje ült. A szíve dobogását is hallotta, s most szentül hitte, hogy a sunyi, gonosz szerkezetben vér, lomha, élettelen vér is kering. A hosszú, összegombolyodó zsinórok meg úgy tűntek fel neki, mintha a belei lennének...

Sandán, lihegő indulatban kuporodott össze. Lesett.

Egyszerre síri vékony hangon megszólalt a csengettyű. A zaj azonban nem szűnt meg. A szél kívülről bejött, s a lángokat meglobogtatta. A falon lengő árnyékok vak zűrzavarban egymásra estek, s a telefon képe egyszerre oly nagy lett, hogy az asztalokat, a képeket, az egész szobát s a gázlángokat is eltakarta. A szemei elsötétültek, a gigászi árny feléje rohant, s a vinnyogó zaj egyre nőtt. Már olyan volt, mint a tengermorajlás. A telefon pedig, mint egy levegőben járó harang feléje tört, megragadta a torkát, és fojtogatni kezdte. Védekeznie kellett. Megfeszítette minden izomerejét, s egy könnyű ugrással az asztalon termett, és birkózni kezdett a telefontal. Vasmarkaival megragadta. A csengők örülten sivítottak. Rátaposott a sarkaival. A bomlott gépezet hörögve, ájuldozva vergődött, mint egy élő állat. Erre aztán nekifeküdt, a vasrudakat darabokra törte, a kagylót szétaposta, a lemezt megrepesztette, a csengettyűpárt letörte, s a zsinórokat féktelenül kiszakította a kampós szögek alól. Kacagott, ugrált, kiáltozott az asztalon, s észre sem vette, hogy a csengettyű hirtelen megnémult.

Hallgatózott. Semmi neszt sem hallott. Csendesen virradt. A levegőben az éjjel lázas víziói, tűnő fehér angyalok, kósza, holt melódiák szálltak. A ködfoltos hajnalban még itt-ott fekete pehely gyanánt röpködött a sötétség. Az arca ólomszürke lett, egész testét hideg verejték verte ki. Fáradt volt. Leült az íróasztalra, belétemetkezett a gyűrött újságpapírhullámokba, lankadtan kinyújtózkodott, és elaludt.

A szolga bejött, s csodálkozva látta a rombolást. Ámulva nézte az asztalon alvó, hosszú embert. Az újságok között elvesző bozontos főről csínján fejtette a papírt, s felismerte Benedeket, a jó, szelíd Benedeket.

Azután a szoba közepére ment, megállott, és elmosolyodott.

1906

A VONAT MEGÁLL

1.

A csengettyűk álmosan berregtek az állomás udvarán. A kis pályaudvart eltakarta az éjszaka. Néhány sovány nyárfá meg pár fűzfa magasodott csak ki a homályból. A vidék némán temetkezett.

Határozatlan körvonalú alakok jelentek meg a petróleumlámpák alatt, és szótlánul veszttek el a pályatest mellékutain. A tücskök a bányadát mezőkön cirpelték. Rekedt hegedülésük összeolvadt a csengettyűk zajával. A sötétben csak a sínek vonalai látszottak, ahogy a töltésen elnyújtózkodtak, mint hosszú, végtelenül hosszú fekete szalagok.

Ida egy kopott, sárga padon ült.

Az éjszakát nézte.

A holt ugarakról jövő altató csendesség elbágyasztotta. Ez volt a mulatsága. Mióta apját, az állomásfőnököt idehelyezték Budapestről, nem is volt más szórakozása. Unta a környezetet. Inkább magába vonult. Félreült és álmodozott. Szemét lehunyta, két fogsorát egymásra szorította, és a fantáziáját szabadon hagyta csapongani.

Milyen is lehet a város? Próbálta elképzelni. Egyszerre csakugyan eléje lépett egy kép. Egy színes báléjt látott. A pezsgő jeges hullámokban csordult a vékony poharakba, a csája lángja táncolt a citromszeleteken, s ő a tánc legvadabb forgatagában lázfoltos arccal, dacosan meredt nyakkal forgott. Körülötte szürke ruhában öreg asszonyok ültek, s legyezőik mögé bújva suttoztak, róla suttoztak.

A feje szédült. Tűzpillangókat látott, fülei csengettek, és a szívéhez hidegség férközött.

Gyakran voltak ilyen álmái. Azután egyszerre visszaroskadt a valóságba, a piszkos, kicsi faluba, s az ébredés annál rettenetesebbnek tűnt föl. Milyen messze van a város.

De a látomás folytatódott. Újra látta a báltermet. Lila selyempamlagok kavaroztak előtte, a díszciprusok hosszú árnyékot vetettek, s ő sajtó halántékkal táncolt végig a síkos parketten. Már nagyon fáradt volt. A táncosát megkérte, nyissa ki az ablakot. A kékülő hajnal sötét felhőket hömpölygetett be, s eltakarta a lámpák fényszóró központját, ámde ők annál vadabbul száguldottak, s örületes hajszában táncoltak tovább, tovább le a lépcsőkön, ki a külváros sötét utcáiba.

Mindez oly furcsa volt, hihetetlen, és mégis igaz. Távolban a folyó vize locsogott, s a sötét, örvényes víz egészen szobájukig feketéllett. Az ablakon a vérvörös alkony égett.

Egyszerre aztán a szobában találta magát. A férfi a lámpa fényében írt, Ida pedig betegen egy karosszékekben gubbasztott. Csontjai fájtak, s rossz gondolatai voltak. Kívülről egy bársonyos hang hívta, és ő a férfira tekintett, nézte, hogy ír, s lassan kilopózkodott az ajtón. A folyosó szűk volt (alighogy éppen elférhetett benne), lihegve jutott el a kapuig, s már nyitni akarta, mikor megragadta egy ismeretlen, erős lovag, átkarolta, és alkuvást nem ismerő szeme villámot lövellt. Erre belülről egy hang csendben szólította, a férfi hangja, s úgy érezte, hogy valami hideg kígyó mart szívébe.

Ida a pad karjára támaszkodott, s végigsimogatta homlokát. Mióta ebbe a poros fészekbe szakadt, gyakran betegeskedett. Éjjel titkos hangokat hallott, árnyalakokat látott, álmai nappal is folytatódtak, s ilyenkor este a valóság összeszövődött a képzelődéssel.

Fölkelt a padról, s kihajolt a karfán, hogy nézze, jön-e vonat? A sínek között az apja egy lámpa előtt állott. A várakozó utasok mindig nyugtalanabbak lettek. Végre megérkezett a személyvonat, páran leszálltak, a mozdony füttyentett, s gyorsan elrobogott.

A pályaház első emeletéről egy kövér, erős asszony szólt ki:

- Ida, vacsorázni!...

2.

Pár hónap múlt el. Ősz lett.

Éjjelenként nem tudott aludni. Kikönyökölt, s belebámult az átlátszó éjszakába. Holdfény szüremlett le az égboltról, és előntötte a pályaházat s az egész falut. A törpe, fehér házak összeboruló tetejükkel olyanok voltak, mint a sírhalmok.

- Milyen csend van itt.

A küszöbön alvó kutyák csak néha mozdultak meg álmukban, s lassan-lassan a tücskök is álomba dalolták magukat. Hosszú árnyékokat vetettek a fák, s a távolban, egy dombon, a fakerítés mögött, karcsúan és kísérteties merevségben tört fel a templom tornya.

Ida torkát a sírás fojtogatta. Leborult az ablakpárnára. Hónapokig kínozták már a magány, s sírt, sírt a város után. Napról napra érezte, hogy gyöngül, s reggelenként ijedten nézte sovány, horpadt arcát a tükörben. Csúnyult. Nem bírta megszokni a vidéket, s vére sápadtan haldokolt.

Az utakon egy parasztember ment végig. Csizmájának minden koppanása felhallatszott hozzája.

A torony órája hármat vert. A fővárosban most térnek haza az elegáns gavallérok izzadt gallérokban, elfáradtan, és a lányok kacagva rejtik el arcukat a párnákban, és nem tudnak aludni az ablakokba kandikáló villanyfénytől. Minden kávéház világos még. Mindenki dalol, pezsgőzik és mulat. Csak neki kell itt maradnia az unalomban. Az apja meg az anyja már hájas parasztemberekké lettek, burgonyát termelnek, baromfiokról beszélgetnek, s bort szűrnek. Ő is parasztlány. Kikent és simára fésült hajjal megy majd sétálni, s a budapestiek szemébe nevetnek.

Az ég alja virradt. Itt-ott beszélgetés hallatszott. Egy pityókos parasztgazda trombitás bandával éjjeli zenét adott egy ablak alatt, s a lány reggeli pongyolában, mosolyogva nyújtotta ki a pálinkás üveget.

A pályán robogva, zakatolva vágatott el a hajnali gyorsvonat.

Ida elment az ablaktól. Megnézte magát a tükörben. Csak a báléjek után volt ily halálosan sápadt. Vizet ivott. Szájában keserűséget érzett. Aztán, mielőtt lefeküdt volna, többször kinézett a gyorsvonat után, mely lassan-lassan egy hangtalan, fekete ponttá törpült. Csak a füstfoslányok szállongtak még a levegőben.

- Ida. Már megint...

Az állomásfőnök izgatottan nézett az elalélt leányra.

- Hagyd, kérlek - mondta az asszony -, látod, milyen fehér.

A vérmes ember levágta a villát. Felkelt az asztaltól, haragosan sarkon fordult és kiment.

A poharak ijedten csörömpöltek.

Ida halottfehéren, semmivé zsugorodva, a karosszékre roskadt. A kövér asszony nagy szoknyasuhogással és kulcscsörömpöléssel rohant a konyhába ecetért.

Pár pillanat múlva a szobát szúrósan éles ecetszag járta be. A húsrá ráfagyott a zsír. Az asztalon a legyek mászkáltak. A cselédek künn megették az ebédet.

Lenn a pályaudvaron a csengők csengeni kezdtek, jelezve a legközelebbi vonatot. Az állomásfőnök a sínek között szivarozott. A tiszta levegőben egyenesen szálltak fel a szivar füstgöngyölegei.

Idába lassan-lassan tért vissza a lélek. Az anyja az ablak elé vitte a karosszéket, kinyitotta az ablaktáblákat, s rémüldözve csókolta ájult leányát. Ida mosolyogva bólingatott:

- Jobban vagyok már... Hagyjatok magamra!

A tokás, kövér asszony ilyenkor rendesen sírt még egy verset. Bement az éléskamrába, s szobákba, s lassan megfedkezett mindenről. A cselédeknek kiadta a dolgot, átnézett a szomszédokhoz, vagy a szőlőbe ment. Az ura a pályaudvaron sétált, aztán a gépházban tekintett szét. Ida pedig egészen magára maradt. Újra fojtogatták a gondolatai. Átélté azt a borzasztó napot, azóta egy végtelenség múlt el, hogy idejöttek, s látta a döcögő parasztkocsit, melyről azon az álmos hajnalon leemelték az ő bútorait. Most körülötte volt mind, a régi ágy, az ismert falszőnyeg (egy lepkét fogó gyerek van rajta), s a kályhán az aranyos, ízléstelen angyal. Szeretett volna sírni, toporzékolni, hogy szülei nyugalomban virultak. A szíve a torkában dobogott.

Öt óra felé rendszerint visszajött az apja s az anyja. A lámpát megtisztították és meggyújtották. Künn a konyhában szappant, szilvalekvárt főztek, s a rézkotlóban szalma között - egy vizes ronggyal leterítve - gőzölődtek a befőttes üvegek. Azután átszállingóztak a szomszédok, s ozsonnára terítettek. A jegyzőné, egy durva bőrű, ízléstelenül fésülködő asszonyka, napról napra a legfrissebb pletykákat szolgáltatta.

A kávé s a tej gőzölgött az asztalon.

Mindnyájan buzgón ettek. A jegyzőné mindent dicsért, testvére, a kövér bába, óriási kalácsokat kanyarított ki magának, s a puha tésztát az ujjával mártogatta a kávéba.

- Ida, miért nem eszel? - kérdezte az anyja.

- Nem vagyok éhes.

- Megint beteg - szólt megijedve, és az urára tekintett.

- Féjrhöz köll adni - sipította a jegyzőné, s hamiskásan mosolygott.

Kisvártatva aztán bekopogott a református teológus, egy merev emberke, aki szorgalmasan felfelé fésülte a haját, mint egy gimnazista, s mindig hosszú szalonkabátban járt. Torkát erősen összeszorította, hogy öblösebb legyen a hangja, s kedveskedve udvarolt a nőknek.

- A hölgyek... a hölgyek... Kérem, mindig a hölgyeké az elsőség...

A háziasszony szorgoskodott. Ozsonna után behozta a friss szappant, egy acéldróttal szétvágva, s mutogatta, mily fehér belül. Ida, amint csak tehetett, berohant a szobájába.

„Mily utálatosak mind, mind” - mondogatta magában, s csaknem felsikoltott.

Leborult az ágyra. Az ablakon halvány fény szűrődött be, esteledett. Nagy porfellegeket verve a nyáj jött haza a legelőkről, s a tehének nyakán csendesen kongott a kolomp. A kapuk előtt böngött egy-egy elkésett tinó. A holdfény az út porát zöldre festette.

A másik szobában ezalatt a bor jókedvre hangolta a kis lelkészt, s egy pattogó magyar nótára gyújtott. Érces, vidám hangja messzire elhangzott. Ida ingerülten a zongorához futott, gyertyát gyújtott, s játszani kezdett. Beethoven volt előtte. Régen nem játszott már - a hangjegyeket sem látta jól -, kalimpálva, bizonytalanul ingadozva ütötte a billentyűket, de azért a szonáta mégis kibontakozott. A mulató emberek hirtelen elnémultak. A szegény Ida pedig alétan verte-ütötte a zongorát, és oly vágyat érzett, mint a sas, mely repülni szeretne, de nem bír, mert el van metszve a szárnya.

4.

Ablaka előtt szüntelen zakatoltak a vonatok. Éjjel legédesebb álmából riadtan zokogott fel. A fekete mozdonyok pokoli dübörgéssel vágattak. Ilyenkor egy ingben, ahogy volt, felugrott, s utánuk nézett. Csak egy lánguszály kígyózott még a sötétben.

Elmentek mind. Itt hagyták őt, s ezt a kopott, unalmas sárga állomást. Csak a vágyait küldötte utánuk. A fekete testű szörnyek pedig egyetértően prüszköltek, mintha értették volna a szavát. De azért nem törődtek vele, s mentek, mentek tovább, az emberek közé, az olajos acélsuklók forogtak, a síp füttyentett, a föld reszketve dübörgött.

Szerette ezeket a piros szemű, kormos szörnyeket. Sokszor álmodozott, hogy egyszer majd elragadják innen, mint a griffmadár a kis gyermeket.

A kocsikban bizonyára boldog emberek ültek. Mindenható politikusok, miniszterek, kik a világ sorsát intézik. Gazdag kereskedők, akik marokkal szórják az aranyakat. Nászutasok. A nő megcsókolja az urát, aztán villogó fogaihoz emeli a pezsgőspoharat.

Mindenütt fény, nyugodtság, kényelem. A kupékban francia és török fölírások. A konyhában dolgozik a fehér turbános szakács; a pincérek sűrögnek-forognak.

Arca egyszerre halálfehér lett.

Ha ez a gőgös vonat egyszer megállana...

5.

Az orvos a vállát vont, s azt mondta, hogy adják hamarosan férjhez.

Ida napról napra fehérebb lett. Zavaros álmai voltak, nem beszélt, nevetségesen széles, keményített szoknyában járt, mint a falusi leányok. Krétát, sót evett, és ecetet ivott. Gyakran elkóborgott a mezőkön. Sárga cipőket hordott, és cigarettázott.

Egy sötét őszi délután nem volt maradása a szobában. Fárasztották, kínozták a régi bútorok, az unalmas, barna székek, az éjjeli szekrényen a vizespoharak, s azt hitte, megfullad. Magára vette barna kendőjét, s lassan megindult a sínek mellett ki a szabadba. Szürke, bágyadt szeme

ragyogott, arcán halavány rózsák mosolyogtak, s piros szája úgy vonaglott, mint egy tűzszalag. Mellére fehér violacsokrot tűzött.

Ment, ment előre. Kendőjét ledobta magáról. A szőlőkben piros levelek hulldogáltak. A sínek mentén elvirágzott pitypangok. Leszakított néhányat, és pehelylámpást játszott. Aztán leült a fűbe. A sínek összefolytak a szeme előtt. Már a sárga állomás épületét sem látta.

A hideg vasrudakat ölelte. Fülét a kavicsokra szorította.

- Jön - mondta, és mosolygott.

6.

Az állomáson álmosan, unalmasan berregtek a csengettyűk. Az állomásfőnök ásítózva várta a gyorsvonatot.

Nézte, mint nő a fekete pont.

Egyszerre azonban valami történt...

A mozdonyból egy kék zubbonyos ember kifelé hajolt, s a másik pillanatban az összes kocsik mennydörögve csapódtak egymáshoz. Az utasok kinéztek az ablakokból. Nem tudták, miért rántották meg a vészféket, micsoda szerencsétlenség történt.

A leány bizonyára ott feledte magát a sínen, és nem vette észre a vonatot.

Ablakok csapódtak a pályaházban, gyermekek sírtak, a személyzet forgolódott.

Az indóház első emeletéről, kezében egy bronz gyertyatartóval, sírva és kiabálva rohant le egy asszony.

Csak annyit lehetett látni, hogy a hatalmas mozdony hortyogva és ijedten fűjva, csapkodva, mint egy nagy, apokaliptikus szörny, visszatorpant, és lihegve megállott, annyi év után először - most legelőször megállott a kopott, sárga állomás előtt.

1906

VERSTÁRGYAK

HOLDFÉNY

Az utakon s nagy kettős födelű házakon a sápadt holdfény andalog. Kitekintek az éjszakába, s az én lelkem is megtelik hideg, kékes holdfénnel. Ó, holdfény!...

Belopódzol a lelkem mélyébe, s szelíden felkelted a kemény kérge alá elbújt, megdermedt álmokat, te felfedező, te újra keltő. Oly ártatlannak látszol, s mégis oly kitanult és ravasz vagy, ó, holdfény!...

Költőknek ablakába nézel, s ők felébrednek, és könnyel telik meg a szemük; szerelmesek szemén villansz meg, kik a nyári lombok alatt egy sötét padon csókolódnak, s közelebb bújnak egymáshoz, mert a te fényednél semmit se veszünk észre, te, szerelmesek tolvaj-lámpása!

Bevilágítasz fáradt szüzek szobájába, és bőkezű pazarsággal ontod ezüst sugaraidat az ő párnáikra, és elveszed tőlük nyugodt leányálmukat, te kerítő!...

Benézel a szobákba, a zenetermekbe, rásütsz a fekete födelű zongorákra, és azok borzongani, zengeni, zsongani kezdenek, mint a napsugár érintésére a Memnon-szobor. Ottan andalogsz a csillogó érchúrokon, melyek a harmóniák harmóniájára süvöltöznek, mert ütemesen verik a bőrrel bevont és különös fakalapácsok. Most csak simogatják, az egész mindenség halkán sír, zokog, egyszerre azonban a játékpörölyök belemarkolnak a mennydörgő acélhálózatba, és tépik, szaggatják háborogva, zokogva. És mindezt te teszed, te zenekeltő, te költő!

A fáradt tudósokat elhívod a munkától. A tanuló leányok incselkedésedre lassan lecsavarják forró lámpáikat, és fájó fejjel, vágyó sóhajjal kitekintenek az éjszakába, és reád néznek, te szerelmes, te csábító!...

A kék, párázatos nádbozótokon, az őserdőkön te andalogsz, s a szerelmes óráknak és farkasoknak te világítasz, te rémes!...

Az alvajárók krétafehér arccal, nyomott kebellet erőlködve tefeléd küzdenek, és te háztetőkre, iszonyú örvények háborgásába viszed őket, te szörnyű!...

Te keltettél fel ma engemet is nyugalmas álmomból, s most beléd merülök és imádom halvány arcodat, mint magyar, pogány őszám a kelő nap vörös-tüzes korongját. Ó, mint szeretlek téged, te halovány csodálatos napom, te leheletszerű ezüstvirág, te gyöngyházhajó, te, a levegő kék hullámain csendesen vitorlázó naszád, te sziget, hol a boldogok laknak, te költő-hívó, te hívő-keltő, te hű, te hűtelen, te rémes, te édes!

AZ ÖREG KERTÉSZ

Ősz volt. A kopasz földön a haldokló violák és utolsó rózsák sóhajai pihegtek, a levegőben búsan lengett az elmúlás fanyar szaga. A kődíszítmények keretében nyíló csenevész virágok között az öreg, nagyon öreg kertész állott, s vékony kaszájával kaszálta a rozsdás fűvet. A sárga fényben égő kertre halálos csend borult. A kertész lépteinek nesze, kaszájának csengése messzire elhangzott.

Távolban egy alacsony üvegház guggolt, hol a nagy levelű, kárminkelyhű, drága virágok bágyadtan aludták téli álmukat.

Az öreg kertész fáradt volt. Ő is szeretett volna már aludni. Többször körülnézett. Gyanakodva és sunyin tekintett reám... Valamit akart. Titokzatosan mozgott, s kezével integetett, hogy menjek el. Megijedtem. Elfutottam. A tarlott vörös bokrok csörögtek mögöttem.

Elrejtőztem, és néztem, mit tesz az öreg.

Az utolsó rózsákat dühösen porba tiporta, a dísznövényeket gyökerestül kitepte. Azután lihegve leült a földre, cingár lábáról lassan levette a cipőjét, a harisnyáját és a nadrágját. Csontjai zörögtek. Majd megrázkódott, s mezítelenül, fehérén elöttem állt egy csontváz.

Az erdőn ekkor senki sem volt. A hideg szél egyedül bolyongott az üres utakon. A madarak ájultan buktak le az ágról, s nyomban meghaltak. A dér megcsípte a leveleket, a vacogó ágak sziszegve verődtek egymáshoz.

A nap a fekete égről barna fényt lövellt a kongó, siket kietlenségbe.

Az öreg kertész kiterült a holt gyepen.

Esni kezdett a hó.

A VÁSÁRBAN

A zúgó városban, a rohanó életárban elesett egy fáradt, öreg ember. Ősz haját bemocskolta a sár, de ő azért csendesen feküdt lenn, s szemlélte a csillogó batárokat, a töfögő-pöfögő gépkocsikat, a tevés-vevésnek s a fáradhatatlan munkának csillogó változatosságát. Sokáig néztem ezt az aggot, ki - úgy látszott - nagyon kényelmesen érezte magát a sokadalomban. Felkönyökölt a kövön, s mosolyogva körüljártatta szemeit a városon. A körülötte járók csodálkozva tekintettek reá, s egymástól kérdezték, vajon miért nem kel föl heverőhelyéről.

Vége rászántam magamat, hozzáléptem, és megszólítottam.

- Ó, tiszteletreméltó agg, miért fetrengsz itt a hideg sárban, mondd, miért nem állsz talpadra? Miért nem szaladsz a szaladókkal, és miért nem üvöltesz az üvöltőkkel? Nézz fel a kék égre, milyen azúros és csillámló. Tekints a földre, milyen lázas és forrongó. Mindenütt élet van, kelj fel, majd segítek neked.

Már nyújtottam karomat, hogy belékapaszkodjon. Ő azonban, mintha nem értett volna, mozdulatlanul maradt.

- Kelj fel! - szólottam neki még egyszer.

- Minek? - kérdezte az agg, bölcs ember.

MAGÁNY

Most még az utcán vagyok a kíváncsi tekintetek keresztútjában. Ezer és ezer fürge, tolakodó szem kémleli az arcomat s a rajtaülő lélek remegéseit. A tárgyak oly idegenek körülöttem. Sokszor azt hiszem, hogy nem is léteznek, s e sok működő lélek között magam is ijedten kapok a fejemhez, hogy megbizonyosodjam, csakugyan vagyok-e?

Hirtelen elcsapódom egy sötét közön, s keskeny utcák fekete háztetői alatt a boldogságtól szinte lihegve, lázasan megyek a céloom felé.

A kaput kinyitom. Belépek a szobámba. Sötét van. Nincs senki benne.

Egy pillanatig még kopog fejemben az utca zaja, a kerékdüörgés, az emberek zagyva beszéde, de már olyan halkán, hogy egészen összeolvad a lelkem zenéjével. Álmodozó semmittevésben

tekintek magam köré. Minden, ami köröttem van, olyan nyájas, s hozzám hasonlatos lesz. Az óra ketyegése s a szívem dobogása egybeolvad. A lámpa úgy világít, mint a lelkem fénye, és a bútorokat annyira egynek érzem magammal, mintha saját vérem folyna bennük.

Hallgatózom. A csend dalol, csilingel.

Valami templomi érzés hatja át a szívemet. Reszketve tárom ki karjaimat, mint az áldozó pap, és az ágyra roskadok. A szobában halálos némaság lebeg. Majdnem felsikoltok a gyönyörtől.

Magam vagyok!...

A BÖLCS ÁRNYÉKA

Az ősz platonista sokat szenvedett. Hiába volt a tudós athéni orvosok bölcsessége, a kuruzsló asszonyok furfangos ráolvasása, napról napra rosszabbul lett. Ő azonban derült mosolygással várta a dolgok végét. A drága fűkivonatokat elhajtotta, az orvosokat kinevette. Bölcs közönnyel nézett Hádész sötétlő kapuja elé.

Egészen lesoványodott. Hosszú, görög orra, mely tar homlokával egybeforrott, valami nagyon légies külsőt adott neki. Városszerte azt beszéltek róla, hogy már szellemekkel társalog...

Nagy, zöldes csillámú szemeiben heves vágy tüze égett. Elkívánkozott erről a tökéletlen világról, magasabb régiókba vágyott, mert tudta, hogy Thanatosz csak tökéletesebb csillagokra visz. Öreg és fáradt volt. Elmúlt százéves.

Ment, künn, a város kapuin túl. Gyönyörű őszi nap volt, kövér gyümölcsök hullongtak a hajladozó fákról.

A nagy úton csak ő ballagott. Tanítványai nem követték, mert az agg mester a magányt szerette. Ilyenkor gondolkozott és álmodozott.

Sokáig, lassan járt a porban.

Egyszer csak észrevette, hogy nincs egyedül. Előtte lépdelt az árnyéka. Hosszúra nyúlva, gigászi nagyságban.

A bölcs csontos testét egy bő lebernyeg takarta. Az árnyék épp úgy lógázta a köpenyt, mint ő. A karjai épp úgy jártak, a lábai épp úgy tapostak, mint az övéi.

A mester ezen nagyon elgondolkozott.

Vajon melyik a valóban létező: az árnyék, vagy ő? S ő, miképp egész életében tanította, most is azt hitte, hogy az árnyék. Az tartósabb, mint a romlandó földi test.

Mikor ezt elgondolta, nyájasan és bölcsen mosolygott.

Sokáig mentek így együtt, ő és az árnyék.

Aztán, mikor a napszeker vértajtékos, lihegő lovakkal a nyugati ég peremére ért, leült egy szőlőskert fala alá, mert elállott a lélegzete.

Hörgött. Érezte, hogy elalél. Rövid ideig küzdött, aztán lehunyta a szemét, és meghalt.

A hús alkonyi szellő meglibegtette haját, hosszú köpenyét, és szandálja kötőzsinórját kibogozta.

A fehér falon a fekete árnyék lassan táncolni kezdett. A hulla azonban ott hevert, meredten és élettelenül.

TÜCSÖKDAL AZ ÉJSZAKÁBAN

Valamikor - két vagy három éve lehet már - gyorsvonaton robogtam egy nyári szürkületkor. Kihajoltam az ablakon, s szinte beleszédültem a fekete, szénillatos sötétségbe. Kezemben hosszú, finom cigaretta parázslott, s lankadtan, tétlenül néztem, mint alszik el, szenesedik meg, feketül hozzá az alvó, mozdulatlan éjszakához. A kerekek süket dübörgésében egyszerre csak egy ezüstös trillát hallottam. A szürke mezők mélységében, valahol messze, messze egy tücsök dalolt magánosan, egyedül.

Akkor egyszerre elérékenyültem a primitív hangszeren, és szemeimbe könnyek csorogtak. Cigarettaimat leejtettem az éjszakába. Oly fájó, édes és különös volt, hogy egy tücsök valahol messze dalba kezd, egy gyorsvonaton rohanó vándor meghallja, és magával viszi az emlékét.

Aztán egészen elfelejtettem a tücsök nótáját. Két vagy három éve lehet már. Ma pedig itt ülök a lámpám árnya alatt, és fűtött szobában, csikorgó télen újra hallom a tücsökdalt, az ezüstös, trillázó éneket, amely egyszer - valamikor - hozzám repült az éjszakában. Egyszerre nevetni és sírni szeretnék. Miért, miért kell újra ellágyulnom? Az ismeretlen mezőn azóta sokszor elszáradt és kivirult a fű, az ugart fölszántották, ezer és ezer fiatal tücsök kezdett új dalba, s az én igénytelen énekesem még azon a nyáron meghalt. A vidék talán el is pusztult egészen, a gyorsvonatom mozdonyát, amely tovaröpített a dübörgő síneken, azóta piszkos kereskedésekben ócskavasként árulják, a gépész meghalt, a jelzőlámpa összetört, a kocsik inai meghibbantak, és a vasút utasai szertezüllöttek, örökre eltűntek a szemem elől. A dal azonban él, a tücsök, ez az apró fűzfapoéta, ez a semmi, ez a ciripelő, zöld féreg egyre húzza lelkemben fájdalmas, vékony hegedűjét.

És dala most újra a vágy, az öröm, a fájdalom végtelenségét kelti föl bennem, mint akkor - két vagy három éve - a nyári szürkületben.

A TENGEREN

Hajóm, ez az acélbordájú víziszörny, inogva lebeg a hullámok viharos taraján, mint egy parafa dugó. Lüktetve, pihegve, nehezen lélegezve alussza lázas, délutáni álmát a víz, s valami különös, kemény felfelé-nyomást, valami borzalmas dagadást látok és érzek mindenütt. Kék messzeség előttem és utánam - szabad a pálya -, ég és víz között lebegek, szilaj vadászkedv fog el, és reám tekintesz, te nagy forradalmár, te örök-nyugtalan, te közönyös gyilkos, ó Tenger!

Felém öltögeted ezer apró vipera-nyelvedet, felmordulsz, reám bógsz, te harapós oroszlán, és azt mondd, hogy bukjak előtted arca, és imádjalak.

Villamos bizsergés fut át idegcsöveimen, és az arcom elpirul. Szembeszállunk végre egymással, én és te. Más senki sincsen itt. A nap is hangtalanul, tompa fénnel ég, mint egy öreg hálószobalámpás - ez a leszámolás órája -, s az acélvár makrancosan és fennköltén recseg bele az álmos, sárga félhomályba, a bizonytalanság és vakmerőség isteni közönyével. Csak acéltüdei dohognak egyhangúan, bágyasztóan, amint a kék égből a vízi futáshoz olykor levegőt kortyint. A szélben azonban hárfahúrokká finomulnak a vastag hajókötelek, és gyönyörű dalt dalolnak nekem.

Szemben állok tehát veled, farkaszemet nézek zöld haragoddal, és nem rettenek meg tőled, ó örök-rontó, frigyét bontó, vért ontó. Az én ereimben is háborog egy óceán, felmorduló, elsimuló, dúló piros vér-óceán, melynek hatalma nem kisebb a te hatalmadnál. És piros vér-viharaimban világokat török össze, és világokat alkotok.

Thalatta, örök, napfényes kék Thalatta, hatalmas vagy, de nem vagy nagyobb az embernél.

Most ragyogsz, izzol, bujkálsz, minthogy élek és látlak tégedet, de egy pillanatban lehunyom a szememet, és eltűnsz előlem, megsemmisítek, és újra nem vagy.

Te a hajótörés pokoli recsegésében vizet öntesz hörgő számba, hullánkkal labdázol, orkánokkal hányatsz, de nekem csak szemhéjamat kell lehunynom, és te eltűnsz, és a semmiségbe roksz.

Ó tigrisorkú, agglegényharagú, pörölő, vén elégedetlen, nem bámulod-e az embert, az isteni férget, a nyugodtan-rontót, az akadály-bontót, a könnyet-ontót, ki megnyergeli táncoló hullámaidat, pöffeszkedik ítéletnap viharaidban, és megsemmisít egy szemrebbenéssel téged, háborgó víz-tócsa, fönséges pocsolya?!...

ÉJ DAL

Egy nagy szakállú, remetearcú vándor bolyongott a város elhagyott, sötét utain. Azután megállott, és halk hangon így énekelt a sötétségben:

- Jöjjetek hozzám, öröm leányai, ti festékes arcúak, kormos szemöldökűek, és tárjátok ki szomorú lelketek titkát. Én imádom a ti lelketeket, mivelhogy az őszinte, és nem kendőzött, mint a többi embereké.

Jöjjetek közém, és ugrádozzatok vidor kacajjal, fürgé bokákkal, mert én szeretem a ti szomorú örömeteket, mivelhogy minden mosolyotok könnyekből születik, és a könny szent.

Danoljatok nekem szomorú nótákat, miket még akkor tanultatok meg, mikor fehér volt lelketek, mint most karjaitok hava, és bizalmasan csókoljátok meg az élet tüzében megperzselődött ajkaimat.

Olyan jók és szépek vagytok ti! Hasonlatosak a fekete éjben nyíló piros rózsákhoz, vagy még inkább a jó anyákhoz, kik megszojtatják az ő síró csecsemőiket. Ti nyugalmat és békességet adtok a láztól dagadóknak s a szenvedély elvakultjainak.

S olyan ártatlanok vagytok! Úgy fekszetek a hideg ágyon, mint Vénusz oltárán a néma, gyenge báránka.

Jöjjetek hozzám, bánatom testvérei, édes testvéreim, ti megértitek a szenvedélyek lávatüzeiben szénfeketére égett lelketeket, és én nem nevetek a ti kisírt szemetekbe.

A költő titeket nagyon szeret, mert az ő arcán is festék van, és lelke tüzével ölelgeti azokat, kik nem méltók rá, s míg mások lángra gyúlnak az ő tüzénél, lelke hideg és vigasztalan marad.

És bizony mondom, ti mindnyájan költők is vagytok, szomorú leányzók, mert szenvedéteket senkivel sem éreztetitek, csak a gyönyört, mely belőle fakad. Ágyatok hasonlatos a koporsóhoz, örömetek a szenvedéshez, és életetek a halálhoz, s mégis forrón ölelő karokkal szorítjátok magatokhoz azt, ki álmodni akar az élet aranyfájáról.

Hideg tüzetek lángra gyújtja a szegény vándort, s azok, akiket sohasem csókolnak női ajkak, megáldják lábatok porát is, mert könnyörületesek vagytok hozzájuk.

Ölelésekből nem származik kín és szenvedés, csak mély, örök nyugalom és boldog felejtés, mert ti a szűz természetlenség komor papnői vagytok.

Legyen áldás az utatokon, és szánakozva senki se térítgessen vissza benneteket, mint egykor Bethániában az Ember Fia tevé, mert bizony mondom nektek, ti jók és költők vagytok, s nagyobbak minden imádkozó leányoknál és alakoskodó asszonyoknál.

Most megáldalak benneteket, és így áldjon meg mindenki.

És legyen ezerszer átkozott, aki titeket csak arany és ezüst marhával akar kifizetni, s nem csókkal és könnyel, mert jók, áldottak és szentek vagytok, ó, gyönyör lányai...

A VÖRÖS ÜNNEP

Örömmámorban úszott az egész világ. Az eszme végre diadalt ült. A világ összes proletárjai csókolóztak, részegen az örömtől s a boldogságtól.

Egy beláthatatlan menet indult a Pantheonhoz, melyet a felséges nép épített az emberiség nagy költőinek és tudósainak, hogy mindnyájan méltóan hódoljanak nekik.

A felséges nép azonban, mikor a Pantheonba lépett, zúgni kezdett, mivel látta, hogy a díszes márványcsarnokban csak néhány kiválasztott szobra díszel.

Egyikük rögtön felugrott egy szobortalapzatra, s így szólott:

- Elvtársak! Megtűritek-e, hogy az egyenlőség ünnepén a szellem tőkésai ily kiváltságot élvezzenek mifelettünk, kik éppen olyan emberek vagyunk, mint ők?...

Óriási tetszésriadal követte szavait. Másnapra már tízszer annyi szobor díszelgett a márványkupolában. Shakespeare szobra mellett ott volt Hazafy Veray Jánosé is.

Lassan-lassan azután kidobálták a szellemi „borzsoák”-at, és az egész Pantheon megtelt a hülyék és félkegyelműek arcásával.

A felséges népnek azonban ez sem tetszett. Mind úgy gondolkodtak, hogy ők sem különbek náluknál, s lassan-lassan ezeket a szobrokat is kidobálták, majd egy főséges ünnepség keretében végleg lerombolták magát a Pantheont is. Az emberek mind egyenlőek lettek...

És a felséges nép boldog volt.

AZ UZSORÁS

Az uzsorás halálba kergette egyik barátját.

Sokáig tépelődött, míg végre meggondolta magát, és elment a ravatalához. A halott a szoba közepén feküdt. Szemeire nagy ezüstforintosokat tettek. (Ez volt a halott családjának egyetlen vagyona.)

A gyászolók megdöbbenve tekintettek a sovány, huncut arcú öregemberre, némán üdvözölték, és egy szomorú tekintettel mindent megbocsátottak neki.

Az uzsorás azonban a halott fölé hajolt, s szeméről biztos, hideg mozdulattal levette a két ezüstforintot, és egy kecses mozdulattal a zsebébe csúsztatta.

Gyöngéden meghajolt, s csak annyit mondott:

- Rendben vagyunk!...

Azután eltávozott.

1905-1906

SZOMBAT DÉLUTÁN

Szombat délután volt, de ez nem nagyon fontos a történetre... Az ég azonban aranysárga üvegkupolaként feszült szét, s enyhe ibolyaillat párologott a barna szobákban. Ez az a különösen világos és átlátszó szombat délután, mikor a szorgalmasabb diákok a nyitott ablakoknál vonalazzák meg füzeiket egy szabad vasárnap délután örömeiben, s a távol mezőkön kacagva, puffogva hangzik fel a méta lármája meg valami eltévedt harangszó. Ebben a pillanatban még a szigorú arcú iskolásudvarnak is bolondos kedve támad, s a nehéz homok ugrálni szeretne örömeiben, ha az a kenetes és vallásos komolyság, amely ilyenkor szentelt olajként minden tárgyra ráömöl, meg nem tiltaná neki.

Egy fiatalember nézett ki ilyen szombat délutánon második emeleti ablakából, mely egy hosszúkás, beláthatatlan végű szobának szállította a napsugarakat. Nagyot kortyintott a részegítő kék levegőből, azután kijebb dugta a fejét, és rákönyökölt az ablakdeszkán heverő fekete posztóra. A ruhája is fekete volt, s sápadt arca ebben a gyászos keretben csodásan szomorúnak látszott. De vajon miért is volt ennyire bús? Nem tudta senki, még csak nem is sejtette. A szomszéd ablakokban könyöklő leányok találgatták, de ők nem jöttek reá, ki lehet igazán ez a sápadt, fekete fiú, aki naponta tisztán, elegánsan jön-mén, néha gyászkeretes leveleket kap, melyeket szótlanul tép össze, s darabjait nyugodtan hajigálja le a járda kövezetére? Vajon távol halottja van-e, életunt világfi, vagy talán szerelmes is? Nem mondjuk meg, hanem higgyük a legjobbat.

A kis mellékutcán éppen az ő ablaka alatt átfúj a virágszagú szellő, s mintha csoda történt volna egyszerre, az egész élet ragyogását mutatta meg a szűk börtönök lakóinak.

Künn, a körút tölcseirein még télies vidámsággal kavargott a zaj, itt azonban a kocsisok már andalogva hajtottak, az udvarok kötelein színes ruhák lógtak, s a kövek között szivárványszínűen, lustán csillogott a szappanos víz. Ide már megérkezett a tavasz. Az ablakban könyöklő idegen tág tüdővel szívta magába, s fürkésző szeme észrevette azt is, hogy néhány homályos ablaküveg mögött otromba cserépbögrében ibolya kéklött. Lenn egy szállító kocsi új bútorokat hozott, s a friss festékszag tavaszosan vegyült el a virágillattal és a zöld gallyak életlehelő szagával. Nyelte ezt a selymes, bársonyos levegőt, és nem tudott vele betelni. Alatta ugrálva járkáltak az emberek, mintha örültek lennének a napfénytől, a virágoktól, a lányoktól, s egy percre ő is kiáltani szeretett volna, hogy minden csupa vér, csupa forró buja tavasz, csupa csók és lángoló seb legyen, de azért csak olyan szomorú maradt, mint eddig.

Felvette vékony, fekete, tavaszi kabátját, s megindult kifelé.

Nem nagyon sokat gondolkozott, merre menjen, hanem ment egyenesen és vakon, amerre inai vitték. Mindenki láthatta, hogy az ő esze most a lábaiban volt. Roskatag, szomorú lassúsággal haladt, mint valami öreg ember, s nem is tekintett maga köré. Ilyen révedezően járni csak a megcsalt szerelmesek szoktak, akiknek már nincs több vágyuk. Ez a szegény fiatalember is fárdatan hagyogatta el maga mögött a várost, a házak egyre kisebbedtek, az utcák fogytak és ritkultak, s egy lapos, napfényes mező szélén már integetett a lassú hajlású temetődomb, a kálvária. Nem riadt vissza az enyészet komor színpadától, hanem nyugodtan ment előre. Az ázott, tavaszi fák között mosolygó kopott Krisztus oly szelíd volt, s a régi esőmosott szentképek mind ismerősként köszöntötték, bár tudta, hogy sohasem járt itt. Talán csak álmában kalandozhatott erre, de ebben sem volt bizonyos. Ment tehát előre, a sarjadzó puha, lucskos földben, a virágos, domborodó földpúpok közé. Távolban a szomorúság nemtője

megfordított fáklyával állott, a márványangyal zokogva borult egy oszlopkőre, és a kis sírok mellett olcsó fakeresztek szomorkodtak.

Szomorúan és hangtalanul nevetett, a vállát vont, és suttogott.

- Mindez olyan, mint egy álom... Akárcsak egy szomorú, rejtelmes álom.

Vajon hol volt? Bizonyára nem is tudta. Mint egy alvajáró bámult maga köré, és ment, ment előre a nedves, aranyos tavaszban. Ártatlan hangú csengettyúk csilingeltek. A halk szélben borzasztó bánat futamai csuklottak meg, s fenn a kék mennyboltban angyalok tört sírását lehetett hallani.

Micsoda ünnep volt? Micsoda emlékek tértek vissza?

Lehet, hogy a szomorúság ünnepe volt, s a szerelem emlékei sírtak. Ez a szomorú idegen talán szerelmes volt egy gyönyörű szőke asszonyba, s ezen a világos szombat délutánon annyira túlcsoordult a szíve, hogy nem bírva magával, idejött velük. Az asszony bizonyára nehéz, kávébarna bársonyruhát hord, komoly, szőke haját már hátrasimítja, nedves szemeiben félve csillan fel az ősz, s csak forró testén érzik még a tavasz lüktetése. Képzeljétek el a nőt, amint ezt a pelyhetlen állú fiút örülten, éhesen csókolja selymes szobájában, ahol ijedten rezzennek össze a drága csecsebecsék, s megmozdulnak a falon a komor velencei képek. Képzeljétek el, s talán megértitek ezt az érthetetlen fiút. De miért mondom el ezt? Lehet, hogy ez az asszony nem is él, s csak én koholtam ez álomban járó, ködös lovag mellé aranyos háttérül.

Sokáig andalgott a szomorúság mezőin. Körültekingetett. Távolban széles mezők nyújtózkodtak, szélalmok forogtak, kocsik jártak. Mily szomorú volt ez az ernyed, álmos szombat délutánon, mikor a szív tele van habkönnyű álmokkal s nehéz kétséggel. Egy ember jött a határon, azután eltűnt. Egy dal hangzott fel, s elnémult. Egy füstgomoly szállt fel és szerte-züllött a levegős magasságban. Mindez fáj neki, hogy szinte könnyezni szeretett volna. A temető szélén állott már, ismeretlen, törpe sírok között. Mellette a temető mély árka zöld, pállott vizével, bojtortjántövisével, csalitjával, nehéz, furcsa illatával. Messzebb egy szemétdomb. Ember, ameddig a szem ellát, sehol. Ebben a nagy némaságban pedig fojtogatni kezdte a bánat, a szív szent, névtelen bánata, s üres szemekkel, ügyetlenül leült az egyik elhagyott sírhalomra.

Révetegen tekintett maga köré, amint arcán az élet rózsáival az enyészet dombján merengett.

Nem is tudom, milyen sokáig ült ez a fekete fiú a virágozni kezdő sírhalmon, nem is merem sejteni, miért, hiszen azt sem tudom, honnan jött, és hová ment. Még azt sem mondhatom meg, hogy ez a könnyező ember én voltam-e, vagy te. De, hogyha rágondolok, elfog a sírás, s zokogni szeretnék, mint ő ott a temető szemetes árka mellett, amint halaványan, összetörve leült egy ismeretlen, elhagyott sírhalomra.

Mindez olyan, mint egy szomorú, rejtelmes álom.

1907

A CSEH TROMBITÁS

A színházi zenekar mély pincéjében - zöld ernyős villanylámpa előtt - ül Sznopcsek, a cseh trombitás. Ha a karmester kopog a pulpituson, szájához szorítja rengeteg trombitáját, a szeme kidagad, mint a ponty, a két arca először felpuffad a beléje szívott sok levegőtől, aztán ez a levegő - lassan és ütemesen - kiárad a trombita torkán, s az arca lelohad. Sokszor ismétli a játékot. Lélekkel fúj, és lelket fúj a hangszerébe. A trombita pedig, mint egy kacskaringós szörny, egy aranypolip, őt szívja. Estefelé borozni szokott. A feje kellemesen kóvályog. Izgatja a zene. Amint belelehel a trombitájába, úgy érzi, hogy a szája elreped, az arca felrobban a fortissimo örömetől, és bőrén még sötétebbé válnak a bor és az öregség csúnya pirosilla rózsái. E tornák után lehunyja a szemét. A világ sötét fényben úszik előtte.

Arca még piros, járása vidám és könnyű, de egy idő óta a halál csírái fakadoznak benne. A többiek, akik körülötte voltak, nem vettek észre semmit, csak arcvonásai meredtek meg márványosan, csak a szeme esett be kissé. A szomorkás pici ember egy este hazament, leült fakózöld karosszékebe, melyben meghalt az apja és a nagyapja, és maga elé bámulva, nyugodtan és bölcsen - ahogy igazi filozófushoz illik - leszámolt az élettel. Volt neki némi megtakarított pénze, a színházi zenekart faképnél hagyta, és aztán csak a hangversenyekre meg az italra költött. Életrendjébe semmi változás sem esett. Korán kelt, erősen és sokáig mosakodott, és reggelenként órahosszat sétált a városi park fehér orgonabokrai között. Maga sem sejtette, mi baja van, de tudta, hogy pár év, pár hónap, és mindennek vége.

A hangversenyeket buzgón látogatta. Ez volt egyetlen passziója. Szerette a zenét önzően és szenvedélyesen, s a füle, ez a begyakorolt, ingyenkedő hallószerv, mohón szürcsölte magába a halkuló, dübörgő hangviharokat, mintha egész valója csak ezen a két lapos tölcseren át ömlött volna beléje. Nem sokat érthetett a zenéhez, de tisztelet élt benne, egyes zene-zsenik előtt haptákba vágta magát, mint a muzsika öreg közkatonája. A hangversenyteremben mindig ő volt a legelső. Hét órakor nehézkesen és komolyan felbotorkált a lépcsőkön. Az ajtónyitogatók, a ruhatárosok mosolyogtak, ő is mosolygott, azután beballagott az üres terembe, leült az első sorba, megtörölte vastag szemüvegét, hogy a zenét lássa is, és keresztbe font karral - illedelmesen - várakozott. A közönség fecsegett, pissegett, fészkelődött, de ő mindig tiszteletteljesen és csendet parancsolóan ült, mintha rá lenne bízva, hogy a művészetnek ebben a művészietlen és kegyetlen korban igazat szolgáltatasson, s megvédje a barbárok közönye ellen.

Hűvös októberi este volt, korán sötétedő. A köd vastagon feküdt a városon, az emberek küszködtek vele, nekimentek, a villamosok csörömpöltek. Valami zavar és várakozás lebegett mindenütt. Kopott, csöpögő esernyőjével sebbel-lobbal libegett a lépcsőn felfelé. Úgy látszik, el is késett. Fáradt és szomorú volt, alig bírta már magát, nem is akart eljönni, de most ott állott az ajtó előtt, nem érdemes visszafordulnia.

Lábujjhegyen lopózkodott a legközelebbi székre. Idegesen feszengett, mert nem ülhetett a szokott helyén, körötte ismeretlen emberek, mellette egy nagy ablak, amelyet azelőtt sohasem vett észre. Az ablaktáblákról csorogtak a vastag verejtékcseppek. A teremben különben is tűrhetetlen a melegség. Fönn a plafonon a zöld gázlángok lihegnek, a tikkasztó forróságban szédülnek. A tükrök a sarokból bámulnak reá, a zene pedig magasan kóvályog, és álmos, ernyedt, azt hinné az ember, bármelyik pillanatban elhallgat, elalszik. A zene és a melegség együtt zsi bong.

Erőlködött, de nem tudott figyelni. Összeráncolta a szemöldökeit, és a közönséget nézegette. Mellette egy gondosan fésült öszülő úr ül, aki most lépett ki a borbélyüzletből, háta mögött egy smokk lány figyel, s annyira előrehajlik, hogy félni lehet, lebukik a székről. Az előtte levő sorban csupa borzas fiatalember, egy kövér, fiatal zszurnaliszta, aki az uvertürt fontoskodva hallgatja. És ott egy oldalszéken, ott egészen az ablak mellett...

A feje megfájdult, és elállt a lélegzete.

- Bolondság - mondta. Aztán újra odanézett.

Otthon az ágya fölött lógott a maszkja, melyet a halotti lárva után öntöttek. Pontosán emlékezett halálának évszámára, s hamarosan kiszámította, hány év múlt el azóta. Maga előtt látta utolsó kottájának másolatát, halvány arcképeit és azt a képet, ahol a ravatalon fekszik. Képtelennek találta, egy darabig nem is nézett arrafelé, és mosolyogni próbált, de minél tovább ült - így elfordulva - annál inkább érezte, hogy az idegen tekintete hívja, átfúrja kemény ingmellét, beleszúr testébe, és neki arra kell fordulnia, ha akar, ha nem.

- Lehetetlen, lehetetlen.

Megsimította homlokát. A feje beteg, a látása zavarodott meg, bizonyára csak képzelődik.

Végre kiegyenesedett, hirtelen és határozottan feléje fordult, mintha maga előtt akarta volna bebizonyítani, hogy nem fél. Az ismeretlen még mindig úgy ült, mint előbb. A szék támlájára támaszkodott, nehéz, nagy fejét jobb kezére hajtotta úgy, hogy fél arcát - egészen élesen - láthatta. Pár pillanat múlt el. Egyszerre lassan és nyugodtan hátrafordult az idegen, s reá nézett.

Reám néz?

A trombitás elfehéredett, s arra gondolt, hogy utóbb gyakran történnek vele olyan dolgok, amelyeket nem tud megmagyarázni, és délután több bort ivott a kellenél. A szája azonban nyitva maradt az ijedségtől:

- Beethoven...

Ő volt, a süket Isten, majdnem olyan, ahogy a képeken látta, ahogy képzelte. Eljött ide, abba a terembe, ahova ő, elvegyült a többi közé, és észre sem vették. Most már nem is kételkedett. Előtte volt, s ha közelebb megy hozzá, meg is tapinthatja a ruháit, csontos arcát, gögöszomorú szemeit, beszélhet vele, megszólíthatja, és ő felelni fog, röviden, egyszerűen, vagy talán gorombán, ahogy a kontár orgonással beszélt egyszer, mikor haragos volt.

Nézte, nézte. Az idegen mozdulatlanul ült. Nagy koponyáját előre tolta, oroszlánsörényét hátrasimította sovány, hosszú ujjjaival, azután ismét nekitámaszkodott a széknek, mint a többi. Vonásai durvábbak, mint a képeken, orra nagyobb és formátlanabb, de azért így is szép, és vékony, germán ajka finom és friss, mint egy fiatal leányé. Csak barnás arca kissé halvány, mintha nem aludt volna az éjjel, s fáradt lenne a hosszú utazástól, melyet meg kellett tennie, míg ideért. A jobb könyöke fehér kőportól piszkos, a sírok tégláitól, vagy talán a meszet dörzsölte le, amint bejött?

Fekete, hosszú kabátot viselt. Magas, puha, hegyesen kiszögellő gallér szorult a nyakához, kissé régimódi, de nem feltűnő, rozsdabarna nyakkendője pedig többször körülfutva nyakán, görcsös csomóba gombolyodik, s csak lazán tartja össze egy kékkövű bronzmelltű. A haja zord rendetlenségben mered égnek. Fekete mellényén egyszerű, ezüst óralánc.

- Milyen nyugodt. Milyen egyszerű. Akárcsak a többiek. - Most már emlékezett reá, előtte jött be, s határozottan tudta, hogy látta a pénztárnál, amint megváltotta a jegyet, a zsebébe gyűrte, s az ajtó felé tartott.

„Ilyen tehát, ilyen.... - gondolta, amíg félig magánkívül reá meredt. - Ha megszólíthatnám, ha csak megérinthetném legalább a ruhája szegélyét, a cipője hegyét...”

A közönség tapsolt, fenn az emelvényen egy fiatalember hajlongott, azután újra lárma keletkezett, szünetre mentek ki az emberek, néhány széket hátratóltak, suttogtak, sóhajtottak és hangosan beszélgettek.

Egy pillanat sem telt bele, s a trombitás már az ismeretlen háta mögött állott, aki a nyugtalankodó emberek között keresztbe font karokkal ült, mint előbb.

Lassan vállára tette kezét.

Az idegen hátrafordult, és a szemébe nézett, nem volt meglepődve, egész arcát feléje emelte, és kezét nyújtott, mintha már régen ismerték volna egymást. A trombitás most hebegni kezdett, de az idegen - nagyon természetesen - megfogta a kezét, reá nézett és kimondta a nevét.

- Nem... ez nem igaz... - lihegett a trombitás, és egy székre szédült, melléje.

Aztán maga köré nézett. Szeretett volna felállni, kicsit meghajtani a térdét, mint az oltár előtt, vagy valami olyant mondani, amit audiencián szokás, mikor királyokkal beszélünk, de torkán akadt a szó.

- Ah... - fuldoklott, és kezét a karjára tapasztotta.

- Vigyázzon - mondta az idegen -, nem szeretném, ha más is megismerne. El kellett jönnöm. Ne kérdezze, miért.

Szakadozottan szólt, rekedtes, nem kellemes hangon.

Két fiatal lány haladt el mellettük, s a szava elveszett a kacajukban.

Ezalatt mind a ketten az ajtóhoz értek, könnyen, gyorsan mentek, szinte röptek. Künn a hűvös folyosón öles léptekkel szálltak tovább a neszfogó, piros léniás gyökérszőnyegen. Az ismeretlen apai szeretettel, kissé szigorúan, de jóságosan nézett a trombitás szemébe, ritkán szólt, mintha valami bánat feküdt volna a mellén. Többször csüggedve intett a kezével, lemondóan bólintott, a vállát vont, egész valóján közöny érzett, olyan közöny, hogy néha félelmetes volt.

- És meddig... meddig marad itten? - dadogott az öreg trombitás, és oldalról reá sandított.

Az ismeretlen mosolygott, megnézte az óráját.

- Holnap hajnalban, pont ötkor indul a vonatom. Akkor megyek...

A trombitás olvasott a szeméből.

- Nem jön többet soha vissza.

- Soha.

A folyosón hideg volt már. Didergő, őszi szél suhant végig künn a meztelen fák között, a holt gyepen levelek járták a haláltáncot, s néhány vékony karó a szálloda udvarából árnyékot vetett az ablakokra. A homályból egy elmosódó fal kísértett, a kerítés előtt az egymásra tornyozott asztalokat mosta az unalmas eső, s alakjuk nagyra nőtt, olyan volt, mint egy fantasztikus, magas ravatal. Egy pincér suhant végig a folyosón, s nesztelenül tűnt el. Pár ajtó csapódott be, nyekergett az ágy, amint a vendégek sietve belezökkentek, azután hallatszott, amint elfűjták a gyertyát, és kitétték a cipőiket az ajtó elé.

Az idegen nyugtalanodni kezdett, megszorította a trombitás kezét:

- Bocsásson meg, most felmegyek. Itt lakom a második emeleten, a hatos szám alatt. Egyet-mást még el kell végeznem, de fél óra múlva várom lenni a bejáratnál, az oszlopcsarnokban.

Még egyszer hátranézett:

- Várom.

Ezzel magára hagyta a trombitást. A hangverseny közönsége pedig kiáradt az ajtókon, a fekete ár kettévált a két ágazó lépcsőn, s csavarogva-forgva tűnt el.

Öt perc múlva már kihalt az ünnepélyes, kriptaszerű épület.

Az oszlopcsarnokban egyedül a trombitás várakozó alakja kucorgott, az óramutató a tizenkettőt elhaladta, és az ismeretlen még nem jött.

Az öreg arcára tarka lázfoltok rajzolódtak. Zsebóráján már egy óra. Ekkor nem volt többé maradása. Felrohant, és megnézte a vendégkönyvet. Nagy kusza betűk, színezetlen, durva írás, az ő betűi, az ő írása.

Egyenesen a hotelszobája felé tartott. Kopogott. Az ajtó nem volt bezárva. Zsebéből előkotorászta a gyufát. Senki. Szűz tisztaság, a szekrények be vannak zárva, a kulcsok az asztalon, a bútorokon semmi nyom, mintha nem is emberi lélek lakott volna itten. A levegőben csak a tisztaság kedves illata. A gyertyák meggyújtatlanok, belök selymes és rojtos, a törülközők használatlanok, mint a gyűretlen, hófehér oltárkendők. Hasonló az egész szoba egy szűzlány otthonához. A vizesüveg színig telve, a poharak szárazok, az ágy bontatlan.

A háta mögött álló pincérhez fordult:

- Elment?

- Nem láttam senkit.

- Mióta lakott itt?

- Pár napja, de sohasem szólt hozzánk. Azt sem tudtuk, mikor jött, mikor ment. Reggel üres volt a szobája. Az ágyhoz nem nyúlt, a gyertyákat nem gyújtotta meg soha...

Az öreg késő hajnalban ért haza, összetörve és fáradtan, az ágynak esett, s nem is kelt fel többé.

1907

PÁRBAJ

Tikkasztó, borzalmas augusztusi éjszaka. Már harmadszor csöngetem be az inast, hogy hozzon friss vizet. A mosdótálban, a vizespalackban alig áll benn, megpállik, gyöngyözik, szinte felforr, mintha egy pokolkályhát gyújtott volna alá valaki ezen az átkos, nyári éjszakán. Az ablakok nyitva vannak. Az ég halott, fakó, egy megvakult tükörlaphoz hasonlatos, melyen csak néha borzonganak ideges villódzások, s rohasztó melegségnek beteg rezdülései, különben színtelen, sem kék, sem sárga, sem zöld, csak kétségbeesetten közönyös és néma. Belemártom fejemet a tálba, s ijedten kapom ki, a víz megint meleg. Újra csengetek. A vázában szegény beteg virágaim ájultan haldokolnak.

Három óra.

Francia konyakot iszunk, és bámulunk egymásra. A főhadnagy olvasni kezdi az újságot, és nem törődik velem.

- Feküdj le - mondja közönyösen, és tovább olvas.

- Ki ez az Orly? - kérdezem. - Beszélj, az isten szerelmére, beszélj...

- Mondom, én is csak annyit tudok róla, mint te. Egy titokzatos egyéniség, aki mindenütt jelen van, és senki se tudja, kicsoda.

- Tegnap is ott volt az orfeumban?

- Ott. Ugyanabban a fülkében, a rózsaszínű lámpás alatt.

- Nem látszott rajta semmi?

- Semmi. Feküdj le...

Elmúlik pár perc, és most már látom az ő pergamenszerű, száraz bőrét, sovány agglegényfejét, amint az orfeumban, háttal a színpadnak, egy székhez támaszkodik, s ingmelle az ívlámpák lilás fényében vakítóan csillog. Nem bírok aludni. Lehunyom a szememet, és akkor még borzasztóbb az ébredés. Az óra tovább jár, a főhadnagy arca az újság fölé hajlik, a zöld lámpaernyő mozdulatlan. Nem tehetek róla, félek attól az embertől, s bár komikus vagyok, mint a ponyvaregények párbajhősei, gyáva, mint egy asszony, tovább kell virrasztanom, és a levegőbe ezerszer kirajzolnom csontos, magas alakját, amint lihegve rám támad. Karja hosszú. Arcizmai kétségbeesetten rángatóznak. Valóságos bestia.

- Csak legalább tudnám, mit akar tőlem. Miért kötött éppen belém?

- Légy egészen nyugodt. Semmit sem akar tőled. Most egyszerűen terajtd van a sor.

- Jól vív?

- Minden hónapban van egy párbaja.

- De magyarázd meg nekem, miből él akkor ez az eladósodott kártyabetyár? Miért jár társaságokba és a színházakba unatkozni? Minek ad fejedelmi borraivalókat a pincéreknek, mikor mindenki tudja róla, hogy nincs pénze? Ettől ijedek meg, ettől a titokzatosságtól. Ez az ember siet élni, s most zörög, zakatol, mint egy lejárt rugó... Ez az iszonyú.

A főhadnagy vállát vonja.

- Feküdj le, még van három órád.

Ledőlök az ágyra. A paplan, a vánkos hűvös, s ez kissé megnyugtatja az idegeimet, lassan azonban átmelegszik minden, a sok forró tollpihe, mint valami lángbokor magához ölel, a láng hullámok pedig átcsapnak felettem. Érzem, hová kerültem. Ez az a perc, melyről gyerekkoromban annyit gondolkoztam. Most itt van, megragad, és nem ereszt el:

- Holnap ilyenkor... holnap...

Látom fáradt tekintetét, közönyös mozdulatait, s minden azt mondja, milyen keveset jelent neki az élet, és mennyire nem vesz komolyan semmit. Hajnalban azonban halálos kedvben gyúlnak ki ezek a vízszínű szemek, a lelketlen gépemberbe visszatér az élet.

A főhadnagy az ágyam mellé ül, és megfogja a kezemet.

- Bátorság, bátorság.

- Nem félek, és nem is vagyok gyáva. Érts meg. Csak látom magamat, egészen, világosan, ijedt, rémült világosságban, s ezt nem tudom elviselni. Mit gondolsz, ha Napóleon az austerlitz-i ütközet előtt tudja, hogy mit cselekszik, s egy mai historikus ösztönével érzi meg a világtörténelem lehetőségét, végig meri-e vívni?...

- Hagyj fel ezekkel... Fél ötre. Készülődjél.

Az utcákon oltogatják a gázlángokat. Egy kocsiban ülök, s a szellőtlen sárga reggelen egymás után inognak el előttem a házak, a fák, a mezők. A zöld négyzet közepén áll Orlay, nyugodtan, egyenesen feszülve, sápadtan, de sokkal magasabb és soványabb, mint ahogy éjjel elképzeltem. A főhadnagyhoz rohanok, valamit dadogok, mire ő megfogja a csuklóm, s előre lök. Kezünkben a vékony, éles acélpenge.

Már megadták a jelt, de van még annyi időm, hogy ellenfelemnek szemébe nézzek. Az arcom ég, szemeimben vadállati tűz lobog. Karjaimon megcsomósodnak az izmok, s szétpattanásig feszül minden idegem. Orlay még mindig nyugodt. Ha ásítana, nem csodálkoznék. Keresem a szemében a tüzet, az elszánt, vérszomjas merészséget, és nem találok, nem találok. Valakinek itt meg kell halnia, de ki lesz az?...

Könnyen, elegánsan csattannak össze a kardok. A fogaikkal enyelegetnek így a bestiák, mikor még nem akarnak harapni. A segédek figyelnek. Tempóvágások. Orlay egy áltámadást intéz ellenem. A mellét ügyetlenül szabadon hagyja. Mi ez? Cselvágások. Mit akar tőlem?

Már öt perce tart a viaskodás. A pengék szinte játszanak, halálosan ki vagyok merülve, alig állok a lábamon.

A kardok között szemébe nézek, s látom, valamire vár. Ajkai körül fáradt, petyhüdt undor vonaglik. Szemei hamvasan, kiegészen meredtek reám... Nem ezt vártam.

Megijedek. Egyszerre érteni kezdem a helyzet rémületes borzalmát. A kardomat most is maga felé parírozza, s ha nem kapom fel, már holtan fekszik a gyepen. A segédek biztatgatnak, hogy tűzbe hozzanak. Kezemben idegesen remeg a kard. Nem vagyok ura magamnak, az akaratomnak, a tudásomnak, félek az erőmtől. Az ellenfelem pedig szinte magába öleli halálos vágásaimat.

Támadni nem merek már. A kard feléje csusszan, s nem fogja fel a vágást. Sovány, kopaszodó fejét nyugodtan emeli reám. Láz fut át rajtam, s majdnem megvakulok a gondolat sértő világosságától. Ez a kiélt vázember ma gyilkossá akar tenni. Nem mer meghalni, s engem választ ki gyilkosául, és most nincs időm gondolkozni. Ha legalább ijedezne, ha reám rohanna, ha bőszen emelné rám a kardját... De nem. Nyugodt. Fagyos. Vár.

Már nem is látok. A fejem zakatol, a karom kifáradtan hadonász. A segédek semmit sem vesznek észre, csak én látok, csak én érzem, hogy nem bírom tovább. Ha egy pillanatig tart még, ernyedten esem el, és valami borzasztót teszek, nem tudom, nem is merem tudni, mit. Talán magam rohanok bele a kardjába, talán megölöm őt, ahogy akarja, parancsolja. Ami a többiekkel nem sikerült, velem sikerülni fog. Ennek nem szabad megtörténni. Ez a csend, ez a karddal való álmos nyújtózkodás pedig már egészen elveszi az eszméletemet. A térdeim megroggyannak. Hátrálok, és a földre dobom a kardot.

Aztán futni kezdek, ijedten, lihegve, előre, előre, karjaimon a bandázssal, félig meztelenül.

Ezen a csillagtalan, nyári éjszakán mindez mintha újra megtörténne.

1907

PRASSZ KÁZMÉR HOSSZÚ ÉS CSODÁLATOS ÚTJA

Prassz Kázmér húszéves volt, és ekkor - egy reggelen - elhatározta, hogy átmegy Pestről Budára.

- Nem lehet tovább zülleni. Ma délután áthurcolkodom. - Este csakugyan ott volt már.

Csinos, kétszobás lakást bérelt hűvös illatú fák, fehér jázminbokrok között. Esténként kiült a padra. Vidéki szokás szerint bámulta, hogy száll le az este. Kirándulók jöttek haza, apró leányok rózsaszínű harisnyákban, fehér ruhákban, csupa bájos, halovány nyakú kis hercegnő, s úgy érezte, hogy ebben a környezetben ő is gyermek lesz, nyugodt és álmódzó. Fölmászott a Gellérthegyre, megvacsorázta a vastag aludttejet, melyet zöld bögrében tett eléje a cseléd. Elővette könyveit. Pipázgatott. Nézte a szüzdohány acélkék füstjét.

A várost kerülte. Ha olykor átment a Margit-hídon, megdobbant a szíve. Valami önvádat érzett, és elpirult, mintha becstelenséget követett volna el.

Prassz Kázmér különös ember volt. Az ismerősei is különösek. Barátjai többnyire nappal aludtak, s éjjel kocsmában kurjongattak a pesti oldalon, kék holdfényben, pálinkás fejjel megmászta a hegyeket, és boszorkányokat kerestek a sziklákon, vagy egy budai zsákutcában Mátyás királyt éltették. De Kázmér végleg búcsút mondott nekik. Sajnálta a leányt, akit feleségül akart venni, és ott maradt mellette.

- Látja - mondotta neki a leány -, most megint pirosak a koralljaim.

Nyakán égő vörös színben villogtak a mogyoró nagyságú korallak. Ezek a gyöngyök misztikus kapcsolatban voltak Prassz Kázmérral. Ha elhagyta a leányt, megkoptak, elvesztették a színüket, vérszegények és sápadtak lettek, mintha kiszállt volna belőlük az élet és a vér.

- A véremtől ilyen pirosak. A vérem van bennük - kacagott Katinka.

Kázmér most már nem is gondolt arra, hogy átmenjen a városba. Becsukta ablakait, s csak akkor nyitotta ki, mikor az éjféli csöndje ereszkedett le az alvó budai házakra.

A város azonban mégis fölkereste.

Először egy bolond villamoskocsi hozott neki üzenetet a poros, tikkadt csöndbe. Haragosan csörömpölt, a lámpái reá hunyorgattak, ablaka alatt selyemsuhogást hallott. Félrehúzta a függönyöket, s egy asszonyt látott, valami titkos ismeretlent, aki nyugodtan olvadt be az éjszakába, mintha nem is törődne vele, s mintha mégis úgy hívná, vonná maga után. Részeg emberek daloltak az utcán. Az ablakon át beszűrődő portól égett a torka. Távol az ég párafényben reszketett, és hallatszott a főváros pihegése, összeszűrődve a mezők csöndjével, a zenés kávéházak dűnnyögésével, asszonyok, leányok ájult suttogásával. Az éjszaka merő zűrzavar volt. A vashidak táncolni kezdtek, a házak megmozdultak, a Dunában bor folyt, részegség, duhajság áradt mindenünnen. A levegő harci kürtökön muzsikált.

„Két hónapja nem voltam már kávéházban” - gondolta magában Kázmér, s boldogan feküdt le az este.

Egy régi óra állt a szobájában. Ódon üvegharang borult reá. Az ősei hagyták rá. Ennek a vén házibarátnak egyhangú ketyegése altatta el.

Másnap reggel találkozott a leánnyal.

Kázmér megcsókolta, és boldogok voltak.

Jött azonban az este, furcsa ködeivel, selyemlágú cirógatásával. Meggyújtotta benn a szobában a lámpását, s kimerülten dőlt le a bőrdíványra. A falakon aranyos nyugalom pihent.

Szája fanyar volt. Utálta a munkát, és ásítózott.

Egyszerre künn termett az utcán.

A híd felé tartott.

Reggel öt órakor bandukolt haza a lombok közé bújó fehér házak között.

- Holnap, holnap... - dűnnyögte magában, mikor az ágyba dőlt, és másnap délben kelt föl.

Ettől kezdve azután mindennap átlátogatott, de csak egypár órára.

Aztán mindig-mindig gyakrabban maradozott el.

Kázmér nem is lett budai lakos. Eleinte csak a ruháit vitette át Pestre, majd a bútorokat is. Napközben azonban dolgozott. Különös és fontos munkái voltak. Cigarettszakértő volt. Szakmunkákat olvasott a dohányról. Ritka dohányokat gyűjtött, s karcsú, illatos cigarettákat sodort vékony ujjai között. Aztán nyelvészkedett. Törökül és asszírül tanult. Bélyegeket gyűjtött. Este, mikor a szivarfüst gomolyagjain szövögette a jövőt, gyakran azt képzelte, hogy messze-messze valahol keleten él, és az egész élet, ez a buta kötömeg s ez a sok-sok otromba ember csak lázas álom.

Ha kérdezték, hogy mit akar, csak mosolygott. Nem árulta el titkát, melyet reggel hat óra felé, a bor gőzében olyan aranyosnak és csodásnak látott.

De egy este megült a terített asztalok mellett órák hosszáig. Szivarozott. Dúdolt, ivott.

- Fiúk, fiúk, holnap megyek.

A fiúk nevettek. Már ismerték.

- Hová?

- Haza. Budára.

- Hiszen már húsz éve ezt teszed.

Kázmér felhörpintette a borát, és nagyon nyugodtan csak ennyit mondott:

- Igazad van.

Tulajdonképpen világosan látta a problémát. Egyszerűen át kellene menni a folyó bal partjáról a jobbra. De ez korántsem olyan könnyű. A hidak nem mindig egyforma hosszúak. Néha megnyúlnak, makrancosan ugrálnak, felszisszennek, ha rájuk lépünk, még a habok is tajtékokat túrnak, s zöld lesz a tarajuk, mint a harapni akaró vadállatok szeme. Ilyenkor végtelenül messze van Pest és Buda. Mérföldek és évezredek választják el egymástól. Kázmérra pedig haragudtak a hidak. A ködben csörögtek előtte.

Csak néha gondolta magában:

„Pirosak-e még a lány nyakán a korallok?”

A szakálla pedig megderesedett ebbe a gondolatba. Egy napon este kilenckor ébredt. Végre kialudta a hónapok lumpolásokat.

Megfésülködött, és frissen a szokott kocsmájába tartott. A kocsmában ott találta a barátait. Az örök jogászt, az orvost és az író.

Három óra felé végre fölkerekedtek.

Az éjszaka nyugtalan és sötét volt. Kázmér piros arccal, füttyörészve temetkezett beléje. A fák nyári fűszerüket ontották, mámoros volt mindenki.

Kicsikét állt a hűvösödő éjszakában. A levegő körülölelte, mint valami langyos gyógyfürdő. Melle gyorsan emelkedett, a szemei égtek. Megnézte az óráját. Nem járt. Kázmér vállat vont. Hazafelé indult.

Még sötét volt. Az ébredő gyáraknál, a kültelkeken hirtelen viharossá vált az égbolt. Határozatlan, szomorú alakok ödöngtek előtte. Gyümölcsöskofák, korán kelő svábok, akik a vásárcsarnokba siettek, néhány lány, pár boros hazatérő, hosszú, végtelenbe nyúló körmenet. Nézte-nézte, hosszan, bambán, értelem nélkül. Jöttek az emberek, és eltűntek. Egy asszony, egy ember. Most látta először, és talán utoljára. Mindez olyan szomorú volt, hogy sírni szeretett volna rajta. Úgy tetszett, mintha valami alagút mélyéből, valami föld alatti sötétségből törtek volna elő. Élők, halottak nyugodtan elmasíroztak előtte. Kázmér csak bámult rájuk, de nem csodálkozott már. Egyszerre azonban gyökeret vert a lába. Egy szemüveges öregember jött feléje, szürke kabátban, szomorú bólongatással. A történelem professzora. Nem akart hinni a szemének, pedig látta, ijesztő élességgel látta, hogy ő az. Az öregúr szótlánul elhaladt mellette.

Hogyan lehet ez? Határozottan emlékezett a temetésére, a diákok énekére, az ősz papra, aki beszentelte a koporsót. Most pedig...

Az öreget már alig lehetett látni.

Egyszerre előntötte arcát a vér. Utánairamodott, torkaszakadtából kiabált.

Az öreg egy pillanatra visszafordult, s hosszú kezével lemondóan intett, mint mikor diákkorában nem tanulta meg a leckéjét. Nem tudta, hogy mit akart, de követte őt. Ő is Budára ment. A hídfőnél még látta lapos, szürke cilinderét.

Kázmér mosolygott. Megállott. Mintha egy rugó pattant volna meg benne.

Most már nem törődött semmivel. A régi lakása felé indult. A kis budai házak már ébredtek. Egy leány reggeli pongyolában, halottsápadtan hajolt ki egy ablakból. Kázmér tette, hogy nem veszi észre, s mélyen a szemébe húzta a kalapot. Álmosan vánszorgott a törpe házig. A kapu előtt megállott, és gondolkozott, bemenjen-e?

A fellegekből féhéren bukott ki a reggeli hold, azután újra eltűnt. A Dunán egy hajótülök hangja rikoltott föl panaszosan, halkán, haldokolva.

Mit tegyen? A régi ismerősök közül nincs itt már senki sem. Idegeneket nem akart háborgatni. Leült egy kőre. Most végre érezte, hogy otthon van, s örökre otthon marad.

Sokáig ült ott a kővön. Szeme a messzeségbe nézett. Egy élet nyúlt el előtte. Talán ezt nézte.

Az arcán csendesesen csurogtak a könnyek. Megcsiklandozták a szakállát. Ekkor vette észre, hogy már ősz. De valami megenyhülést érzett. A kis, meleg könnyfolyó szelíden tévedezett a fehér szálakon, mint hódombok közt a tavaszi olvadás vize.

Kázmér ezen a napon lett hatvanéves.

Negyven évig tartott, míg Pestről Budára ért.

1907

VAKSÁG

Ének és harmonikaszó. A Ferenc József híd és az Erzsébet híd között teherszállító hajók, előttük kíváncsi sétálók. Néhány otromba lámpás zavaros és piszkos világot vet a hajóban vacsorázó szerb legényekre. Este kilenc óra. A város a portól, a melegtől egészen elfáradva, halálos bénultságban pihen a folyó partjain, s csak szokásból zörög már, szomorúan és kimerülten. Egy szó kell, hogy minden elnémuljon. A Duna-parti járdán lassan gyérül a közönség, a lépcsőkön egy-egy magányos alak komorkodik.

A PROFESSZOR *ötven év körüli egészséges ember, ruganyos léptekkel jön, a vezetőjébe kapaszkodva. Klasszikusan nyugodt arc. Gyűretlen, vasalt szalonkabát, arany óralánc.*

PÉTER. Erre, erre nagyságos úr...

A PROFESSZOR. Tudom a járást, fiam, csak hagyjon magamra. *Csend.* Sokan vannak ma?

PÉTER. Már mennek hazafelé.

A PROFESSZOR. Akkor jókor jöttünk. Menjünk le a vízhez. Ott még kevesebben járnak.

Lassan lefelé mennek, és azután megállanak.

A PROFESSZOR. Átlátni a parton?

PÉTER. Át.

A PROFESSZOR. Világos?

PÉTER. A hegyeken lámpák égnek.

A PROFESSZOR. A házakban is?

PÉTER. Ott is.

A PROFESSZOR. A gázlámpák is mind égnek?

PÉTER. Mint rendesen. De miért kérdi a nagyságos úr?

Csend, a professzor nem válaszol.

A PROFESSZOR. Mondja, feljöttek a csillagok?

PÉTER. Mind fönnek vannak már. A hold is kel. Ma telt hold van.

A PROFESSZOR. *világtalan szemeit az égre emeli.* Hány óra?

PÉTER. Kilenc. *Csend.*

A PROFESSZOR. Gyönyörű este van. Lassan a szél is fűjni kezd. Egy óráig sétálhatunk. Jöjjön, fogja a karomat. Jó, hogy eljött. Alig vártam a délutánt... Szeretem, ha pontos. Hogy ha ma nem jön, igazán nem tudom, mit teszek, mert látja, nagy átok az én szemgyöngöségem, és mindenki elhagyott.

PÉTER. A nagyságos úrnak nincs felesége?

A PROFESSZOR. Nincs. Magam vagyok, egészen, meg maga, Péter.

PÉTER. Más senki?

A PROFESSZOR. Senki. A takarítónő, de az reggel korán jön, s csak egy óráig zörög a szobámban. Porol és szellőz, azután elmegy. Délben hozzák az ebédet. Aztán este jön maga. Addig ülök a sötét szobában, és nézek magam elé. Ez nagyon unalmas.

PÉTER. A sötét gyógyítja a szemet. A nagyságos úr is jobban lát, mióta...

A PROFESSZOR. Természetesen. Menjünk előre, s megmondom, hol égnek a lámpák, ahogy szoktuk. Hol vagyunk?

PÉTER. A Ferenc József hídnál.

A PROFESSZOR. *botjával felfelé mutat.* Ott van a lámpa...

PÉTER. Itt egész sötét van.

A PROFESSZOR. Megtévedtem. Várjon, itt van, itt...

PÉTER. Most eltalálta a nagyságos úr.

A PROFESSZOR. Menjünk tovább. Nem unja magát, Péter?

PÉTER. Nem.

A PROFESSZOR. Miért olyan kedvetlen?

PÉTER. Nem vagyok kedvetlen. Ma sokat dolgoztam, és kifáradtam.

A PROFESSZOR. Igen, igen. Ha hazamegyünk majd, átadom a pénzt...

Zavart csend. Tovább mennek.

PÉTER. A gyáraknál vagyunk. Itt már nincs senki.

A PROFESSZOR. Álljunk meg. Nagyszerű. A folyó zúgását lehet hallani.

PÉTER. A kocsik sem zörögnek.

A PROFESSZOR. Hallani, amint a víz lassan ömlik tovább a tenger felé. Ezt azelőtt sohasem hallottam. Várjunk egy kicsit. Ez olyan különös, olyan érdekes, olyan szép. Sötét van már?

PÉTER. Egészen sötét van.

A PROFESSZOR. Nézzen a vízre. Milyen szép lehet most a Duna... a habok fekete csillogása... Mondja, hiszi-e, hogy én azelőtt sohasem járkáltam itt a Duna-parton? Soha, soha.

PÉTER. Pesten tetszett lakni?

A PROFESSZOR. Igen, és látja, nem jöttem ide soha. Nem volt időm.

PÉTER. Nagyon sokat dolgozott a nagyságos úr.

A PROFESSZOR. Nem néztem meg semmit. Nem láttam semmit. A világot sem láttam, és mostan csak ez fáj. Soha, soha sem fogom látni többé. *A zsebkendőjét keresi, s megtörli a szemeit. Csend.* Ülünk le a parton, Péter. *Leülnek.* Itt már nincs kő, csak fű, hűvös, kedves fű, kavics, meg meleg, porhanyó föld. Mikor gyerek voltam, akkor ültem utoljára így a földön, most pedig, látja, eszembe jut minden, minden, az egész életem, és olyan szomorú vagyok, mint mikor gyerek voltam, s egyedül járkáltam a mi szagos, nagy erdőnkben. Eszembe jut...

PÉTER. Tessék csak mesélni, majd én hallgatom.

A PROFESSZOR. Érti-e maga ezt? *Megragadja a karját.* Érti-e? Ötvenkét éves vagyok, és most hallgatom először a Duna zúgását. Éjjel a földön, a kőházak között? Nem, rettenetes-e ez? Fönn pedig a csillagok.... Egyszer, mikor kisgyerek voltam, eltévedtem az erdőben, s a

fekete fák között hirtelen megláttam a sok-sok fénylő tűzpontot, s akkor úgy tetszett nekem, mintha mindegyik egy nagy aranyalma lett volna. Ha pedig most elgondolom, hogy ugyanazok a csillagok vannak fölöttem... akkor valami olyan különöset érzek... akkor szeretnék kiabálni, toporzékolni... A földre feküdni és ölelni, csókolni a port, addig, amíg meghalok. Nem rettenetes ez? Ezen sírni, zokogni, ordítani kellene. Ezt maga nem érti, nem is értheti.

PÉTER. Értem. Nekem is volt egy testvérem, aki megvakult.

A PROFESSZOR. Figyeljen. Azelőtt is elmentem itt százszor, de nem állottam meg, hanem szaladtam valami buta cél felé. Miért? Magam sem tudom már. Könyvek voltak az asztalomon, emberek körülöttem, híres tudósnak tartottak. Éjjel a lámpánál a betűkőn rontottam a szememet. Ezek a betűk, ezek a sárga papírok kiszívták a szememből a fényt meg az életet, s sohasem fognak rólam beszélni. Mostan meg itt lógatom a lábaimat a folyóba, bámulok a levegőbe, nézek, nézek, és nem látok. Leülök a földre a porba, mint ezelőtt negyven évvel, amikor még gyerek voltam.

PÉTER. Beszéljen, nagyságos úr. Csak a könyvekben lehet ilyen szépet olvasni.

A PROFESSZOR. Értse meg. Ezt szeretném leírni, kinyomatni, szeretném rekedtre ordítani magamat, hogy mindenki meghallja. Magának mondom el. Most minden eszembe jut. Látom magamat, amint egyszer erre jöttem. Akkor még nagyon siettem. December volt, fehér volt minden, a fák, a hegyek, a házak, a kabátomra tiszta, világos hó hullott, s minden olyan vakítóan tündöklött, hogy szerettem volna megállni, letérdepelni... Nem állottam meg, emlékszem, tovább rohantam, be a könyvtárba, a görnyedő, púpos hátú emberek közé. Húszéves lehettem. Én is leültem közéjük, és bedugtam a fejemet egy vastag könyvbe. Emlékszem. Éjjel, mikor lefeküdtem, eszembe jutott az a nagy fehérség, amit nappal nem bámultam meg. Felkeltem az ágyamból, s ki akartam jönni, hogy megnézzem. Meggyújtottam a lámpát, felöltöztem. Az asztalomon ott feküdtek az írásaim. Elkezdtem olvasni, aztán írtam, aztán megint olvastam, egészen reggelig. Nem jöttem ki. S most mindez eszembe jut. És ez úgy fáj... úgy fáj, hogy szeretnék törni-zúzni, ölni... Ez az elveszett nap az én életem... Azután egy éjszaka, egy meleg júniusi éj... Azután egy őszi délután, mikor a piros, vékony fák között a Thukididészen dolgoztam... *Csend. Péter?*

PÉTER. Parancsol a nagyságos úr?

A PROFESSZOR. Figyel arra, amit mondok?

PÉTER. Figyelek.

A PROFESSZOR. Miért olyan bús, mért olyan szótalan?... Hová néz?

PÉTER. A vízre. *Hosszú szünet.*

A PROFESSZOR. Igaza van. Ez magát nem érdekli. Menjünk le.

PÉTER. Hová?

A PROFESSZOR. Le a vízhez. Egészen közel. Bele akarom mártani a kezemet. Csak egy pillanatra. Bele akarok markolni a homokba. Így... milyen hűvös a víz... milyen kedves... a szent víz... a nagy, tiszta víz...

Pacsál, és naiv szeretettel simogatja a hullámokat, mint a gyerekek az állatok szőrét.

PÉTER. Tessék vigyázni, egy hajó jön erre.

A PROFESSZOR. Érzem a hullámverésen. Mindjárt megyünk, csak előbb megmondom, mikor ér ide. Várjon. Mintha látnám. Milyen lámpás van rajta?

PÉTER. Zöld.

A PROFESSZOR. Sötétzöld?

PÉTER. Halvány.

A PROFESSZOR. Halványzöld. *Elgondolkozik.* Milyen lámpákat lát még?

PÉTER. A túlsó parton egy kék láng, és távolabb meg egy piros.

A PROFESSZOR. Kék, piros... A piros láng olyan szép lehet... Mindig úgy szerettem... A feketeségben egy kicsi piros folt...

PÉTER. Most tessék figyelni, mindjárt itt lesz.

A PROFESSZOR. Látom. A hajó erős zajt ver, a hullámokat felkavarja. Itt van... most... most... Most megy el előttem a hajó!

PÉTER. Megint eltalálta a nagyságos úr...

A hajó csak később halad el előttük. Azután még hallgatják egy darabig, mint vész el a kerekek kattogása az éj csendjében. Szél kerekedik, meglóbálja a fák lombkoronáját, hullámokat ver fel, majd újra csend lesz. A professzor leporolja magát, kezébe veszi botját, megtöröli a szemeit. A bús golyók az égre néznek, s édesen fogadják az esti levegő cirógatását. Távolban egy negyedik emeleti erkélyen - gyorsan és hangtalanul - vacsorára gyúl ki a villanykörte.

1907

A KŐIMÁDÓ

Andria bátya köveket tör a Karsztban. A kötőrő sovány, vékony emberke. Fekete a haja, fekete a szeme, fekete izomtalan lábszára, még az arca is koromfeketének látszik. Mikor negyvenéves lett, egy este lement a szomszéd határba, és így szólt a fényes szemű Biancához:

- Te jó leány, szelíd, fekete leány, jöjj hozzám feleségül. Annyi pénzt adok, amennyit csak akarsz...

A leány ránézett a szegény horvát szomorúan kalimpáló karjaira, s majdnem elnevette volna magát, ha meg nem látja a szemében a becsületes tüzet, mely aranyosra gyújtotta körülötte a sötétséget, és úgy reátűzött, hogy szinte elállt a lélegzete. Nem is tudott ellentmondani neki, egy hét múlva szépen elbúcsúzott az atyafiatól, és Andria felesége lett.

A kötőrő égbe nyúló sziklán lakott. A fából és vályogból összerótt házikót meztelen hegyormok párkányozták, s a csend állandóan olyan nyomasztó volt azon a vidéken, hogy Andria a tetőre egy szélkereplőt tűzött szórakoztatónak, csiripelő famadárnak. Maga is többször félt ebben a kopár csendességben. Ember több napi járóföldre sem akadt. Mikor szürke hajnalban vállára vetette közúzó csákányát, s a fenyvesek között a vasúti töltés elé ment, sokszor megállt, s ijedten hallgatta szíve dobogását. Még madár se téved arra. A kietlen hegykatlanban egyedül a szíve dobogott életet akarva, életért kiabálva. Ez elcsüggesztette. Este azonban, mikor hazament, otthon találta az asszonyt, és megvigasztalódott.

Tíz évig éltek így, szótlantul, szomorúan, egyhangúan. A kötőrő még soványabb és feketébb lett. Legalábbis hatvanöt évesnek látszott. Időközben három gyermeke született, s a nyomor most már teljes erővel rázta a törpe hegyi viskót. Az asszony megfőzte az ebédet, a vacsorát, ettek, lefeküdtek, és unták az életet, unták a munkát, unták egymást. Bianca örökösen fekete szoknyát, fekete kötőt és fehér blúzt viselt. A hegyi lakók lassanként fakóak, soványak, bizalmatlanok, érdesek és kegyetlenek lesznek, mert a szirtek színtelen egyhangúsága az embert is megkövesíti.

Esténként az asszony sandán tekintett az öregemberre.

- Hol a pénz, öreg? Elhozta-e a pénzt, amit ígért?...

Andria kétségbeesetten vágta le a csákányát:

- Nem látod, hogy egész nap töröm a hegyeket? Nincs, nincs.

Az asszony nevetett:

- Menjen maga, vénember. Becsapott, tudtam, hogy megcsal...

Ilyenkor a kötőrő egy szikla peremére ült, és lelógatta lábait a szédítő mélységbe. A gyermekei - éppoly feketék és soványak, mint ő - éhesen visongtak a fehér sziklákon, mint a kövisasok.

- Nézze a gyermekeit... Csupa piszok és rongy mindahánya. Mit csináljak velük?

A kötőrő vállat vont.

- Miért nem szerez pénzt? - kínozta tovább az asszony. - Nem szégyenli magát?

- Nem lehet. Nem akarják...

- Kik?

Az öreg összeráncolta szemöldökét, és száraz ujjával a messzeségbe mutatott.

- Ők - mondta-, a hegyek. A hegyek kegyetlenek. Hiába töröm testüket a fejszémmelel, a körmömmel, a homlokommal, visszavágnak, földre csapnak, összetipornak. Nem akarják...

- Buta beszéd - mondotta az asszony, és otthagya. A kötőrő maga köré gyűjtötte gyermekeit. Szeme sugárzott a félelemtől, és erősen átölelte őket. Aztán mesélt nekik a kőzaporokról, a hegyóriásokról, a vörös hasú, rémarcú sziklákról, akik agyonütik az embert, ha közelébe mer férközni, és maga is megijedt a mesétől. Az alacsony kunyhóban valami ismeretlen vallás babonája kísértett.

Mikor künn zengett az ég, s villámok nyerítettek végig a völgyekben, az öreg sápadtan figyelt:

- Halljátok? A hegyek haragszanak...

Fájt neki az asszony kegyetlensége. Nem is ült le a közös vacsorához, hanem vágott magának egy darab kenyeret, s csendesen a sarokba kuporodott. Másnap azonban új kedvvel ment le a kőpokolba. Úgy érezte, hogy most győzni fog, és pénzt, sok pénzt visz haza az asszonynak. Lihegve, izzadva, nekipirosodva csapta a csákányát a sziklába, szemei szikráztak, lendülő karjai majdnem kifocamodtak, de a gögös szirt hideg csengéssel kacagta.

- „Csak az asszony ilyen gonosz” - gondolta magában, és tovább dolgozott.

Az ebédjét egyik porontya hozta ki, mert csak késő este ment haza, hogy ágyba dobja véres, öreg testét. Az arcán állandóan verejték ült, mintha könnyek lepték volna el, beesett szemei nedves tűzben égtek, jóllehet nem sírt, nem is tudott sírni sohasem. Vágta, verte, tépte, csikarta az irigy köveket, és egyhangú hegyi nótákat dúdolt hozzá.

A hónap végén megint kétségbeesetten szólt a feleségéhez:

- Nincs pénz. Nem bírom, nem bírom...

- Istentelen ember kelmed, azért nincs köszönet a munkájában. Mondja, mikor volt templomban? - faggatta az asszony.

- Régen, Bianca, talán akkor, mikor veled mentem a paphoz... Igazad van, imádkoznom kellene.

Azzal kiment. A templomba indult, de tétovázó, kimarjult lábai a hegyek közé vitték. A borús, novemberi alkonyat homályosan világította meg a völgyet. Ment előre az alvó csendességben. Olykor kibukkant a szirtekből egy merev fülű, kőarcú manó, és lopva rásandított. Azután lenézett a szirtől. Egy fekete ruhás öregasszonyt látott, meggörnyedten, alázatosan, mintha nehéz köveket cipelt volna a hátán. A ruhája, csontos, gyökérszerű arca sziklaszínűnek látszott, s lassan, révedezve mászott előre, mint a hegyek porszínű férge.

Andria szíve elszorult, s zavaros szemeiben babonás rajongás csillant meg. Szeretett volna megalázkodni, mint még soha, s lement a völgybe, a hegyek feneketlen mélységeibe. Körültekintett a szűk kőskatulyában, s a csupasz szirtfalak, a csend megbénították. A völgy legfenekén térdre esett. Azt hitte, templomban van. A jeges szelek vihorászva, vadul fütyültek, s a tűhegyes, karcsú szirtek úgy sivalkodtak, mint az orgonasípok. Mindenütt a hegyek, kövek örülete lebegett...

Andria imádkozott.

Egy szikla felé fordult, melynek egyik dudorodása az emberi szemre hasonlított, és nézte, sokáig mereven nézte. Emlékeztetett ez a szirt a sörényes oroszlánra, meg a karthágóiak vicsorgó bálványaira is, de a kötőrő ebben a pillanatban megértette, hogy az egyedülvaló, vért és életet kívánó kőisten áll előtte, és leborult a földre.

Imádkozta a követ, az istent.

Az asszony egész éjjel várta otthon. Hajnali három órakor végre valaki kopogott az ajtón.

- Te vagy az, Pietro? - kérdezte Bianca.

- Én.

- Nem láttad az uramat? Még mindig nem jött haza.

- Nem is jön az. A sziklák között holtan találtam meg.

Az asszony kinyitotta az ajtót, beengedte a daliás olasz legényt, és elfújta a lámpát.

1907

TAMÁS BOSSZÚJA

Három legény kacagni kezdett. Széles szalmakalapjaikkal a távolba integettek.

- Jön a Tamás.

- Várjuk meg...

A tengerparton egy méléző szemű, nagyon szőke fiú magyarázott valamit a fürdőorvosnak. Az orvos szórakozottan hallgatta, a tengerre bámult, és minden szavát túlságosan élénken - gyanúsán - helyeselte. Azután kezet fogtak, elváltak, s Tamás andalogva, lógó fejjel tartott a lányok felé.

- Ki ez? - kérdezte a szőke német lány.

- Nem ismered?... A Vaál fiú.

A kis kövér félrehúzta a szőkét, s a fülébe súgta:

- A bolond, a nehézségtörős... Nem tudod? A múltkor kiugrott az ablakon, s beszökött éjjel a kertünkbe - képzeld csak - egy ingben, egészen fehérben, a holdvilágban. Mi az ablakon át néztük. Arcát a hold felé fordította, és a falra akart mászni, de a papa kiment, karon ragadta, és hazavezette. Alig bírt vele, mert ha rajta van a baj, erős, mint egy bika. Aztán szegény még szerelmes is.

- Kibe?

- Belém. De ezt ne mondd el senkinek...

Tamás a pad elé ért. Mind a három lány vihogott, és egyszerre kiáltott:

- Gyere ide, Tamás. Csókolj meg.

A hosszú fiú unalmasan és kelleetlenül, mintha csak nyújtózkodnék, átölelte a lányokat, és sorba megcsókolta őket szájon.

- Szervusztok, gyerekek. Mi az újság?

A fürdön közte és a lányok között valami különös, pajtáskodó barátság fejlődött ki. Az álmos szemű, szomorú, szőke fiú állandóan ott lógott az oldalukon, vitte a kabátjukat, a vendéglőben széket hozott, és pincért kerített nekik, amiért ők hálából tegeződtek és csókolódtak vele. Ebben a titkos szövetkezetben azután benn volt a fürdőtelep összes leánya, tíz-tizenkét éves rövidszoknyások, eladó lányok, vénkisasszonyok egyformán. Szerették, csipkedték, kínozták mindnyájan. A jó fiú meg kutyahűséggel ragaszkodott hozzájuk, alázatosan, de bizonyos bárgyú közönnyel teljesítette parancsaikat, s egészben véve, úgy látszott, nagyon keveset törődik velük. Ha nevettek rajta, leült egy padra, s megvárta, míg elmúlik a jókedvük. Máskülönben mind egyformán rendelkeztek vele, s nemegyszer elemi iskolás lányok is így szóltak hozzá:

- Menj hozzánk, drágám, és mondd meg, ma este csónakázni megyünk a Kendyékkel. Várj. Vidd haza a napernyőmet meg a kabátomat is.

A jó Tamás szótlánul elballagott, és különöseket gondolt a sötét erdőben. Szeme az éjben kigyulladt, és dalolni kezdett egy fájdalmas dalt - valami orosz népdalfélét -, melyről már messziről ráismertek a fürdőzők. Ez a dal gyakran hangzott fel az erdőben, mindenki hallotta, de nem tudta senki, mert Tamás mások előtt nem énekelte szívesen. Néha késő éjjel tompán és

szakadozottan a tengeren csendült fel, s ilyenkor csoportok verődtek össze a mólón, a holdfényes víz messzeségében keresve a ladik világító vonalát.

- Halljátok? A Vaál fiú...

A fürdővendégek féltek és nyugtalankodtak, de azért senkiről sem beszéltek annyit, mint róla. Valóságos legendák képződtek körötte. Beszélték, hogy az apja, egy dúsgazdag lámpagyáros, csak azért küldte ide a nagybátyjával, egy kecskeszakállas, korhely agglegénnyel, hogy hamarosan tönkremenjen. A fiúnak borzasztó jelenetei voltak az apjával, s állítólag tudott is a szándékáról. Ámde erről senkinek sem szólt, s titkait mindig makacs hallgatással őrizte.

A fürdőévad kezdetén, egyszer, amikor a tengert nyugtalan, fehér hullámok barázdálták, bement a vízbe, és eltűnt a viharban. Csak két óra múltán jutott eszébe a fürdősnek, hogy utánanézzon. Riadtan vette észre, hogy a kabinjában még ott lógott a ruhája, a láthatáron pedig a nyugtalan víz már összeölelkezett a sűrke esővonalakkal. Rögtön nagy csónakkal indultak utána, az egész fürdőközönség talpon volt, s keresték-kutatták egész éjjel, eredménytelenül. Senki sem hitte, hogy elvergődhetett a közeli szigetig. Az apját Budapestről sürgönyileg lehívták, mindenütt elterjedt a hír, hogy a tengerbe fűlt. Végre két nap múlva, mikor már nem is keresték, egy reggel felbukott a vízben prüszkölve és fűjva, sápadtan és lesoványodva, az erős úszók nyugalmával, és paskolta, verte, sodorta, visszaköpte a reátajtékozó hullámokat.

Olyan volt, mint valami hatalmas főka.

Az apja, aki akkor már gyászruhában járkált a fürdőben, rögtön hazautazott, és meg se nézte a fiát.

Szánalom és rémület kísérte mindenütt.

Csak a lányok mulattak rajta.

Estéenként rendszeren elcipelték a strandra. Letelepdedtek a fővénybe, s a középre ültették. Tamás fáradtan nézett maga elé beteg szemével, mintha nem érdekelné a kegyetlen játék.

Egy füllesztő augusztusi este azonban örült kedvük volt a leányoknak. Bukfenceztek a homokban, cigarettákra gyújtottak, tilos dalokat énekeltek, amiket máskor remegve susogtak egymás fülébe. A tenger némán nyúlt el, mintha valamire várt volna. Tamást kézről kézre adták, ölelték, csókolták, csiklandozták. Egy kisleány kibontotta hajából a szalagot, s a nyakára kötötte, a másik a kalapját nyomta a fejébe, s kezébe adta a piros napernyőjét. A hosszú fiú csak állt és várt, mit se sejtve, mint egy felszalagozott áldozati barom.

Ella, az ideges, nyúlánk leány magánkívül volt az örömtől. Összetett kézzel rimáncodott:

- Énekelj, Tamás, nekünk. Neked oly szép hangod van.

- Énekelj! - hangzott fel kórusban.

Tamás habozott.

- Azt a szép dalt énekelj el, Tamás.

Egy kicsikét várt, nyelt, köhögött, aztán elkezdte szánalmasan rikácsoló, rekedt hangján:

Sötét vizek

Csapják hajómat...

A lányok befogták a szájukat. A parton a szúrós, kegyetlen, csúf lánykacajok félve pukkantak szét, mint a vizes rakéták.

Tamás elhallgatott. Mindent megértett. Lehajtotta a fejét, könnyei csurogtak. Szemében apró, hideg szikrák villámlottak fel.

- Mért nevettek, ti buták?... Ti akartok engemet kinevetni?

Erre azután már dörögve, harsogva, tombolva tört ki a nevetés és a taps:

- Nagyszerű! Hogy volt, hogy volt.

Ilyen kacagást Tamás még sohasem hallott. Hasonlított a vizek dörgéséhez, de volt benne valami ismeretlen, üres, rekedt és kegyetlen, ami nyomban megfagyasztotta a szívét, és megbénította izmát. A nevetéshullámok egyre emelkedtek, dagadtak, feltornyozódtak, körülgyűrűzték, s ő, mintha fuldokolt volna e kacaj-óceánban levegőért kapkodott:

- Engedjetelek haza... Megfájdult a fejem.

Ettől az esttől kezdve azután sanda bizalmatlansággal nézett a lányokra. Fenntartotta a régi barátságot, tegeződött velük, de lehetőleg kitért az útjukból, s csak késő éjjel nézett ki a partra, hosszú lépéseivel végigjárva a mólót, azután lefeküdt, s másnapig nem is mutatkozott. Szüntelenül várt és lesett, mintha valami titkos bosszú gondolata rejtőzött volna szűk koponyájában.

Hogy mi forrott benne, senki sem sejtette.

Tamás azonban okos és vigyázatos volt, és tudta, mit tesz. Egy órákor, a kéjes, buja és izgató hőségben kiszökött az izzó napzárporba... Az ő bolond, fájó feje jól érezte, hogy ez az a perc, amikor az ember pirosan liheg a feléje közeledő vágakra, és levetkőzve mindent, állattá lesz. A házak s a fák aludtak, a tenger odaadón adta át magát a nap csókjainak, s a levegő szűrt, mint az izzó pörnye. Benn a villákban a síkosra mosott, napfürdőben ellankadt nőtestek kéjesen nyújtóztak a puha pamlagon, és érezve a selyeming s a vékony pongyola cirógatását, azt álmodták, hogy egészen meztelenek. Az apró szájacskákban aranyvégű cigaretták forogtak, a szomjas ajak úgy szívta magába a füstöt, mintha tüzes férfijakat csókolt volna sápadtra, véresre. Mámoros pillákra ólmos lázak, sötét vágyak nehezdedtek.

Benn a mély utakon parázsosan vibráltak az árnyékok. A nap az ágak tűzrostélyán babonás színeket csent a zöld sötétségbe. Olykor fehér fürdőpongyolák, rikító szalagú szalmakalapok, lila, sárga, bronzvörös fátyolok surrantak el a távoli horizonton, hazasiető nők, akik az úszástól kipirulva és elfáradva, nedves hajjal, viaszosvászon sapkáikkal és fürdőruháikkal a hónuk alatt, haza igyekeztek. Távol a locsolt út kavicsos pora valósággal füstölgött.

Mindenki menekült a forróság elől. Csak Tamás várt. Az allén végre három leány alakja tűnt fel.

Ők voltak. A fürdőből jöttek.

Ella kócosan és sápadtan sietett elől.

Tamás eléje rohant, félrevonta, s megcsókolta a meztelen karját.

- Szervusz, Tamás. Mért haragudtál ránk? - kérdezte a leány.

- Nem haragudtam. Én mindig szerettelek benneteket. - A leány meglepődött, a fiú szemébe nézett, és fülig elvörösödött. Soha ilyen különös, ragyogó férfiszemet nem érzett még a testén. És Tamás még mindig nem engedte el a karját.

- Jöjj velem. Akarok neked valamit mondani. - A leány követte az erdőbe. A két másik leány kacagása, a missek angol beszéde távoli zeneként szűrődött csak át a vastag fenyvesfalon. Leültek a homokba. Tamás félkarjával könnyedén átölelte a leányt, s mikor már minden nesz elmúlt, dühösen, bőszen szorították össze ajkaikat.

- Ül le mellém, Tamás.

A leány megfogta a kezét. Azután arról kezdett panaszkodni, hogy egy tüske ment be a cipőjébe. Tamás udvariasan és óvatosan lefejtette lábáról fehér nyári cipőjét, a könnyű harisnyát, és megcsókolta a nyakát. Most már egészen kibomlott a haja, az arca kárminvörös lett, szédült...

- Ül közelebb, Tamás.

A fiú félszegen továbbhúzódott.

- Nem érted? Jöjj ide!

Tamás felkelt a homokból, zsebre dugta a kezét, és ránézett.

- Miért?

- Akarom. Csókolj meg. Fáj a fejem. Ne hagyj el.... te számár... te... te... Ölelj meg... akarom...

Tamás vállat vont. Lassan kifelé indult.

A lány lefeküdt a földre, és kiáltozni kezdett:

- Tamás, Tamás. Ne menj el... Jöjj vissza... - A fiú erre egyszerre kiegyenesedett. Orrcimpái reszkettek a haragtól:

- Igen? Tudd meg hát: nem kellesz... nem kellett... gazok, bestiák vagytok mind. Értetted?

A hang fuldoklott már a zokogástól:

- Jöjj vissza... jöjj... csak egy percre...

Tamás még egyszer visszafordult. A magányos rengetegben egyedül látta a leányt. Gyönyörködött benne. Olyan volt, mint egy dühös, részeg menád. Szőke fejét lehajtotta a homokba, könnyei piszkosan folytak az állán, és zokogott halkán, fojtottan, fuldokolva.

Tamás arcán a káröröm, a bosszú, a férfi méltóságos daca tükröződött, s a hangja egyszerre vészesen süvöltővé változott:

- Mért bántottatok?... Mért kínoztatok?... Most maradjatok magatokra, te, ők, mind, mind... buta, szegény, szerencsétlen leányok...

Azzal vigyorogva, füttyülve kirohant a napfénybe, a sárga és vörös színben égő sziklák közé.

Felkacagott a napra.

1907

PESZTRA

Vera, a kis pesztra, reggel öt órakor ébredt. Kiköhintett a ködbe, de még sötét volt. Benn a cselédszobában is az éj feketéllett még, s mikor visszament az ágyhoz, nagy kedve lett volna beléje feküdni, ha nem gondol az utcai szobára meg a fehér kályhára, melyek már régen vártak reá. Kötelességtudásból öltözködni kezdett. Bedugta fejét a mosdótálba, lesimította nyiszlett paraszthaját, felvette szürke perkálkendőjét, és megindult kifelé. Végigment egy szűk, sötét szobán, aztán az erkélyfolyosóra ért. Apró térdei összevacogtak a hidegtől.

A feje előrekonnyult, kedvesen és álmosan, mint az alvó verébé.

Csak ködöt látott meg egy lámpát, más semmit. Félig még aludt, és találmra járt, amerre a lábai vitték. Egyszerre valami hidegséget érzett a kezében. A kilincs volt. Haragosan és komolyan kiáltott rá, erősen rázta:

- Nyílj ki már... te... buta.

Egy tágas, sötét szobában állott. Most már felemelte fejét, és nagyot sóhajtvá felébredt. Zörögve ledobta a szeneskotlát és az aprófát, eszébe jutott, hogy az uraságok a másik szobában alszanak, rémulten nézett a becsukott ajtóra, és megsimogatta a kotlát. Aztán felugrott egy székre, és meggyújtotta a gázt.

A szobát enyhén hullámozó zöld fény öntötte el. Vera körülnézett. Valami különös boldogság szorította a szívét, úgy, hogy szeretett volna bukfencezni, sikoltani, verekedni, mint a falun, a szabad mezőn. Körülötte mély csend. Az ajtóhoz ment, fülét erősen odanyomta, s hallgatta, hogyan lélegzenek benn az alvók. Mindnyájan aludtak. Most az egész szoba az övé volt. A politúros asztal, az albumok, a zsöllyék, a selyempamlag, az üvegszekrény, minden, de minden. Fönn, az aranytapétás falon, tengerek hullámoztak, nyájuk legeltek. Egy szomorú, parókás asszony búsan mosolyogva nézte.

Lekuporodott csendesen a kályha mellé, és óvatosan pizmogva tüzet rakott. Piros láng csapott fel, ezer és ezer apró szikra tűnt el a kürtő sötétségében.

Most érezte először, hogy fázik, és mellén összehúzta a kendőt.

A láng lassan körülnyaldosta a téglákat, s a kályha mind erősebben fújta rá édes, langyos szellőjét. Tagjait altató zibbadtság lepte el. Lassan felkelt a helyéről, és a puha szőnyegen lábujjhegyen körüljárta a szobát.

A porronggyal végigsimította a széket, az asztalt, a padlót, azután az ajtókhöz látott. Egy-egy pillanatra megállott, s ilyenkor mohón, nagy szeretettel nézte a szobát, mintha vízszínű szemeivel egészen magába akarta volna ölelni. Mindenütt csupa újság és csoda. Az íróasztalon egy üvegdarab, melyen hajókat és tengert lehet látni, ha a lámpa felé fordítjuk, följebb léniák, tollak, hasas tentásüvegek és nagy, komoly írások, csupa vonal és csupa fontos szám, az úr munkája, aki reggel korán a hivatalba megy. Azután a fehér pamlagon két selyemszoknya, kék és sárga, a nagyságos asszony ruhája. Vera bámulta ezt a panorámát, s mintha először látta volna, megfélekedett a dologról, és kicserepesedett, kicsi ajkai szétnyíltak.

Az üvegszekrény csecsebecsét sorra megtörülgette. Ezen a reggelen különösen csodálkozott egy vastag aranypénzen, mely lila bársonytokban volt elrejtve. Vigyázva megnézte elől-hátul, és elgondolta, milyen jó az uraknak, akik az aranyat ily nagy darabokban tartogatják itthon. Aztán a gyöngyházkagylóval babrált, és majd hátraesett ijedtében, mikor meghallotta, milyen szépen és sokáig tud zúgni.

Hogy készen volt ezzel is, a baba-szobához ment, amely a kisasszonyé volt, a nyolcéves Ilonkáié, aki tavaly halt meg torokgyíkban. Vera mindig félve nyúlt ezekhez a törpe bútorokhoz, melyeken még érzett az ő vékony, úri ujjainak a nyoma. A szoba falának támaszkodva, félrebillent fejjel, kusza kalappal a fején aludt a francia baba, aki, mióta meghalt kék szemű kis anyja, napról napra piszkosabb és szomorúbb lett. Rózsaszínű csipkái elrongyolódtak, mellén kiszakadt a selyemderék, és sovány, fűrészesporos lába szomorú fehérséggel lógott le. A bánat, a por, a hőség az elmúlt év alatt egészen megöregítette, szemöldökei megvastagodtak, a szája is mintha sírásra görbült volna. Dobogó szívvel nézett rája, és leemelte a szekrényről. Nagy, fekete szemei egyszerre kinyíltak, s jól látta, könnyel voltak tele.

- Szegény, árva baba - szólta, és megcsókolta hideg viaszszáját.

Az óra ütött, hirtelen a helyére lopta a babát, s az ablak felé ment.

Széthúzta a függönyt. Az utcára nézett.

Csoda történt.

A házak, a fák, a gázlámpák, a kövek fehérek voltak. Esett a hó.

Mintha finom porcukorral hintettek volna tele minden talpalatnyi földet, ameddig a szem elért, sehol sem lehetett látni csak egy parányi fekete foltot is. Zúzmarás, didergő ezüst fehérség cukrozott be mindent. Millió pihe kavargott a fekete levegőben, imbolyogva, táncolva, merészen bukácsolva a fehér földre, és a szél beléjük fújva derült, hideg szimfóniákat játszott. Bámulta a lámpafényben ragyogó jégvirágos ablakon, és szájára tapasztotta a kezét, hogy ne sikoltson, mert jó kedve volt, mint mikor a leánytársai csiklandozták. Öröm fojtogatta a torkát, a téli hideg reggelek öntudatlan, szívdobogató öröme, s csak annyit tudott kinyögni:

- Hó...

Az áldott hó egy éjjel, mikor nem is sejtette és aludt, fehérre változtatta az ijesztő, kormos házakat, a komor kőutakat, és most minden olyan, mint otthon, a falun, a mezőn. Arra gondol, hogy a nagyapja ölében egy reggel először látta meg a fehér világot. Akkor is ilyen tágra nyíltak a szemei, akkor is ilyen különös boldogságot érzett a vérében. Szeretett volna énekelni és a földre borulni, hogy megköszönje az életnek ezt a nagyszerű pillanatot, mellyel a szegény paraszt pesztrát meglátogatta, de ajkai csak dadogtak, kirepedezett kezei csak hadonásztak, értelmetlenül és bambán:

- Hó...

Körülötte a szobán csupa finom puhaság, szín és selyem, künn pedig egyre havazik. Az ég reá borul, mint egy üvegkupola, s sokszor azt kell hinnie, hogy ő, a ház, az egész világ, egy végtelenül nagy kristálypohárban áll, mely egyformává, egyenlővé tesz mindenkit és mindent:

- Hó... hó...

A másik szobából zaj hallatszik. Az úr kijön vörös csíkos hálóingében, és terített vele. Vera kimegy a tálcáért, és öblös, kék lábasokkal tér vissza, melyekben melegen gőzölög a tej. Az orra piros a hidegtől.

- Milyen idő van künn? - kérdezi az úr.

Vera az ablak felé mutat:

- Esik a hó...

A ház ezalatt felébred, és lassan az asztal mellé telepszik. Jánoska is felkel, és összeszűjizza iskolakönyveit, a rajztömböt és a tollskatulyát. Az úr szőlőskalácsot tör a kávéhoz, aztán egy pohár vizet iszik, és szivarra gyújt. Liláskék füstfellegek ölelik körül a lámpát.

Jánoska csendesen az asztal alatt keresgél. Fölemel a földről egy ezüstsálat, mellyel a karácsonyfát díszítik.

Az apja felé nyújtja.

- Az angyalkák hullatták el - mondja az apja. - Nem tudod, hogy nemsokára karácsony lesz? Az angyalok itt jártak az éjjel.

Vera a pohárszékre könyökölve figyelmesen hallgat beszédükre. Az angyalok jártak itt. Azok daloltak neki is ma reggel. Szeme kimered, a száját kítátja a csodálkozástól, a boldogságtól...

1907

BOSZORKÁNY

Abban az időben izgatott, zavaros mesékről suttogtak a kisváros házaiban. Már vége felé járt a farsang. A frissen esett hó bortól és vértől piroslott. Kora hajnalban sápadt emberek részegen, hadonászva estek neki a kapunak, és a város vén korhelyét egy reggel a piszkos hóban megfagyva találta a sarki rendőr. Felkelt a nap, vöröses pára szüremlett szerteszét, s mindjárt ferde szájú, ijesztő, síró álarcok vigyorogtak az emberre, annyi tarka ringy-rongy és bolond cafrang, hogy az ember fejéhez kapott, és szeretne volna elhessegetni magától az eszeveszetség e víg gyászát. Este titokzatos emberek kukkantak be az ajtón, akikről senki sem tudta, bolondok-e, vagy csak bolondoznak. A gyerekek gyertyát gyújtottak a kivájt tőkben, és rémült nevetéssel táncolták körül. Ez a nevetés elhangzott a nedves udvarokig, a kamrák és benyíló homályos mélységéig, s mindenütt fájó nyilallást keltett a szívekben.

Anna, a fiatal, fehér bőrű szolgálólány mindezt remegve nézte, és a szívére szorította a kezét.

Egy parasztszéken ült, a konyhában. Csend volt. A lámpa rápislogott az öregebbik cseléd durva arcára, mely figyelmesen, komolykódva nagybetűs könyv fölé hajolt. Látszott, hogy nem érti, mit olvas. Nemsokára le is tette a könyvet. Nagyot ásított, és száját eltakarta idomtalan, kivörösödött kezeivel.

- Nem fekszel le, Anna? - kérdezte tőle, míg elfojtotta az ásítást.

Anna a szentkép előtt meggyújtotta a mécsest, és letérdelt imádkozni.

Fiatal, szőke fejében továbbra is a farsang sötét mendemondái kavargtak. A szomszéd cseléd-lány tegnap azt mesélte, hogy a pincében boszorkány járt, egy fehér, töpörödött vénasszony, aki úgy cincogott, mint a patkány. Azután felszökött a konyhába, sőt kért, és az inas mellét véresre szívta. Mikor végre - bal kézzel - kisöprűzték, az ajtóban még egyszer visszafordult, és csúnya, szőrös kezével megfenyegette őket.

Anna nem bírta magát tovább türtöztetni, felkelt, az öreg cselédhez futott, és átölelte:

- Félek.

Sokáig bámultak a lámpa világába. Mind a ketten némák voltak.

Az óra sétálója nagy köríveket rajzolt a falra. Az öreg cseléd szürke szemei kémlelve meredtek reá. Anna felemelte tekintetét, s belebámult ezekbe az üres, szomorú szemekbe.

- Csak azt szeretném tudni, hogy igaz-e? - kezdte a beszédet Anna.

- Való igaz, lányom. Gonosz lélek kísért most mindenütt.

Anna összeborzongott. Elővette az imádságos könyvet, ahonnan a szent zsoltárokat szokta énekelni. Hangja elcsuklott a félelemtől.

A tűzhelyen egy fazék bugyborékkolt, várták, míg felforr a víz. Az óra ketyegett.

- Te - szólt Anna rekedten -, láttad?

- Láttam - felelt a cseléd, és maga is megremegett a hangjától. - Mintha valami fehérség suhant volna el. Kétszer bólított, aztán elment.

Keresztet vetett magára.

Aztán reszketve feküdtek le mind a ketten.

Anna félni kezdett. Félt az éjszakától, a sötét szobáktól, az üres terektől; félt mindentől. Ha esténként a kis benyílóba kellett mennie fáért-miért, mindig torkon ragadta ez az örült, babonás félelem. A pincétől meg éppen rettegett. A seprűk megett egy-egy boszorkányt sejtett, a sötét kút meg mint valami boglyas szörny meredt reá. A kamrák szűk rácsai közül ezer és ezer fehér boszorkányfog vigyorgott ki.

Anna már fényes nappal is félt. Nótázó kedve elmúlt, szeme beesett.

Egy este azután berohant a konyhába, és a fiókból kivette a széles pengéjű konyhakést.

A keblébe rejtette.

Farsang utolsó napja volt. A hegedűk álmosan cincogtak, a duhaj nóták lassan belefulladás a borba és a mámorba. Az utcán széttépett álarcok heverték.

Anna egy pillanatra betekintett a szalonba. A kályha kihült már. Az asztalon egy égő gyertya szomorkodott, az ágyon, a széken egy frakk, egy mellény, egy-egy nyakkendő.

Lement a pincébe szénért.

Sötét volt. Botorkált előre. A nagy csendben hallotta léptei zaját és szíve hangos dobogását. Úgy vergődött szegény kis szíve, mint fogoly madár a törben. A sötétség alakjai egy darabig rámeredtek, majd mozogni kezdtek, s ebben a mozgásban követte őket a pince, a ház, az egész világ, és aztán minden összefolyt a szeme előtt.

Egy régi karosszék a homályban olyan nagyra dagadt előtte, mint egy vén boszorkányégető vaskemence. Az ecetes üvegek várvívó óriásokká lettek.

Ijedten kérdezte:

- Ki az?

Senki sem felelt.

Elérte a kutat. Lábai alatt megzizzent a szalma. Újra hangot halott. Vagy képzelődött?... Csak a szíve dobogása... semmi más. De megint egy mozdulat... Most már léptek közelegnek... tisztán hallható, suhanó léptek. Valaki jön.

- A boszorkány, a boszorkány.

A fekete, undok alak átkarolja erős karjaival, és meg akarja fojtani.

Anna arcizmai kifeszülnek, orrcimpái remegnek, erei kékek a vértől. A vére tűz.

- Most... most kell tenni...

Kétségbeesett tülekedésben a boszorkány utálatosan lágy, illatos kezeit lefejt magáról, de a birkózásban végül ő lesz a vesztes. Egyszerre felcikáz agyában a gondolat. Kebléhez nyúl. Görcsös ujjai örült erővel kapaszkodnak be a kés fokába, és a másik pillanatban mélyen repül a penge a húsba. A fekete alak hátraesik... Bordái ropognak... Valami csuklás és köhögés hallatszik, majd egy hörgés és egy sóhaj.

Aztán csend és sötétség.

Anna vár. Villogtatja kése véres pengéjét. A pince fekete és meleg, mintha híg vér öntötte volna el. A torka elfullad. Levegőért kapkod. Aztán elindul, rohan, menekül.

A konyhába ér, és nevet.

- Megöltem a boszorkányt.

Másnap ködös, hideg farsang utáni reggel. Üres poharak és kisírt szemek. A lerongyolódott, cifra jelmezek gazdátlanul hevernek, s szürke hamu szállong rájuk. A korcsmákban síró leányok, leégett gyertyák. Gyász és szomorúság mindenütt. A pincében egy fiatal gyereket találnak, selyemmellényben, földes, vértől átázott hajfűrtökkel, kinyílt szemmel. Halvány, úri szája alázatosan csókolja a pince földjét.

1907

ARANYFONÁL

Novemberi eső csapdossa a házakat. Az ügyeletes hivatalnok egyedül van a kongó szobában, és járkál az íróasztalok között. Olykor leül egy piros vonalos könyv mellé. Ír és vonaloz, azután átmegy a másik terembe, mintha arról akarna meggyőződni, csakugyan magában van-e? Sehol senki. Üres fogasok és üres székek. Most érzi először, milyen óriási, kietlen hely a hivatala, s valami hidegség borzongatja át. Megnézi az óráját, és látja, hogy a kismutató az egyes felé siet.

A szolga éjfélkor lefeküdt. Azóta semmi zaj se rebbent a kaszárnyaszerű teremben.

Künn az eső csendesen, feketén esik. Megdörgöli a szemeit, beleásít az éjszakába. Az ólmos esőben elmosódó égbolt visszaásítózik rája, s ekkor olyan, mint egy nyálkás, homályos szájpadrás, melyből a házak fogsorként vigyorognak ki.

Most már egészen türelmetlen. Mindig gyorsabban szalad át a szobákon. Új, bélelt téli cipői élesen csikorognak, lábai alatt öblösen döng az emeleti padló. Ez a zaj jólesik neki, és ha megáll, még ijesztőbb a körülötte terpeszkedő csend. Dühösen nyargal egyik helyről a másikra, aztán minden cél nélkül felhányja a vastag, hivatalos könyveket. A könyvekből porfelhők szállanak ki, és zajuk visszhangzik az üres szobákban.

Az eső pedig hangtalanul hullik, a kályha zúgása elcsendesül, a lámpák mozdulatlanul égnek. Benn a szobában is november van.

Semmi nesz.

A csend ráereszkedik a tárgyakra, és fagyos leheletével birtokába vesz, megdermeszt, összefagyaszt mindent.

A sovány, fakó arcú ember egy darabig csendesen áll az ablak mellett, megsimogatja homlokát, és idegesen rágni kezdi ritka, vöröses bajszát:

- Senki, senki...

A bútorok mozdulatlanul hevernek előtte. Jórészt már mind aludni tért, a nyárspolgári pamlag, a kövér karosszék, a lusta könyvvállvány. Egyedül a kályha hortyog még, de az is nemsokára el fog hallgatni, s akkor egészen magában lesz... Odatelepszik melléje, és lesi a lélegzetét. A tűzrostélyon lomhán esik le egy-egy parázsdarab.

Kinyitja a kályhaajtót, és szürke, néma hamu mered a szemébe.

A nyugtalanságtól már majdnem hangos sírás fojtogatja torkát. Bemegy az előszobába, hogy felkeltse a szolgát. A szolga azonban nincs ágyában; úgy látszik, megszökött, s erre az éjjelre egészen egyedül hagyta. Idegesen visszabotorkál a villanyfényes termekbe.

Egyszerre hallja, hogy a falióra is megáll.

Erre megijed. Az ijedtség azonban lassan szomorúsággá zsibbad benne, és arra kényszeríti, hogy leüljön egy székre és reámeredjen a padlóra. Így ül sokáig. Nem tudja, miért oly szomorú, csak érzi, hogy ez a sok holt tárgy, amin nincs ott az ember forró keze nyoma, megöli őt, és vágyakozik zaj, élet, emberek után. Csak rájuk szeretne nevetni, jó estét kívánni, csak a kezüket vágynék megrázni. Csak egy hangot kívánna hallani. Csak legalább a saját hangját hallaná, amint valakihez szól... Itt, ebben a halálos csendben azonban még moccanni sem mer.

Amint így tétovázik, rátekint a telefonra, és hirtelenül egy gondolat villan át agyán.

Odarohan és csönget. Arca kiszélesül egy boldog, széles mosolytól. Füléhez szorítja a kagylót, és hallja, hogy a lemez megreccsen. Szemét könnyek futják el, és szűk agyában csodálatos gondolatok fakadnak fel. Olyanformát érez, mintha egy ember lelke simulna az övébe, hisz egy kéznek kellett megmozdulnia, egy szemnek kellett feltekintenie, hogy ebbe a kongó szobába, a félelem és rettegés magányába az élet zaját küldje.

Erre a zajra azután felbátorodik. Hangot hall, meleg, puha, muzsikás leányhangot, és a szoba egyszerre csupa édesség lesz és derű. Boldogan veszi el a fülétől a kagylót, a magasba emeli, és hagyja, hogy a hang belenyúljon az üres homályba, mint egy eleven, meleg aranyfonál.

- Bocsánatot kérek... - dadog a kishivatalnok... -, ezer bocsánat.

A kagyló üde leánynevetést visszhangoz.

- Csak azt akartam tudni, hány óra... Goór Balázs beszél... segédkönyvvezető a magyar bankban... Bizonyára zavarom nagysádot, de... azt hiszem...

A hang barátságosan felel. A segédkönyvvezető most már felmelegszik, és kipirul az arca. Füle szomjasan issza a lány hang zenéjét, és elgondolja magában, hogy a novemberi esőben az ázott drótokon most két szomorú rabszolgalelek ölelkezik. A sápadt leány is ott ül a lámpa mellett, és virraszt, mint ő. Regényt olvas. Könyvéből olykor-olykor feltekint, mikor egy erős csöngetés riasztja fel. Feje a forró villanylámpáktól fáj, szemei vörösek, alig várja a reggelt.

A könyvvezető vigasztalja:

- Ó, nálunk is egészen így van. A hivatal ilyenkor barátságatlan és unalmas... Ezért bátorkodtam, drága kisasszony...

Erre azután mindketten nevetnek. Vasárnap délutánra már találkát is adnak egymásnak. A telefonba bemondják szomorú, igénytelen életüket, és megvigasztalódnak. A szobába egy emberi szó remegése száll, és szívárványosra festi a poros, kopott, elhagyott bútorokat, a lány kicsi füle pedig valahol messze rubintpirosra gyúl a belémuzsikáló férfihangtól.

Egy órája beszélnek már, és alig tudnak elválni egymástól.

- Jó éjszakát... Még egyszer jó éjszakát...

A kis könyvvezető leteszi a kagylót, és most már nyugodt.

Tele van a lelke verőfényvel, s valami nagy érzés feszítheti mellét. Máskor önző és ideges, még irigykedett azokra a kollégáira is, akik nála jobb szivart szívnak, de most csupa nyugalom, bölcsesség és béke. Erőlködő szája szeretne himnuszt énekelni a diadalmas kultúrához, az emberhez, a szeretethez, mely mindenüvé elhatol az ő meleg, vigasztaló szavával, de fáradt, és inkább leül egy székre, a zöld ernyős villamoslámpás mellé. Ott aztán csendesen bóbiskolni kezd. Álmában arcát egy lány hang simogatja, mint valami puha, meleg selyemkendő, és gyönyörű szépeket álmodhatik, mert vörnyeges bajusza körül egy huncut, csendes mosoly játszik.

1907

A PÁP

A komikus hét órákor megvacsorázott a színház épületében levő vendéglőben. Kispörköltet evett, utána két almát, s fehér bort ivott, sok savanyúvízzel. Arca a vidéki városkában érdekes tanulmány volt. Itt ez az arc képviselte egyedül a kultúrát. Régi színészekre emlékeztetett, s mozdulatai bohó, vészjósló madarakat idéztek az ember eszébe, egy varjút, egy csókát. Különben ő volt a város legszomorúbb embere. Felesége két évvel ezelőtt csalni kezdte, aztán nem lévén vele eléggé erélyes, a szokásjog alapján egyre hevesebb ütemben csalta. Mindez nem látszott meg rajta. Társaságokban sikerrel utánozta a kakas kukorékolását, a kutyaugatást, a nők bomlottak érte. Általában boldog embernek tartották.

Vacsora után a színházba rohant. Átment a homályos folyosón, hol állandóan a borjúpörkölt szaga kóválygott, melyhez nyáron az uborkasaláta és az ecet szúrós illata társult, s ezek a szagok összekeveredtek, megcsiklandozták a színházba járók orrát, azt a téves hitet keltvén, hogy a konyhaszag és színjátszás szervesen egymáshoz tartoznak.

Az öltözőben leült, háttal az ajtónak, s festeni kezdte magát.

Egyszerre kinyílt az ajtó, belépett egy hórihorgas, sápadt fiatalember, malaclopó köpönyegben.

- Te vagy az? - kérdezte a komikus visszafordulva.

A fiatalember nem felelt, végignyújtózott a kopott díványon, s karjával elfödte az arcát.

- Végem van - nyögte -, végem van...

A komikus rá se hederített. Ismerte barátját. Mélyen hajolt a tükörbe, szemhéját kormozta, szakálla szálait egyenként, óvatosan ragasztotta.

- Te - hebegte a neuraszténiás fiú -, én ma meg fogok döglenni.

A fiú tényleg betegnek látszott. Állán érdes borosták. Szemei körül az álmatlanság karikái. Csak imént ébredt fel, este, háromnapos züllés után. Az ágyban vacogva nézte a sötét, jégvirágos ablakot, a ködben égő gázokat. Szája még keserű volt az alvástól. Szobájában a gyertya barátságatlanul világította meg a kályhát, a vörös terítős asztalt, a mosdót. Macskazenés hangversenyt hallott most, mintha távolról csukott, kibélelt ajtókon keresztül egyszerre sok apró hegedű cincogna. Még az öltözőben is azt hitte, hogy álmodik. Álmodja annak a kusza álomnak a folytatását, mely pillanatra félbeszakadt, de tovább bonyolódott, s most díványt álmodik, melyre rádől, egy színészt, aki tükör előtt festi magát, és beszélget vele.

- Nő? - kérdezte a színész, és álla alól levette a törülközőt. Erősen bekormozott szemöldökei összerándultak.

A fiatalember nem felelt, egy leányra gondolt, és aztán pisztolyára, mely a nadrágzsebében púposodott.

Vidéken, vidéki emberek képzeletében ezek az esték sötétebbek, mint másutt. A szerelem pedig mindennél tragikusabb. Ez ott nemcsak egy érzés, hanem minden. Talán a fülledt élet teszi, az emberek egymáshoz való közelsége vagy a kisvárosi díszlet, de ők a nőt végzetesebben látják, és értéke bizonyára kisebbedne, ha más környezetbe plántálnák. Elfelejtik, hogy másutt operákban, kertekben nyílnak az asszonyok, és a kertben millió rózsza van, melyeket alig lehet egymástól megkülönböztetni. Ők megállnak egy fotográfia-kirakat előtt, kedvesük arc-képét bámulják, s érzik ütőerük tragikus zengését. Ott lakik távol az egyetlen, utcák homályán, hol petróleumlámpás ég, s elfelejtik, hogy a földön vannak, és fejük fölött ég a Sirius is.

A színész mozdulatlanul nézte a fiatalembert. Amint így végighevert a díványon, csakugyan ijesztő volt. Nyúlánk arcát elhagyta a vér, és a komikus megérezte, hogy zsebében pisztoly is van. Egyszerre távolinak tetszett ez a fiú, évek távolságán át látta feküdni szűk koporsóban, félrebillent fejjel, halotti orral, és látta az öltözőt is, a díványt is üresen.

- Baj van? - szólt a komikus, és felállott.

Gyönyörű szál tölgyember volt, körülbelül negyvenéves. Arca fáradt és mégis csupa mozgékonyosság, az élet, a szépségben és mocsokban való hempergés megszentelte, finom fátyolt terített reá. Orra büszkén tört előre, okos álla acélból volt. A rövidre nyírt, szőke haj egy kemény római katona képét idézte elő, a két melegsűrke szem csupa puhaság, szeretet.

- Megcsalt? - kérdezte szelíden.

- Meg - nyögte a fiatalember. - Elárult.

- Ez előrelátható volt.

- Hiszen mindenre el voltam készülve. Amikor nyári bálokon táncolt, kimentem a parkba, és émelygő gyomorral feküdtem neki a falnak. Az ócska keringők orromat facsarták, mint a kénes gyufa bűze. Lovagjai pedig berúgtak a komisz muzsikától. Bundapálinka kell nekik, és cigányzene. Utálat.

A színész cingulumot kötött a dereka köré, óriási bojtokkal.

- Mégis milyen nyugodtan nézett mindig - folytatta a fiú. - Az arca egyszerű, hideg és becsületes. Majdnem közönyös. De emlékszem, hogy egy rajzoló két-három irónt eltört, sok kartonlapot széttépett, amíg meg tudott valamit fogni ebből a halálos nyugalomból is.

A komikus odament a szekrényhez, kivette ruháit. Valami operettben játszott. Piros szalagokat kötött magára, botosokban csoszogott, a sok ingtől kövér volt.

- Ó, hogy szenvedek - jajgatott a fiatalember. - Ma este ébredtem fel. Milyen különös ilyenkor a város. Az emberek lassan-lassan járnak, alig hogy vánszorognak már. Az aszfalton, ahogy jöttem, egy kutyával találkoztam legelőször. Azt gondoltam, hogy én is ilyen névtelen vagyok, mint ez a kutya. Nem ismerem többé magam. A tükör előtt állok órákig, nézem arcomat, meg kell állapítanom, hogy én vagyok. A szemeim sírnak. Én pedig utálok ezt az embert, szeretném szembeköpní a síró tükröt.

- Utazz el - vetette oda a komikus.

- Nézd - mondta a fiú -, vettem egy pisztolyt. Tudom, hogy nem merem megtenni, de jó, hogy itt van, azóta vagyok kissé nyugodtabb. Ha bezárnak egy szobába, toporzékolunk a dühtől. Jó, ha nálunk van a kulcs. Mert akármelyik pillanatban kinyithatjuk az ajtót.

A színész megriadt. Összefont karral hallgatta. Aztán közel lépett hozzá, bibliás kenetességgel fejére tette kezét:

- Beszélj, beszélj, fiam.

A fiatalember tenyerébe temette arcát, és sírva fakadt. Ezalatt a színész végtelen erőket érzett gyűlni magában. Neki rendesen bohóckodni kell a színpadon. Most új szerep várakozott rá. Hangosan, kissé hamis pátozzsal szólt:

- Csak sírj...

Aztán várt. Papi mozdulattal felgyúrte ingujját, mely kezeit egészen elfödte, és folytatta:

- Csak sírj. Ne szégyelld a könnyeket. Csak zokogj. Sohase láttalak így. Csak szenvedj, s érezd át, mit jelent ez a szó. Minden, ami kezdettől fogva volt ezekért a nagy percekért, a megtisztulás pillanataiért teremtdött, hogy leborulj a földre, és egy pillanattig bírd a szenvedés végtelen világát. A porba kell harapnunk, hogy felkelhessünk. Kezdj új életet, fiam, emeld fel a fejed, hisz tiéd az erő, és tiéd az élet.

Berregett a villamoscsengő.

Az ügyelő benézett, jelezte, hogy a komikus jelenete nemsokára kezdődik. A fiatalember felemelte fejét, és ránézett. Épp egy szalagot vetett a nyakára. Hófehér, aranszegélyes ing lebegett rajta, fején ijesztően magasodott a drágaköves, cifra papi süveg.

A fiú hátrahőkölt: egy pap állott előtte, egy nagy pap, amilyent még sohase látott, egy óriási ember. Arca karminvörös, szemei úgy égtek, mint két kárbunkulus. Keményített ruhái egészen eltorzították alakját, kezei a vívókesztyűkben, melyeket a vidéki rendezőfantázia adott rá, ormótlanok voltak, ujjairól pedig bántóan villogtak a nehéz gyémánt-, rubin- és smaragdgyűrűk. Egy gazdagon felcicomázott keleti bálványhoz hasonlított.

Nézte a fiatalember, megreszketett, térdre roskadt. Azt hitte, magát Mózeszt látja a Sínai-hegy ormán, kinek arcáról az Úr dicsősége lángol. Valóban a nagy pap, az örök ige hirdetője állott előtte.

A színész tovább játszott. Kitérta karjait. Rekedt beszéde erős volt és kemény, de mégis szelíden ütődött a füléhez:

- Menj haza, gyermekem, és halj meg az álomban. Feküdj le, temesd beléje eddigi életedet. Holnap nem is te fogsz már felkelni, de valaki más, ki tiszta, erős és fiatal. Akkor majd elvételnek tőled a te szenvedéseid, és megadatik néked a boldogság teljessége, minthogy igaz volt a te gyónásod. És boldog leszel, minthogy vagy már mostan is, és nem fogsz szenvedni, mert a szenvedés boldogság. És én téged most megáldalak. Megáldalak vétkes kezemmel, bűnös szavammal, a te elzüllött szomorú életedért, az egész világ, az emberiség örök fájdalma nevében. Menj békével...

A színész földig hajolt. Két hatalmas kezet érzett a fején a fiatalember, és visszazállt belé a hit. De amikor feltekintett, az öltöző üres volt. Nem tudta, mi történt vele.

Ekkor a színpad mögé szaladt, és betekintett a színpadra. A nézőtérben dörgedelmes tapsorkán zúgott. Erős görögtűzben egy embert látott, ki tárt karokkal szélesre tátott, komor szájjal hirdette az ígét, s a földszinten, a páholyban, a kakasülön összeremegtek a szívek. A pap prédikált, a nagy pap, előtte pedig térdre borult az operettprimadonna és a kardalos leányok kórusa.

Lábainál hevert a világ.

1907

.oOo.